

ISSN 2220-7481

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

№ 2 (58)

2022

Луцьк
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
2022

Редакційна колегія

Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, головний редактор).

Фізичне виховання і спорт

- Андрійчук О. Я.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Альошина А. І.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Балько С.** – доктор філософії (університет імені Яна Евангеліста Пуркіне в Усті-над-Лабем, Чехія);
- Вітомський В. В.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту (Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна);
- Воншік Я.** – доктор габлітований, професор (Природничо-гуманітарний університет імені Яна Длугоша в Ченстохові, Польща);
- Григус І. М.** – доктор медичних наук, професор (Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна);
- Давидов В. Ю.** – доктор біологічних наук, професор (Поліський державний університет, Пінськ, Білорусь);
- Єдинак Г. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Кутек Т. Б.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна);
- Ніколаєва А.** – доктор філософії (Університет Фракії, медичний факультет, Фракія, Болгарія);
- Павлова Ю. О.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Перрі Д.** – доктор філософії, професор (Університет Лідса, Велика Британія);
- Ровний А. С.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна);
- Томенко О. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, Україна);
- Фернандес-Труан Я. К.** доктор філософії (Університет Пабло де Олавіде, Севілья, Іспанія);
- Індика С. Я.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, відповідальний секретар).

Педагогічні науки

- Белікова Н. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Блекінг Д.** – доктор історичних наук, професор (Університет Фрайбурга, Фрайбург, Німеччина);
- Вільчковський Е. С.** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Галаманжук Л. Л.** – доктор педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна);
- Джеральд Д.** – доктор філософії, професор (Мерілендський університет, Коледж-Парк, США);
- Завидівська Н. Н.** – доктор педагогічних наук, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Зускова К.** – доктор педагогіки, доцент (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина);
- Кондаков В. Л.** – доктор педагогічних наук, професор (Белгородський державний університет, Белгород, Росія);
- Малліару М.** – доктор філософії (Грецький відкритий університет, Патри, Греція);
- Малолєпши Е.** – доктор габлітований, професор (Природничо-гуманітарний університет імені Яна Длугоша в Ченстохові, Польща);
- Мулик К. В.** – доктор педагогічних наук, професор (Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна);
- Пріма Р. М.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Смолюк І. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Фіріка Ж.** – доктор філософії (Університет Тімішоара, Румунія);
- Фратріц Ф.** – доктор філософії, професор (Об'єднаний університет Ніколи Тесла, факультет спорту, Белград, Сербія);
- Юнгер Я.** – доктор педагогіки, професор (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина).

Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві / укладачі : А. В. Цьось, С. Я. Індика;
Ф 50 Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2022. – № 2(58). – 94 с.

У виданні вміщено окремі положення розвитку фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення, підготовки фахівців для галузі. Охарактеризовано методи, засоби тренування, особливості підготовки спортсменів, адаптації організму людей різного віку в процесі фізичного виховання, адекватність яких підкріплюється педагогічними, психологічними та медично-біологічними експериментами.

Журнал є науковим фаховим виданням України, яке включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.). У науковому журналі можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (доктора філософії) за галузями «Педагогічні науки» (спеціальності: 011 Науки про освіту, 014 Середня освіта (фізична культура) (13.00.02; 13.00.04) і «Фізичне виховання та спорт» (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт (24.00.01; 24.00.02; 24.00.03)).

Видання відображається в наукометричних та реферативних базах: Index Copernicus International ERIH PLUS; Polska Bibliografia Naukowa; Україніка наукова; Ulrich's Periodicals Directory; репозитаріях та пошукових системах: DOAJ, OpenAIRE, BASE, WorldCat, Google Scholar, International Committee of Medical Journal Editors, Research Bible, Information Matrix for the Analysis of Journals, Наукова періодика України.

УДК 796 (Д 82)

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

УДК [378.02:796/799]-047.22

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ

Тетяна Гоголь¹, Вадим Кіндрат¹

¹Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, Україна; tetyana_gogol_83@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-03-13>

Анотації

Актуальність. Проведення Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та Європи, «Формули-1» та інших великих змагань сприяло оновленню не лише технічної бази об'єктів спорту вищих досягнень, а й споруд для масового заняття спортом. Саме логістика розв'язує проблему комплексного підходу до підвищення якості їх обслуговування. Тому кожній спортивній організації для покращення сервісного обслуговування, задоволення потреб клієнтів потрібна професійна підготовка фахівців, яка включатиме логістичну компетентність. **Мета дослідження** – розробити та охарактеризувати основні компоненти моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. **Матеріали й методи дослідження** – аналіз й узагальнення даних науково-методичної літератури та інформаційних джерел мережі «Інтернет»; вивчення й систематизація освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура»; метод теоретичного моделювання. **Результати роботи.** У статті обґрунтовано значення логістичного підходу у сфері фізичної культури й спорту. Проаналізовано компоненти та методологічні підходи формування логістичної компетентності. Охарактеризовано основні педагогічні умови, які покладено в основу моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів: умови-передумови, ситуативні умови та умови-вимоги. Виокремлено основні логістичні компетенції майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту. Визначено основні рівні мотивації формування логістичної компетентності. Охарактеризовано методи та технології формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Визначено компоненти логістичної компетентності залежно від рівня її сформованості. Проаналізовано та визначено зміст видів контролю, які виявляють рівень формування логістичної компетентності. **Висновки.** Розроблено та теоретично обґрунтовано компоненти моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Результатом є позитивна динаміка формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі професійної підготовки. Модель має відкритий характер; за необхідності, може поповнитися новими компонентами.

Ключові слова: логістика, логістична компетентність, модель формування логістичної компетентності, фахівець із фізичної культури та спорту, тренер-викладач із виду спорту.

Tetiana Hohol, Vadym Kindrat. Theoretical and Methodological Justification of Model of Future Coaches-Teachers' Logistic Competence Formation. Topicality. The holding of the Olympic Games, the World and European Championships, Formula One and other major competitions has helped to renew not only the high-achievement sports facilities, but also facilities for mass sports. It is logistics that solves the issue of an integrated approach to improving the quality of their service. Therefore, every sports organization needs strong, professional training, which includes logistics competence, to improve service and meet customer needs. **The Purpose of the Research** is to develop and characterize the main components of the model of coaches-teachers' logistic competence formation. **Methods of the Research:** analysis and generalization of research data of methodological literature and Internet information sources;

study and systematization of the education program «Physical Culture and Sports» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 017 «Physical Culture and Sports» as well as theoretical simulation methods. **Results of the Research.** It is substantiated the importance of the logistic approach in the field of physical culture and sports. The components and methodological approaches to the formation of logistics competence are analyzed. The main pedagogical conditions that underlie the model of formation of logistical competence of future trainers-teachers such as conditions-preconditions, situational conditions and conditions-requirements are characterized. The main logistical competencies of future specialists in physical culture and sports are highlighted. The main levels of motivation for the formation of logistics competence are identified. Methods and technologies of the coaches-teachers` logistic competence formation are characterized. The components of logistics competence are determined depending on the level of its formation. The types` control content that reveals the formation of logistical competence formation is analyzed and determined. **Conclusions.** The main components of the model of coaches-teachers` logistic competence formation have been developed. There is a positive tendency in the process of professional training of future coaches-teachers. If necessary, the model can be replenished with new components.

Key words: logistics, logistic competence, model of logistic competence formation, expert of physical training and sports, coach-teacher.

Вступ. В останні роки сфера послуг фізичної культури й спорту набуває особливої актуальності. Проведення Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та Європи, «Формули-1» та інших великих змагань сприяло оновленню не лише технічної бази об'єктів спорту вищих досягнень, а й також споруд для масового заняття спортом. Саме логістика розв'язує проблему комплексного підходу до підвищення якості їх обслуговування. Ефективне управління логістичними потоками підприємств сфери фізичної культури та спорту сприяє організації й раціоналізації послуг цієї сфери, більш повному задоволенню потреб населення в систематичних заняттях спортом та ефективному використанню спортивних об'єктів.

Професійна підготовка тренера-викладача в закладах вищої освіти передбачає формування фахівця, готового до професійної діяльності, який повинен володіти достатніми знаннями, уміннями й навичками в підготовці спортивного резерву та висококваліфікованих спортсменів в обраному виді спорту. Окрім навчальної й тренувальної діяльності, він повинен передбачати та визначати тенденції розвитку фізичної культури й спорту, володіти знаннями із сервісного обслуговування, транспортування спортивного інвентарю (спорядження), організовувати переїзди та розміщення спортсменів у готелях чи тренувальних базах. Усі ці знання й уміння забезпечуються шляхом оволодіння професійними компетенціями. Тому кожній спортивній організації для покращення сервісного обслуговування, задоволення потреб клієнтів потрібна професійна підготовка фахівців, яка включатиме й логістичні компетенції.

Усе вищезазначене та об'єктивно високі вимоги, що ставляться до майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту, до їхньої професійної компетентності, активної самореалізації та саморозвитку, а також вимоги з боку держави, громадян, керівників освітніх організацій і спортивних клубів зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Теоретико-методологічні основи вищої освіти майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту представлені в працях О. Ажиппо, Є. Захаріної, Р. Клопова, А. Конох, Є. Павлюк, Є. Приступи, А. Сватєєва, С. Табінської, Н. Тимчишиної. Аспекти професійної мобільності фахівців галузі фізичної культури та спорту вивчають Н. Белікова, Є. Вільчковський, Л. Демінська, П. Джуринський, Л. Карпюк, Л. Сущенко й ін. Питання сервісного обслуговування в різних галузях народного господарства та підготовки фахівців із логістики й маркетингу детально висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних авторів: О. Дейнеги, М. Деснисенко, І. Смірнова, Є. Крикавського, Н. Чухрай, Б. Анікіна, Г. Ягодіна, М. Крістофера, Е. Мате та ін.

Мета дослідження – розробити й теоретично обґрунтувати компоненти моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів.

Матеріал і методи дослідження – аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури й інформаційних джерел мережі «Інтернет»; вивчення та систематизація освітньо-професійної програми «Фізична культура і спорт» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура»; метод теоретичного моделювання (для розробки моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів).

Результати дослідження. Процес формування професійних компетенцій (у тому числі логістичних) неможливий без наявності в майбутніх фахівців системи мотивів, створення якої повинно стати результатом цілеспрямованої роботи викладачів. Саме викладачі повинні сприяти

усвідомленню здобувачами вищої освіти значення логістичних компетенцій для майбутньої професійної підготовки, у результаті чого в здобувачів повинна виникнути стійка усвідомлена потреба в їх засвоєнні [1].

У контексті цього дослідження в ролі методів і прийомів формування мотиваційного компонента логістичних компетенцій обрано методи прикладів, пояснення, переконання, апеляції до цінностей та особистих інтересів, ділові й сюжетно-рольові ігри, кейси та змагання, які рекомендуються спеціалістами з педагогіки й психології вищої школи.

Когнітивний (знанневий) компонент логістичних компетенцій спрямований на формування теоретичної готовності до виконання такого виду діяльності та включає в себе систему необхідних управлінських знань. Основний акцент у формуванні цього компонента повинен бути зроблений не стільки на вивченні теоретичних основ логістики, менеджменту, маркетингу й організаційної поведінки, скільки на практичному застосуванні засобів, методів і прийомів управління та логістики в професійно-педагогічній і тренерській діяльності. Цей компонент є основою, методологічною базою для формування логістичної компетентності майбутніх фахівців.

Процес формування компетенцій не обмежується процесом передачі знань, а передусім він передбачає отримання досвіду від реалізації цієї компетенції, тобто в змісті основної професійної освітньої програми повинні бути передбачені завдання, які спрямовані на оволодіння трьома групами логістичних й управлінських умінь: конструктивними, проєктивними та організаційними (практико-діяльнісний компонент логістичних компетенцій). Цей компонент відображає й включає розуміння здобувачем принципів професійно-педагогічної, виховної та тренерської діяльності, можливостей і обмежень організаційно-управлінських впливів; умінь формулювати й виконувати задачі з логістики, здійснюючи усвідомлений вибір відповідного управлінського прийому, залежно від його основних характеристик; розуміння сутності основних етапів (стадій) управлінської діяльності в тренувальному та педагогічному процесах; знання форм, засобів і методів планування, обліку й контролю; практичні навички та вміння працювати з колективом (зокрема використання різних форм організації занять) з урахуванням специфіки майбутньої професійно-педагогічної діяльності [14, с. 286].

Комунікативний компонент логістичних компетенцій передбачає адекватність у сфері міжособистісного сприйняття й взаємодії, гнучкість стилю керівництва, а також здатність установлювати та підтримувати контакти з іншими людьми. Цей компонент передбачає здатність майбутніх тренерів-викладачів установлювати педагогічно доцільні відносини з іншими суб'єктами навчального й тренувального процесів, у тому числі за допомогою технічних засобів комунікації, а також за допомогою різноманітних форм і методів спілкування (вербальних чи невербальних).

Ефективна логістична й управлінська діяльність неможлива без наявності сформованих рефлексивних умінь у суб'єкта управління, тому доцільно виокремити рефлексивний компонент логістичних компетенцій. Адже рівень педагогічної майстерності залежить від рівня сформованості педагогічної рефлексії, проявами якої є усвідомлення педагогом мотивів своєї педагогічної діяльності; уміння розділяти особисті проблеми від проблем учнів; здатність ставити себе на місце іншого; спроможність до оцінки особистих дій для корегування професійної діяльності. Рефлексивний компонент стає більш затребуваний у випадку появи проблем. Рефлексія в цьому випадку використовується як засіб для реконструкції проблем і виявлення їх причини, сприяючи в результаті підвищенню організаційно-управлінського впливу. Для розвитку цього компонента спеціалісти в галузі педагогіки та психології вищої школи рекомендують застосовувати такі педагогічні прийоми та методи, як мозковий штурм, евристичні методи, метод прямих питань, кейс-метод й ін. [9].

Отже, зміст процесу формування логістичних компетенцій майбутніх тренерів-викладачів повинен передбачати виконання завдань мотиваційного спрямування, що формують стійку та усвідомлену потреби в засвоєнні логістичних компетенцій; когнітивного спрямування, які забезпечують формування системи знань з управління й логістики, необхідних для ефективного управління тренувальним процесом; практико-діялісного спрямування, які формують уміння здійснювати планування логістичної діяльності, проводити аналіз середовища, приймати управлінські рішення, організувати та контролювати їх виконання, проводити необхідну корекцію залежно від отриманих результатів; комунікативного спрямування, що формують уміння встановлювати й підтримувати контакти із зовнішнім середовищем, вести переговори, регулювати та попереджати конфліктні ситуації й т. ін.

Для опису моделі формування логістичної компетентності в майбутніх фахівців із фізичної культури та спорту важливо проаналізувати й методологічні підходи її формування, а саме: урахування системний підхід, логістичні компетенції розглядаємо як елемент професійної компетенції зі своєю структурою та рівнями; урахування діяльнісний і контекстний підхід – як теоретичну й практичну готовність до професійної та педагогічної (логістичної й організаційно-управлінської діяльності); урахування компетентісний підхід – як інтегральну характеристику особистості, яка визначає готовність майбутніх фахівців із фізичної культури та спорту розв'язувати на практиці професійно-педагогічної діяльності організаційно-управлінські проблеми й завдання з логістики на основі використання знань, умінь, досвіду з урахуванням професійно-особистісних якостей; урахування технологічний підхід – як гарантований результат конкретної моделі організації навчального процесу, що спрямований на їх формування; урахування особистісно орієнтований підхід – як комплекс особистісних характеристик майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту, необхідних для реалізації організаційно-управлінського впливу [4, с. 264].

Наступним важливим елементом, на основі якого будується модель формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, є педагогічні умови. До педагогічних умов відносять ті умови, які свідомо створюються в навчальному процесі і які повинні забезпечити найбільш ефективне професійне становлення майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту. У той самий час науковці, які займаються вивченням педагогічних умов, погоджуються з думкою, що аналізувати потрібно не лише необхідні та достатні умови, а всі обставини (умови). При цьому необхідними вважаються ті умови, які є важливими одразу, коли виникає дія, а під достатніми – ті, які неодмінно викликають цю дію [9; 10]. Тому розглядаючи педагогічні умови формування організаційно-управлінських компетенцій майбутніх тренерів-викладачів, ми повинні виявити комплекс необхідних і достатніх умов. Під необхідними та достатніми умовами розуміємо певний перелік умов, із яких не можна виключити жодного компонента, не порушивши обумовленості цього явища. Тому ми говоритимемо про комплекс умов, підкресливши, що випадкові, окремі умови не можуть ефективно вирішити поставлене завдання.

Основними умовами ефективності формування логістичної компетентності є єдність теоретичної й практичної підготовки; здійснення міждисциплінарної інтеграції; диференційований підхід до здобувачів з урахуванням вихідного рівня логістичних компетенцій і його динаміки; неперервність формування логістичної компетентності в освітньому процесі закладу вищої освіти; методична забезпеченість освітнього процесу; формування професійно-педагогічного спрямування. Логічне об'єднання цих умов з умовами, отриманими в ході теоретичного аналізу науково-методичної літератури, дало нам змогу сформулювати структуру педагогічних умов майбутніх тренерів-викладачів й об'єднати їх у три групи.

У першу групу ввійшли умови-передумови, які дають можливість цілеспрямовано формувати логістичну компетентність майбутніх тренерів-викладачів. У ролі таких виступають деталізація структури й змісту логістичної компетентності на основі вимог роботодавців, освітньо-професійних стандартів; формування в здобувачів вищої освіти стійкої мотивації до процесу формування логістичної компетентності (усвідомлення здобувачами теоретичної та практичної значимості логістичних компетенцій).

Другу групу умов становили ситуативні умови, саме в цих умовах повинно відбуватися формування логістичної компетентності. До цієї групи можна віднести методичне та інформаційне забезпечення (як викладачів, так і здобувачів вищої освіти) у процесі формування логістичної компетентності; міждисциплінарну організацію процесу формування логістичної компетентності; організацію квазіпрофесійної діяльності здобувачів вищої освіти за використання активних методів і нетрадиційних технологій навчання.

До третьої групи умов (умови-вимоги) віднесли визначення рівнів сформованості логістичних компетенцій; розробку діагностичного інструментарію й засобів оцінювання рівня сформованості логістичних компетенцій; організацію попереднього, поточного, етапного та підсумкового контролю рівня сформованості логістичних компетенцій.

Виконуючи завдання формування логістичної компетентності, спочатку маємо забезпечити узгодження вимог роботодавців, професійних й освітніх стандартів відповідно до їх структури та змісту.

На основі аналізу науково-методичної літератури, проведених опитувань роботодавців і випускників зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» [8], узгодження вимог освітніх і професійних

стандартів, що відповідають професійній діяльності випускників, які освоїли програму бакалаврату зі спеціальності, виділено вісім професійних компетенцій, які забезпечують готовність здобувачів вищої освіти до виконання логістичної діяльності: 1) здатність організовувати й проводити масові фізкультурні та спортивно-видовищні заходи (ЛК-1); 2) спроможність розв'язувати задачі інформаційного забезпечення логістичної системи спортивної організації (ЛК-2); 3) здатність складати індивідуальні фінансові документи обліку та звітності у сфері фізичної культури й спорту, працювати з фінансово-господарською документацією (ЛК-3); 4) спроможність виконувати професійну діяльність з урахуванням особливостей функціонування різних типів спортивних об'єктів (ЛК-4); 5) здатність планувати забезпечення фізкультурно-спортивної організації (установи) відповідним обладнанням, інвентарем і спорядженням (ЛК-5); 6) володіння технологіями закупівельної, сервісної та транспортної логістики спортивного інвентарю (спорядження) (ЛК-6); 7) спроможність організувати переїзди й розміщення спортсменів у готелях чи тренувальних базах (ЛК-7); 8) здатність виконувати маркетингову діяльність із просування фізкультурно-спортивних послуг і товарів (ЛК-8) [3; 5; 6; 7]. Ці логістичні компетенції виявилися передумовами для теоретичного обґрунтування моделі формування організаційно-управлінських компетенцій майбутніх тренерів-викладачів.

У ролі другої умови-передумови виокремлено формування в здобувачів вищої освіти стійкої мотивації до процесу формування логістичної компетентності (усвідомлення здобувачами теоретичної й практичної значимості логістичних компетенцій).

Для визначення рівня мотивації до формування організаційно-управлінських компетенцій у майбутніх тренерів-викладачів використовується методика С. Я. Батишева, у якій виділяють чотири рівні мотивації. Здобувачі, які демонструють перший рівень мотивації, байдуже ставляться до процесу формування логістичної компетентності (не усвідомлюють значимість цих компетенцій для професійної діяльності, а пізнавальну активність проявляють на вимогу деканату). Здобувачі другого рівня мотивації періодично проявляють інтерес до процесу формування логістичних компетенцій у тих випадках, коли викладачем наводяться конкретні приклади їх прояву в професійній діяльності. При цьому виконання завдань і робота, що потребує істотних затрат часу (вирішення педагогічних ситуацій, кейсів, робота в малих групах), не цікавлять цих здобувачів, у результаті чого через невпевненість і сумніви у своїх знаннях і вміннях вони намагаються уникнути їх виконання. Третій рівень мотивації характерний для навчальних груп із «пізнавальним психологічним кліматом» та допитливих здобувачів, які усвідомлюють початкову й кінцеву мету свого навчання, теоретичну та практичну значимість логістичних компетенцій, але мають проблеми під час виконання завдань проблемного характеру, які потребують теоретичного аналізу науково-методичної літератури. Ще однією відмінною рисою цих здобувачів є їх диференційоване ставлення до вивчення дисциплін, із погляду їхньої майбутньої професії. Для четвертого рівня мотивації характерне глибоке усвідомлення залежності свого професійного становлення від успішності формування логістичних компетенцій. Здобувачі цього рівня мають сформовану професійну спрямованість особистості, проявляють пізнавальну активність, у тому числі наукового характеру й саморозвитку.

Виокремлення рівнів розвитку мотивації в майбутніх тренерів-викладачів потрібне для того, щоб педагогічно обґрунтувати та диференціювати процес формування логістичної компетентності.

Наступними ситуативними умовами, що впливають на процес формування логістичної компетентності, є міждисциплінарна організація освітнього процесу й квазіпрофесійної діяльності здобувачів вищої освіти за використання активних методів і нетрадиційних технологій навчання. У науково-методичній літературі представлено велику кількість класифікацій педагогічних технологій.

Під час вибору конкретних видів педагогічних технологій за основу взято класифікацію, розроблену Т. В. Фендель (табл. 1).

Цілеспрямований процес формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів уключає й оцінку рівнів її формування, що передбачає виокремлення цих рівнів, визначення діагностичного інструментарію та засобів оцінювання, розподіл цих засобів залежно від етапів, на яких здійснюється оцінювання.

Наведений вище перелік вимог становив третю групу педагогічних умов процесу формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів «умов-вимог». Ці умови передбачають побудову обґрунтованої й узагальненої системи педагогічного контролю за процесом формування логістичної компетентності. Ця система забезпечить існування зворотного зв'язку та, передусім, отримання інформації про проблеми, що виникають у здобувачів, і ступінь виконання навчальних завдань. Наявність зворотного зв'язку дає можливість викладачу регулювати організацію процесу

формування логістичних компетенцій, вносити корективи в методи та технології навчання відповідно до конкретної ситуації.

Таблиця 1

Методи й технології формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів

Група технологій	Вид технологій	Форми й методи
Традиційні технології	Традиційна технологія (ТТ)	Лекції, практичні заняття
Технології квазіпрофесійної діяльності	Неімітаційні, неігрові технології (ННТ)	Кейс-метод, метод-проектів
	Неімітаційні, ігрові технології (НІТ)	Рольові ігри; мозковий штурм; метод «оберненого мозкового штурму»; метод «подвійного мозкового штурму»; метод «конференції ідей»
	Комбіновані технології (КТ)	Психолого-педагогічні тренінги
	Імітаційні, ігрові технології (ІІТ)	Ділові та рольові ігри
Технології навчально-професійної діяльності	Технології формування досвіду професійної діяльності (ТДПД)	Педагогічна та тренерська практика

Умови-вимоги становлять третій блок моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Одним із завдань групи умов-вимог є формування критеріїв і їх застосування для оцінювання ступеня сформованості логістичних компетенцій. Критеріями оцінки сформованості логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів є мотиваційний, когнітивний, практико-діяльнісний, комунікативний і рефлексивний. У цьому дослідженні ми виокремили три рівні сформованості логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів: низький, середній та високий (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика компонентів логістичної компетентності залежно від рівня сформованості

Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1	2	3
мотиваційний компонент		
Здобувачі проявляють інтерес до формування ЛК у тих випадках, коли викладачем використовується емоційна форма викладання навчального матеріалу. Виконання завдань, які потребують істотних часових витрат, не цікавлять здобувача й він намагається їх уникнути.	Здобувач усвідомлює теоретичну й практичну значимість ЛК, але відчуває труднощі під час виконання завдань проблемного характеру, які потребують значного теоретичного аналізу науково-методичної літератури	Здобувач усвідомлює залежність свого професійного становлення від успішності формування ЛК. Здобувачі такого рівня проявляють пізнавальну активність, у т.ч. й наукового характеру, відчувають потребу до саморозвитку.
когнітивний компонент		
Знання мають характер фрагментів. Взаємозв'язок між знаннями й уміннями не усвідомлюється. Знання застосовуються в ситуаціях за шаблоном.	Знання мають репродуктивний (відновлювальний), виконуючий характер. Взаємозв'язок між знаннями та вміннями сформований частково. Застосування знань на практиці викликає деякі проблеми.	Знання на високому рівні. Взаємозв'язок між знаннями та вміннями повністю усвідомлюється. Сформовано вміння критично осмислювати результати прийнятого організаційно-управлінського рішення.
практико-діяльнісний компонент		
Професійні вміння недостатньо сформовані. Виникають проблеми під час реалізації практичних умінь і навичок.	Професійні вміння й навички застосовуються в стандартних ситуаціях. Прагнення до освоєння нових технологій.	Професійні вміння й навички застосовуються в будь-яких ситуаціях. Існує прагнення пошуку найбільш ефективних способів діяльності в кожній конкретній педагогічній/організаційно-управлінській ситуації.
комунікативний компонент		
Здобувач не вміє правильно вести діалог; не володіє навичками	Здобувач здатний вести діалог; слабо володіє навичками вміння	Здобувач вміє правильно вести діалог; володіє навичками вміння

Закінчення таблиці 2

1	2	3
вміння слухати співрозмовника; відчуває проблеми в установленні контактів з іншими людьми; байдужий до переживань інших; важко оцінює власні дії в спілкуванні.	слухати; спроможний знаходити оптимальні способи спілкування з іншими людьми; власні дії оцінює правильно, але не у всіх ситуаціях спілкування.	слухати; легко встановлює контакти з іншими людьми; зі співчуттям ставиться до переживань іншої людини; спроможний оцінювати власні дії під час спілкування.
рефлексивний компонент		
Здатність до саморегуляції, рефлексії своєї діяльності, творчості проявляється лише в окремих ситуаціях.	Здобувач аналізує свої дії і їх результати; використовує різні методики самоспостереження, самоаналізу, самооцінки.	Здобувач аналізує свої дії та їх результати за власною ініціативою; оцінює адекватність й оптимальність вибраних варіантів організаційно-управлінського рішення, ефективність їх реалізації; обґрунтовано використовує конкретні методики самоспостереження, самооцінки та самоаналізу.

Оцінка сформованості логістичної компетентності й/або її компонентів здійснюється під час вивчення дисциплін, які заявлені у формуванні логістичної компетентності, а саме: «Вступ до спеціальності і техніка безпеки», «Теорія і методика фізичного виховання», «Загальна психологія та психологія спорту», «Педагогіка та педагогіка спорту», «Теорія і методика тренерської діяльності в обраному виді спорту», «Економіка спорту і фізичної культури», «Правові аспекти фізичної культури і спорту», «Основи менеджменту та маркетингу в спорті», «Управління та логістика в спорті», «Педагогічна практика в закладах середньої освіти», «Виробнича практика (за профілем майбутньої роботи)» [8].

Підсумкова оцінка сформованості логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів розраховуватиметься як відношення суми балів, яка набрана з усіх дисциплін (які спрямовані на формування логістичної компетентності) до максимально-можливої суми балів з цих дисциплін. Під час оцінювання планується використовувати такі види контролю: усне опитування (УО); письмові роботи (ПР); контроль за допомогою технічних засобів (ТЗ).

В основу класифікації видів контролю покладено спосіб виявлення формування логістичної компетентності. Усі види контролю здійснюються за допомогою певних форм, кожній із яких запропоновано шифр. При цьому частина шифру з букв указує на вид контролю, а числа – на складність, що зростає (табл. 3).

Таблиця 3

Форми контролю сформованості логістичної компетентності

Шифр	Форми контролю	Зміст
1	2	3
усний контроль		
УО-1	Співбесіда	Бесіда викладача й здобувача на теми, пов'язані з вивченням дисципліни, розрахована на з'ясування обсягу знань здобувача з відповідного розділу, теми, проблеми.
УО-2	Колоквіум	Форма підвищення знань здобувачів. На колоквіумах обговорюють окремі розділи, теми, питання з курсу дисципліни.
УО-3	Залік	Форма перевірки успішності засвоєння навчального матеріалу практичних (семінарських) занять.
УО-4	Екзамен	Форма підсумкового оцінювання отриманих теоретичних знань і роботи здобувача за семестр (курс).
письмовий контроль		
ПР-1	Тести	Форма контролю, яка спрямована на перевірку теоретичних знань здобувачів.
ПР-2	Контрольна робота	Форма оцінювання знань із дисципліни.
ПР-3	Есе	Твір невеликого обсягу, що має вільну композицію автора з цієї тематики

Закінчення таблиці 3

1	2	3
ПР-4	Реферат	Письмова робота з обраної теми, яка містить інформацію з одного або декількох джерел.
ПР-5	Курсова робота	Самостійна письмова робота, яка спрямована на самостійне освоєння дисципліни (модуля) й вироблення відповідних компетенцій.
ПР-6	Звіт із практики	Форма контролю для узагальнення знань, умінь та навичок, отриманих під час проходження практики.
ПР-7	Звіт з ІНДР	Форми оцінювання практичної діяльності в науково-дослідній роботі.
технічний контроль		
ТЗ-1	Навчальні тести	Тести на відтворення, для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу.
ТЗ-2	Підсумкові (атестаційні) тести	Тести, складені в певних програмах, які використовуються для проведення поточного контролю успішності протягом семестру.
ТЗ-3	Електронний практикум	Містить завдання для самостійної роботи, використовується для організації поточного контролю успішності протягом семестру.
ТЗ-4	Віртуальні лабораторні роботи	Роботи, які за допомогою спеціальних навчальних комплексів дають змогу здобувачу проводити експеримент з математичною або фізичною складовою частиною.
інноваційний контроль		
ІЗ-1	Стандартне тестування	Тестування, яке проходить у максимально уніфікованих умовах і дає змогу зіставити підготовку учнів різних навчальних закладів, вузів та країн.
ІЗ-2	Рейтингова система	Метод, за якого навчальний матеріал поділяється на логічно завершені частини (модулі), після вивчення кожного з яких передбачається атестація у вигляді контрольної роботи, тестування, колоквіуму й уключається в загальну систему.
ІЗ-3	Кейс-метод	Форма організації навчання й оцінювання сформованості компетенцій, в основу якої покладено імітацію реальних ситуацій.
ІЗ-4	Портфоліо	Комплекси індивідуальних навчальних досягнень здобувачів
ІЗ-5	Метод розвивальної кооперації	Форма контролю, в основі якої – виконання завдань, які важко виконати індивідуально, тобто для вирішення яких потрібна кооперація (об'єднання здобувачів із внутрішнім розподілом завдань та ролей у групі).
ІЗ-6	Метод проєктів	Сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дають змогу розв'язати ту чи іншу проблему внаслідок самостійних дій здобувачів.
ІЗ-7	Ділова гра	Метод, що передбачає створення декількох команд, які змагаються між собою у виконанні певного завдання.

Розглянуті вище педагогічні умови покладено в основу моделі формування організаційно-управлінських компетенцій майбутніх тренерів викладачів (рис. 1).

Дискусія. Результати опитувань представників роботодавців, стейкхолдерів (керівників освітніх організацій, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спортивних клубів) та низки досліджень, пов'язаних із фізичною культурою й спортом, свідчать про зростаючу роль логістичної діяльності, до якої повинен бути готовий майбутній фахівець із фізичної культури та спорту.

Проблеми формування логістичної компетентності фахівців економічних спеціальностей проаналізовані в працях О. Дейнеги, М. Деснисенко, Є. Крикавського, Н. Новікової, М. Прокопенко, І. Смірнова, Н. Чухрай [4; 5; 6; 7]. Водночас на цьому етапі ще не достатньо уваги приділяється розкриттю специфіки формування логістичних компетенцій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури й спорту.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблена автором модель формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, а саме: методологічні підходи до підготовки здобувачів вищої освіти, педагогічні умови та діагностичний інструментарій (засоби оцінювання) становлять основу для цілеспрямованого формування логістичної компетент-

ності, яка сприятиме підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів.

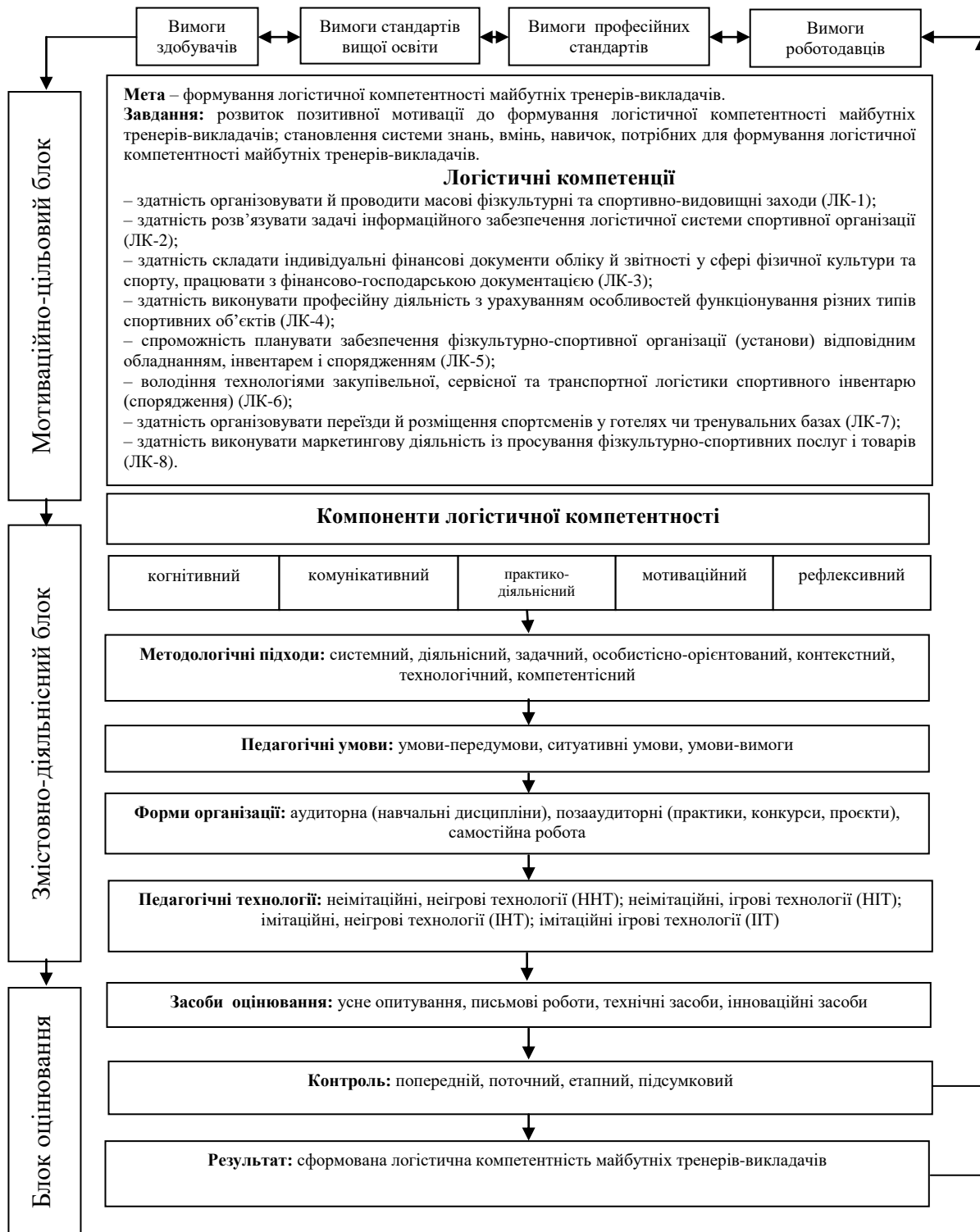

Рис. 1. Модель формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів

Висновки. Отже, нами розроблено та теоретично обґрунтовано компоненти моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Результатом є позитивна динаміка формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі професійної підготовки. Модель має відкритий характер, за необхідності може поповнитися новими компонентами.

Перспективи подальших досліджень передбачаємо в експериментальній перевірці розробленої моделі формування логістичної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у закладах вищої освіти.

Джерела та література

1. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*: зб. наук. праць. 2009. Вип. 2. С. 51–61.
2. Гуторов О. І., Лебединська О. І. Логістика: навч. посіб. Харків: Міськдрук, 2011. 322 с.
3. Кислий В. М., Біловодська О. А. Логістика: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Центр уч. літ., 2010. 360 с.
4. Маркетинг і логістика у становленні цифрової економіки України: монографія / за наук. ред. Є. В. Крикавського, О. В. Дейнеги. Львів; Рівне: О. Зень, 2022. 310 с.
5. Маркетинг: навч. посіб. Вид. 2-ге / О. Гладунов та ін. Рівне: Волин. береги, 2013. 336 с.
6. Robul Yu., Deineha O., Prokopenko M., Novikova N., Lukianykhina O., Baistriuchenko N. Cyber sales as the latest tool for optimizing an enterprise strategy. *International Journal of Scientific & Technology Research*. V. 9, Issue 02. 2020. P. 5264–5268.
7. Omelchuk O., Koltun V., Deineha O., Popov M., Korchyńska O., Trusii O. Reforming management activities to improve the efficiency and effectiveness of public administration. *International Journal of Scientific & Technology Research*. V. 9, Issue 03, 2020. P. 950–956.
8. Освітньо-професійна програма «Фізична культура і спорт» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, кваліфікація: бакалавр фізичної культури і спорту, тренер-викладач з виду спорту. Рівне: РДГУ, 2020. 20 с.
9. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ, 2002. 255 с.
10. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навч. посіб. / кол. авторів; за заг. ред. І. Ф. Прокопенка. 3-тє вид., доповн. і переробл. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.
11. Пометун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 16–25.
12. Сікорський Г. Кредитно-модульні технології у вищих навчальних закладах. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 29–34.
13. Степко М. Ф. Вища освіта: світові тенденції та реалії України. *Новий колегіум*: наук. інформ. журн. 2012. № 2. С. 4–13.
14. Терещенко Т. С. Теоретичні аспекти формування організаційної компетентності майбутніх фахівців. *Науковий вісник університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія*. 2016. Вип. 253. С. 285–289.
15. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Харків: ОВС, 2005. 208 с.
16. Шинкарьова О. Модель формування готовності майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту до організації дозвілєво-рекреаційної діяльності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2020. № 2(50). С. 26–33. <http://doi.org/10.29038/2220-7421-2020-02-26-32>.

References

1. Hluzman, O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnisti znachennya v zhytevomu uspikhu osobystosti [The Basic Competences: Essence and Meaning in the Individual's Life Success]. *Pedagogika ta psykholohiya: zbirnyk naukovykh pratsj*, 2, 51–61.
2. Hutorov, O. I., Lebedynska, O. I. (2011). Logistyka [Logistics]. Navchalnyi posibnyk. Kharkiv, Misjkdruk, 322
3. Kyslyi, V. M., Bilovodska, O. A. (2010). Logistyka: teoriya i praktyka [Logistics: theory and practice]. Navchalnyi posibnyk. Kyiv, Tsentr uchbovoyi literatury, 360.
4. Krykavskiyi, Ye. V., Deinega, O. V. (2022). Marketyng i logistyka u vstanovlenni tsyfrovoyi ekonomiky [Marketing and Logistics in a Digital Economy]. Monografiya. Rivne, Zen, 310.
5. Gladynov, O., Deynega, I., Deyneha, O., Krykavskiyi, Ye., Myktyyn, T., Pochtovyk. O. (2013). Marketyng [Marketing]. Navchalnyi posibnyk. Rivne, Volynsjki oberegy, 336.
6. Robul, Yu., Deineha, O., Prokopenko, M., Novikova, N., Lukianykhina. O., Baistriuchenko N. (2020). Cyber Sales as the Latest Tool for Optimizing an Enterprise Strategy. *International Journal of Scientific & Technology Research*, vol. 9, issue 2, 5264–5268.
7. Omelchuk, O., Koltun, V., Deineha, O., Popov, M., Korchyńska, O., Trusii O. (2020). Reforming Management Activities to Improve the Efficiency and Effectiveness of Public Administration. *International Journal of Scientific & Technology Research*, vol. 9, Issue 3, 950–956.

8. Fizychna kultura i sport [Physical Culture and Sports]. Osvitnyo-profesiyna programa pershogo (bakalavrsjkogo) rivnya vyshchoyi osvity (2020). Rivne, RDGU, 20.
9. Piekhota, O. M. (2002). Osvitni tekhnologiyi [Educational Technologies]. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 255.
10. Prokopenko, I. F. (2018). Pedagogichni tekhnologiyi v pidgotovtsi vchyteliv [Pedagogical Technologies in Teacher Training]. Navcalnyi posibnyk. Kharkiv, KhNPU, 457.
11. Pometun, O. (2004). Teoriya ta praktyka poslidovnoyi realizatsiyi kompetentisnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krayin [Theory and Practice of Consistent Implementation of the Competence Approach in the Experience of Foreign Countries]. *Kompetentisnyi pidkhid u suchasnij osviti: svitovyi dosvid ta ukrainsjki perspektyvy. Biblioteka z osvithoi polityky*, 16–25.
12. Sikorskyi, G. (2004). Kredytno-modulni tekhnologiyi u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Credit and Module Technologies in Higher Educational Institutions]. *Shlakh osvity*, 3, 29–31.
13. Stepko, M. F. (2012). Vyshcha osvita: svitovi tendentsiyi ta realiyi Ukrainy [Higher Education: Global Trends and Realities in Ukraine]. *Novyi kolegium*, 2, 4–13.
14. Tereshchenko, T. S. (2016). Teoretychni aspekty formuvannya organizatsiynoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv [Theoretical Aspects of the Organizational Competence Formation of Future Specialists]. *Naukovyi visnyk universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriya Pedagogika. Psykhologiya. Filisifiya*, 253, 285–289.
15. Shyian, B. M., Papusha, V. G. (2005). Metodyka vykladannya sportyvno-pedagogichnykh dystsyplin u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh fizychnogo vykhovannya i sportu [Methodology of Teaching Sports and Pedagogical Disciplines in Higher Educational Institutions of Physical Education and Sports]. Navchalnyi posibnyk. Kharkiv, OVS, 208.
16. Shynkariova, O. (2020). Model formuvannya gotovnosti maibutnikh bakalavriv z fizychnoi kultury i sportu do organizatsii dozvillyevo-rekreatsiinoi diyalnosti [The Model Formation of Bachelors of Physical Culture and Sports for Leisure and Recreational Activities Organization]. *Fizychno vykhovannya, sport i kuljtura zdorov'ya u suchasnomu suspilstvi*, 2(50), 26-33.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2022 р.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ФРАНЦІЇ

Мирослава Данилевич¹, Ольга Романчук¹, Ірина Турчик²,
Ростислав Коваль¹, Лілія Свищ¹, Анна Від¹

¹Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, mdanylevych@ukr.net

²Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, Україна

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-14-21>

Анотації

Актуальність. Сьогодні у Франції спорт для осіб з інвалідністю розвинений на високому рівні. Цьому сприяють дієві закони, давні традиції занять фізичним вихованням і спортом серед людей з особливими потребами, функціонування спеціальних організацій. **Мета роботи** – представити історію спорту для осіб з інвалідністю у Франції, визначити ключові дати та встановити осіб, котрі зробили вагомий внесок у розвиток галузі. Для її вирішення ми використали комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичних (історико-типологічний та історико-системний) **методів дослідження. Результати й висновки.** Одними з важливих чинників, котрі вплинули на систему організації інваспорту у Франції, були наслідки двох світових війн. Чиновники та функціонери добре усвідомлювали критичну необхідність повернення травмованих людей до нормального життя, у тому числі через заняття спортом. Вагомий внесок у розвиток спорту для осіб з інвалідністю у Франції здійснили Eugène Rubens-Alcaïs, Pierre Bernhard, André Trannoy, Philippe Berthe, Pierre Volait, Marcel Avronsart, André Auberger, Yves Nayme, Gérard Masson, Monique Pasqualini. Ключовими в історії галузі є такі дати: 1918 р. – створення Французької спортивної федерації глухонімих; 1924 р. – проведення Олімпійських ігор для глухих у Парижі та заснування Міжнародного спортивного комітету глухих; 1954 р. – створення Спортивного товариства осіб з інвалідністю у Франції; 1975 р. – заснування Національного інституту експертних досліджень та результативності в спорті; 1977 р. – утворення Французької федерації спорту інвалідів; 1979 р. – проведення зимових Дефлімпійських ігор у французькому Мерібелі; 1992 р. – проведення зимових Паралімпійських ігор в Альбервілі (Франція) і заснування Французького паралімпійського та спортивного комітету; 2010 р. – створення комітету імені Eugène Rubens-Alcaïs. Отримані результати дають можливість розширити спеціалізовані навчальні курси у ЗВО України спортивного профілю.

Ключові слова: інваспорт, особа з інвалідністю, історія, розвиток, Франція.

Myroslava Danylevych, Olha Romanchuk, Iryna Turchyk, Rostyslav Koval, Lillia Svyshech, Anna Vid. Historical Aspects of Sports Development for Persons with Disabilities in France. Topicality. Today in France, sports for people with disabilities are highly developed. This is facilitated by the effective laws, ancient traditions of physical education and sports among disabled persons, functioning of special organizations. **The Purpose of the Research** is to present the history of sports for people with disabilities in France, to determine key dates and to identify people who have made a significant contribution to the development of the field. To solve the tasks, a set of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-typological and historical-systemic) **Research Methods** has been used. **Results and Conclusions.** One of the important factors that influenced the organization of sports for disabled people in France was the consequences of the two world wars. Officials were well aware of the critical need to recover people from injury due to sports as an effective tool. A significant contribution to the sports development for people with disabilities in France was made by Eugène Rubens-Alcaïs, Pierre Bernhard, André Trannoy, Philippe Berthe, Pierre Volait, Marcel Avronsart, André Auberger, Yves Nayme, Gérard Masson, Monique Pasqualini. The following dates are key ones in the sports history: creation of the French Sports Federation for the Deaf and Dumb (1918); the Olympic Games for the Deaf in Paris and the establishment of the International Committee of Sports for the Deaf (1924); the Sports Association for Persons with Disabilities in France (1954); the National Institute of Sport, Expertise, and Performance, INSEP (1975); the French Disabled Sport Federation, FFH (1977); Winter Deaflympics in Meribel, France (1979); Winter Paralympic Games in Albertville in France and founding of French Paralympic and Sports Committee (1992); the Eugène Rubens-Alcaïs International Committee of Sports for the Deaf Committee (2010). The obtained results give the possibility of expanding specialized training courses in higher educational institutions of Ukraine.

Key words: sports for disabled, person with disabilities, history, development, France.

Постановка проблем. Заняття спортом для людей з інвалідністю у Франції є важливою соціальною практикою на сучасному етапі. Заснування в 1963 р. Спортивної федерації осіб із фізичними вадами, а в 1971 р. – Федерації адаптивного спорту розпочало інституціоналізацію спорту для людей з особливими потребами [8, с. 15]. Однак заняття фізичним вихованням і спортом привернули увагу французів ще наприкінці XIX ст., коли в 1890 р. відбувся перший велопробіг серед глухих за маршрутом Париж–Версаль [15]. Додамо, що перші Олімпійські ігри для людей із вадами слуху були проведені в столиці Франції в 1924 р. Тоді ж француз Eugène Rubens-Alcaïs (1884–1963) та бельгієць Antoine Dresse (1902–1998) разом із представниками спортивних федерацій країн-учасниць заснували Міжнародний спортивний комітет глухих [2; 15]. У 1992 р. Франція успішно організувала й провела зимові Паралімпійські ігри.

Аналіз історії інваспорту у Франції, запропонований нами, ґрунтується на широкому використанні матеріалів і досліджень провідних іноземних фахівців. Отримані практичні результати дають можливість розширити спеціалізовані навчальні курси (зокрема «історія фізичної культури», «олімпійський спорт», «загальна теорія адаптивного спорту», «адаптивна фізична культура і спорт») у ЗВО України спортивного профілю.

Аналіз літературних джерел. Історія спорту для людей з інвалідністю привертала увагу багатьох французьких науковців. Так, André Aubergeg написав окрему книгу з цієї тематики, проаналізував виступи на змаганнях відомих паралімпійців, розвиток їхньої професійної кар'єри, проілюстрував її цікавими світлинами [7]. François Luquet, Christian Paillard та Alain Siclis описали історію інваспорту у Франції та світі [15]. Окремі етапи галузі висвітлені в працях Sylvain Ferez, Sébastien Ruffié та Nicolas Bancel [10], Stanislas Frenkiel, Julie Cornaton і Nicolas Bancel [12], Gaël Villoing, Eric Perera та Nathalie Le Roux [20]. Yacine Tajri і Jean Saint-Martin проаналізували внесок Monique Pasqualini в розвиток спорту й фізичного виховання в системі шкільної освіти серед дітей з особливими потребами [19]. Особливості занять спортом людьми з інвалідністю та сприйняття цього в сучасному французькому суспільстві досліджено в працях Roy Compte [8] й Alain Dejean [9], дисертації Laura Lemahieu [14] та колективному збірнику праць «Pratiques, performance sportive et handicap», виданому під керівництвом Florence Faberon [17]. Відзначаємо також серію книг «Corps, sport, handicaps», де представлено зародження й становлення спорту для осіб з інвалідністю в другій половині XX ст. [18], на початку XXI ст. [16], зв'язок між інвалідністю та сучасними технологіями [13]. Історія розвитку адаптивного спорту, зокрема паралімпійських ігор, ґрунтовно висвітлена в працях українського професора Юрія Бріскіна [1; 2; 3; 4; 5].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до плану НДР Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського.

Формулювання мети дослідження. Мета роботи – представити та проаналізувати історію спорту для осіб з інвалідністю у Франції, визначити ключові дати й установити осіб, котрі зробили вагомий внесок у розвиток галузі. Ми використали комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичних (історико-типологічний та історико-системний) методів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спроби залучення інвалідів до спорту зроблені в XIX ст., коли в 1888 р. в Берліні засновано перший спортивний клуб для глухих [4; 5]. У Франції в 1890 р. відбувся пробіг Париж–Версаль серед глухих, розпочалося поширення велоспорту. У 1895 р. провели змагання з бігу на «дерев'яних ногах» (courses de «jambes de bois») у Nogent-sur-Marne. У 1900 р. організували перший чемпіонат Франції з велоспорту серед осіб із вадами слуху. Його активно популяризував Eugène Rubens-Alcaïs, згодом один із найвідоміших французьких спортивних діячів. Сам Eugène втратив слух у ранньому віці. Разом зі своїми друзями, котрі мали таку саму ваду, зацікавився велоспортом. У 1910 р. він заснував перший клуб в історії спорту глухих – «Паризький спортивний клуб глухонімих» (Club Sportif des Sourds-Muets de Paris). У 1918 р. Gaston Vialatte створив Французьку спортивну федерацію глухонімих (Fédération Sportive des Sourds-Muets de France / FSSMF), Eugène Rubens-Alcaïs став її генеральним секретарем [15, с. 9].

Важливе соціально-політичне значення медична реабілітація отримує в період Першої світової війни, у результаті якої дуже багато людей отримали фізичні каліцтва [6]. У 1917 р. створено Асоціацію незрячих людей у Франції (Association des aveugles en France) [11, с. 20]. Того самого року в госпіталі Salpêtrière відкривається відділення функціонального відновлення. Тут у 1924 р. доктор

Gabriel Bidou (1878–1959) створив службу з функціонального відновлення для тих, хто отримав травми на війні [6].

Перші Олімпійські ігри для глухих проведено в Парижі в 1924 р. [4; 5]. Учасниками були 148 спортсменів із вадами слуху з офіційних національних федерацій Бельгії, Франції, Великої Британії, Угорщини, Італії, Латвії, Нідерландів, Польщі та Румунії. Серед них була лише одна жінка – нідерландська плавчиня Hendrika Nicolini Van Der Heyden (1904), котра здобула золоту медаль [15, с. 10]. Eugène Rubens-Alcaïs та Antoine Dresse 16 серпня 1924 р. за участю представників спортивних федерацій – учасниць ігор утворили Міжнародний спортивний комітет глухих (французькою – Comité international des sports des sourds / CISS, англійською – International Committee of Sports for the Deaf / ICSD) із метою об'єднання всіх спортивних федерацій глухих спортсменів, організацій і забезпечення проведення регулярних спортивних змагань раз на чотири роки відповідно до олімпійських традицій [3, с. 116]. Першим президентом цього комітету обрано Eugène Rubens-Alcaïs, котрий пропрацював на цій посаді до 1953 р. [2; 4; 5; 15; 18]. Його називали «глухим П'єром де Кубертенем» [15, с. 10]. Із листопада 2021 р. президентом є бразилець Gustavo de Araujo Perazzolo (1978). Із-поміж французів цю організацію очолював також Pierre Bernhard (1910–1976), котрий був президентом Французької спортивної федерації глухих (Fédération sportive des sourds de France), Французької національної федерації глухих (Fédération nationale des Sourds de France), членом і керівником клубу «Спортивна зірка глухонімих Парижа» (Étoile Sportive des Sourds-Muets de Paris), активним учасником руху опору під час Другої світової війни [7; 15; 18]. Із 2001 р. Всесвітні ігри глухих офіційно називаються Дефлімпійськими іграми й проводяться один раз на чотири роки [2; 4; 5].

У 1933 р. André Trannoy (1907–1994) заснував Асоціацію паралізованих осіб у Франції (Association des Paralysés de France / APF) [15, с. 10]. André Trannoy був уражений поліомієлітом із 18 років. Він відіграв величезну роль у формуванні взаємодомоги людей з обмеженими можливостями у Франції. У 2003 р. на його честь назвали площу в Парижі (place André Trannoy).

Тисячі інвалідів, які після завершення Другої світової війни потребують допомоги для повернення до нормального життя, дають новий імпульс розвитку реабілітаційної медицини у всьому світі, котра починає включати в себе суспільну та соціальну складові частини [6]. У Франції в 1944 р. створено Національну федерацію асоціацій медичного контролю пацієнтів після лікування (Fédération Nationale des Associations de Postcure). У 1951 р. ця організація змінює свою назву на Національну федерацію асоціацій медичного контролю пацієнтів після лікування, функціонального та професійного відновлення осіб із фізичними вадами (Fédération Nationale des Associations de Postcure, de rééducation fonctionnelle, professionnelle des diminués physiques) [11, с. 12].

У 1951 р. в окремих французьких реабілітаційних центрах (зокрема в Garches та Fontainebleau) починають практикувати баскетбол на візках як засіб реабілітації [15, с. 11]. Одним із тих, хто відіграв значну роль у розвитку спорту для осіб з інвалідністю після Другої світової війни у Франції, був Philippe Berthe (1926–1992). У 1954 р. він заснував Спортивне товариство осіб з інвалідністю у Франції (Amicale Sportive des Mutilés de France / ASMF) [15, с. 13]. У листопаді 1955 р. відбулися перші вибори адміністративної ради цього товариства, де його обрали президентом [15, с. 14]. У 1963 р. Philippe Berthe засновує Спортивну федерацію осіб із фізичними вадами Франції (Fédération Sportive des Handicapés Physiques de France / FSHPF), яка в 1968 р. стає Французькою спортивною федерацією осіб із фізичними вадами (Fédération Française de Sports pour Handicapés Physiques / FFSHP). Philippe Berthe був її президентом у 1963–1966 рр. [7; 10; 14; 15]. У 1966–1969 рр. її очолював Pierre Volait (1925–2018), у 1969–1981 рр. – Marcel Avronsart (1920–1982), у 1981–2008 рр. – André Auberger (1938) [15; 17]. Gérard Masson (1947) був президентом федерації з 2007 до 2017 р. У серпні 1966 р. внаслідок ДТП він був уражений паралегією. До цього займався легкою атлетикою та регбі, після розпочав будувати кар'єру в інваспорті, займався настільним тенісом, став чемпіоном Франції у своїй категорії в 1974 р., згодом був призером Всесвітніх ігор у Сент-Етьєні в 1975 р. У 1977–2001 рр. Gérard Masson був віцепрезидентом Французької федерації спорту інвалідів, у 2001–2007 рр. – її генеральним секретарем. У 2009–2013 рр. він очолював Французький паралімпійський та спортивний комітет, із 2013 р. був його віцепрезидентом [15]. У 2017–2018 році Frédéric Delpy (1971) – президент Французької федерації спорту інвалідів. Guislaine Westelynck (1959), знана паралімпійська призерка, плавчиня, із 2018 р. є президенткою цієї Федерації.

У 1956 р. створено Французьку спортивну федерацію глухих (Fédération Sportive des Sourds de France / FSSF), що замінила Французьку спортивну федерацію глухонімих [15, с. 15]. У 2005 р. на

прохання Міністерства спорту провели дослідження про перспективи інтеграції Французької спортивної федерації глухих у Французьку федерацію спорту інвалідів. У 2006 р. відбулися перші перемовини стосовно цього питання, а у 2007 р. надзвичайна генеральна асамблея розглянула бажання Французької спортивної федерації глухих, яке висловила їхня президентка Isabelle Malaurie. У 2008 р. ця Федерація проголосувала за свій розпуск, що уможливило приєднання до Французької федерації спорту інвалідів [15].

Уже 1957 р. відбуваються перші чемпіонати Франції з баскетболу на візках [15, с. 17]. У лютому 1961 р. центр функціональної реабілітації Victor-Ménard у містечку Берк розпочинає використовувати баскетбол для уражених параплегією. Тоді ж Marcel Avronsart створив перший корпоративний клуб для осіб з інвалідністю. У 1961 р. також утворено Міжнародну дослідницьку групу у сфері спорту для осіб з інвалідністю (Groupement International d'étude des Sports pour Handicapés / GIESH) з ініціативи Світової федерації колишніх учасників бойових дій (Fédération mondiale des anciens combattants / FMAC), заснованої в Парижі в 1950 р., та Спортивного товариства осіб з інвалідністю у Франції [15, с. 27].

Yves Naume (1930–2002) 12 листопада 1962 р. заснував Спортивну асоціацію осіб із фізичними вадами Луари (Association Sportive des Handicapés Physiques de la Loire / ASHPL) [15, с. 28]. Він також брав участь у створенні Спортивної федерації осіб із фізичними вадами Франції, де став віцепрезидентом та членом керівного комітету [15, с. 29]. У грудні 1965 р. розпочав роботу Регіональний комітет спорту інвалідів Іль-де-Франс (Comité régional handisport d'Île-de-France) під керівництвом Pierre Volait [15, с. 43]. У лютому 1972 р. Yves Naume заснував й очолив Французьку федерацію різних видів спорту для осіб із фізичними вадами (Fédération Française Omnisports pour Handicapés Physiques / FFOHP) у Сент-Етьєні [15, с. 56].

Зазначимо, що історія руху Спеціальних Олімпіад розпочинається з червня 1963 р., коли Юніс Кеннеді Шрайвер відкрила в родинному маєтку в Мериленді літній денний табір для дітей і дорослих із розумовою відсталістю з метою розвитку їхніх здібностей у спорті та руховій діяльності, а 19–20 липня 1968 р. в місті Чикаго проведено I Міжнародні спортивні ігри Спеціальних Олімпіад [3, с. 117].

У вересні 1965 р. проведено перші чемпіонати Франції з плавання та настільного тенісу для осіб з інвалідністю [15, с. 43]. У 1967 р. Французька спортивна федерація осіб із фізичними вадами й асоціації медичного контролю пацієнтів після лікування організували в Нанті другі Національні Ігри для дорослих з обмеженими можливостями. Того ж року Франція бере участь у перших Іграх для людей з апмутаціями в Стоук-Мандевілі (Англія) [15, с. 45]. У той час спорт серед осіб з інвалідністю активно популяризують через фільми «La Joie par le sport» (1966), «Il suffit de vouloir» (1967), «Les Jeux Olympiques de Tel-Aviv» (1969), «Les 1ers Jeux mondiaux des handicapés physiques» (1970), «Les jeux de l'espérance» (1974) [15].

У 1969 р. розпочали проведення чемпіонату Франції з настільного тенісу серед осіб із руховими порушеннями, обумовленими ураженням мозку [15, с. 55]. У 1970 р. відбувся перший чемпіонат Європи з баскетболу на візках у місті Брюгге (Бельгія). Перемогу здобули господарі змагань, друге місце посіли французи, третє – команда Великобританії [15]. На початку липня відбулися перші Всесвітні Ігри для осіб із фізичними вадами в Сент-Етьєні, які організував Yves Naume та Спортивна асоціація осіб із фізичними вадами Луари. У 1971 р. створено Французьку спортивну федерацію осіб із розумовими порушеннями (Fédération de sport pour Handicapés Mentaux / FSHM de France), Французьку федерацію адаптивного спорту (Fédération française du sport adapté / FFSA) [15]. Того самого року відбулись Ігри Федерації управлінських асоціацій та реабілітаційних закладів для осіб з інвалідністю (Fédération des Associations Gestionnaires et des Établissements de Réadaptation pour Handicapés / FAGERH) у Мелені (Франція), які згодом стануть Іграми майбутнього (Jeux de l'avenir). У 1973 р. організували перший чемпіонат світу з баскетболу на візках у Брюгге, де Франція посіла II місце. У 1974 р. у Франції провели перший чемпіонат Європи з баскетболу на візках серед жінок. Господарки отримали на ньому срібні нагороди [15]. У 1973 р. Французька спортивна федерація осіб з інвалідністю стає членом Національного олімпійського та спортивного комітету Франції (Comité National Olympique et Sportif Français / CNOSF) [15, с. 65]. Додамо, що в 60–90 pp. XX ст. у Франції працювала талановита викладачка, справжня педагогиня-новаторка в реформуванні фізичного виховання й спорту для школярів з особливими потребами Monique Pasqualini [19, с. 82].

У 1975 р. у Франції заснували Національний інститут спорту та фізичного виховання (Institut National du Sport et de l'Éducation Physique). Сьогодні це Національний інститут експертних досліджень та результативності в спорті (Institut national du sport, de l'expertise et de la performance / INSEP) [7; 15; 18]. У 1977 р. створили школу вітрильного спорту «NAVISPORT», яка мала на меті сприяти реабілітації й соціальній реінтеграції осіб з інвалідністю за допомогою занять водними видами спорту [15, с. 76].

Урешті, у 1977 р. Французька спортивна федерація осіб з інвалідністю та Французька федерація різних видів спорту для осіб із фізичними вадами трансформуються у Французьку федерацію спорту інвалідів (Fédération Française Handisport / FFH) [15, с. 75]. Соціологи Sébastien Ruffié та Sylvain Ferez показали, що зі створенням цієї федерації в 1977 р. процес інституціоналізації спорту інвалідів у Франції стає пов'язаним зі зростанням спортивної й змагальної моделі та інтеграцією спортсменів із різними нозологіями (ампутації, поліомієліт, вади зору, церебральний параліч, розумові порушення, глухота) [12]. У січні 1979 р. у французькому містечку Мерібель відбулися зимові Дефлімпійські ігри.

У 1983 р. діяльність Французької федерації спорту інвалідів визнана пріоритетною для держави. У липні того самого року Федерація організувала перші європейські ігри неповносправних, які відбулися в Парижі в Спортивному центрі Louis-Lumière, зібравши близько 700 спортсменів із 20 країн [15, с. 96]. У 1989 р. в німецькому Дюссельдорфі створено Міжнародний паралімпійський комітет (International Paralympic Committee / IPC). У 1990 р. словник «Petit Larousse» фіксує термін «handisport» (спорт інвалідів), під яким розуміють сукупність видів спорту, якими займаються особи з інвалідністю [15, с. 117].

П'яті зимові Паралімпійські ігри проходили в Альбервілі (Франція) в 1992 р. Уперше зимові Паралімпійські ігри проведено в столиці зимових Олімпійських ігор, але через непридатність льодових арен для інвалідів відбулися лише змагання з гірськолижного спорту й лижних перегонів. Із цих видів спорту проведено також показові виступи спортсменів із відхиленнями розумового розвитку [1; 3; 4; 5]. Ці змагання відкривали тодішній президент Франції Франсуа Міттеран (1916–1996), міністерка спорту Frédérique Bredin (1956), президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч (1920–2010), французький державний і громадсько-політичний діяч Michel Barnier (1951), відомий французький гірськолижник Jean-Claude Killy (1941), президент Французької федерації плавання (Fédération française de natation / FFN) у 1980–1993 рр., згодом – Національного олімпійського та спортивного комітету Франції в 1993–2009 рр. Henri Sérandour (1937–2009), а також знана французька яхтсменка з інвалідністю Florence Arthaud (1957–2015) [15, с. 119].

У 1992 р. створено Французький комітет фізичної активності та спорту для осіб з інвалідністю (Comité Français de Liaison pour les Activités Physiques et Sportives des Personnes Handicapées / COFLAPSH), у 1996 р. його перейменовують на Французький паралімпійський і спортивний комітет (Comité Paralympique et Sportif Français / CPSF) [15, с. 120]. Додамо, що в грудні 2018 р. президентом Французького паралімпійського та спортивного комітету обрано Marie-Amélie Le Fur (1988), відому легкоатлетку-паралімпійця.

У червні 1993 р. відбулось офіційне відкриття пристосованого для осіб з інвалідністю комплексу «Résidence Internationale de Paris». Церемонію проводив Жак Ширак (1932–2019), на той час – мер Парижа, а згодом – президент Франції в 1995–2007 рр. [15, с. 127]. У 1998 р. створено марку «Простір, дозвілля, спорт інвалідів» (Espace, Loisirs, Handisport / ELH) для того, аби відзначати можливості готелів та інших закладів, що пропонують особам з обмеженими можливостями різноманітні види фізичної й спортивної активності. Для цього запропонували три основні критерії – підготовлений і навчений персонал, усе повністю доступне, пристосоване спортивне обладнання [15, с. 136]. У 2000 р. Париж та Фонтене-ле-Конт (Fontenay-le-Comte) стали першими містами, які отримали відзнаку найбільш сприятливих для занять спортом особами з інвалідністю (Prix de la Ville la plus handisportive) [15, с. 139]. У 2010 р. створено комітет імені Eugène Rubens-Alcaïs (comité Eugène Rubens-Alcaïs / CERA), мета якого – вшанувати пам'ять і надалі проповідувати ті цінності, котрі пропагував перший президент Міжнародного спортивного комітету глухих [15, с. 182].

Дискусія. Сьогодні у Франції спорт для осіб з інвалідністю розвинений на високому рівні. Цьому сприяють такі фактори, як дієві закони, давні традиції занять фізичним вихованням і спортом серед людей з особливими потребами, функціонування спеціальних організацій. Одними з важливих

чинників, котрі вплинули на систему організації інваспорту у Франції, були наслідки двох світових війн. Чиновники та функціонери, які працювали в галузі, розуміли критичну необхідність повернення травмованих людей до нормального життя, і саме заняття спортом вони вважали ефективним засобом. Більшість керівників, про котрих ішлося у дослідженні, мали ті чи інші нозології, тому чудово усвідомлювали позитивний вплив спортивної й змагальної діяльності.

Незважаючи на те, що українські паралімпійці показують феноменальні результати на міжнародних змаганнях, інфраструктура та законодавство для людей з інвалідністю в нашій країні потребують реформування. Вивчення та аналіз французького досвіду з цього питання вважаємо актуальним для вдосконалення організації інваспорту в Україні.

Проведений аналіз дає нам підстави зробити такі **висновки**:

1. Вагомий внесок у розвиток спорту для осіб з інвалідністю у Франції здійснили Eugène Rubens-Alcaïs, Pierre Bernhard, André Trannoy, Philippe Berthe, Pierre Volait, Marcel Avronsart, André Auberger, Yves Naume, Gérard Masson, Monique Pasqualini.

2. Ключовими в історії галузі є такі дати: 1918 р. – створення Французької спортивної федерації глухонімих; 1924 р. – проведення Олімпійських ігор для глухих у Парижі та заснування Міжнародного спортивного комітету глухих; 1954 р. – створення Спортивного товариства осіб з інвалідністю у Франції; 1975 р. – заснування Національного інституту експертних досліджень і результативності в спорті; 1977 р. – утворення Французької федерації спорту інвалідів; 1979 р. – проведення зимових Дефлімпійських ігор у французькому Мерібелі; 1992 р. – проведення зимових Паралімпійських ігор в Альбервілі (Франція) і заснування Французького паралімпійського та спортивного комітету; 2010 р. – створення комітету імені Eugène Rubens-Alcaïs. У 1924 р. Франція прийме літні Паралімпійські ігри.

3. Сьогодні у Франції ефективно працює низка організацій і федерацій, діяльність яких спрямована на поширення спорту та фізичного виховання серед осіб з інвалідністю, їх реабілітацію й соціальну інтеграцію засобами фізичної культури.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з дослідженнями розвитку інваспорту в системі шкільної та вищої освіти Франції, а також еволюції аматорського й професійного спорту серед осіб з інвалідністю.

Джерела та література

1. Бріскін Ю. А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади: навч. посіб. Львів: Ахілл, 2003. 128 с.
2. Бріскін Ю. А. Загальна характеристика Дефлімпійського спорту. *Оздоровча і спортивна робота з неповносправними*: зб. наук. ст. Львів, 2004. С. 83–87.
3. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів – у світі та освіті. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. Вип. 11. 2010. С. 109–124.
4. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі: монографія. Львів: Край, 2006. 346 с.
5. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів: підр. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту. Київ: Олімп. літ., 2006. 263 с.
6. Данилевич М. В., Романчук О. В., Коваль Р. С., Базиляк Н. О. Історичні аспекти розвитку фізичної та реабілітаційної медицини у Франції. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. Vol. 7 (32). 2019. P. 35–38. <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-192VII32-08>.
7. Auberger A. La même flamme: 50 ans de défis et d'exploits handisport. Paris: Le Cherche Midi, 2005. 141 p.
8. Compte R. Sport et handicap dans notre société: un défi à l'épreuve du social. *Empan*. 79. 2010. P. 13–21. <https://doi.org/10.3917/empa.079.0013>.
9. Dejean A. Les activités physiques et sportives et les personnes en situation de handicap. *Empan*. 51 (3). 2003. P. 65–67. <https://doi.org/10.3917/empa.051.0065>.
10. Ferez S., Ruffié S., Bancel N. From Sport as an Instrument in Rehabilitation to the Adoption of Competitive Sport: Genesis of a Delegatee Sports Federation in France for Those with Physical Disabilities (1954–1972). *Sport History Review, Human Kinetics Publishers*. 47 (2). 2016. P. 146–171.
11. Frattini M.-O. Dynamique de constitution d'une spécialité médicale fragile: La médecine de rééducation et réadaptation fonctionnelles en France entre médecine et politique. Mémoire de Master. Deuxième année. Santé, Population, Politiques sociales. 2008. 124 p.
12. Frenkiel S., Cornaton J., Bancel N. Les «kings» de l'athlétisme handisport français: Éléments pour la prosopographie d'une élite paralympique (1964–2014). *Histoire social / Social History*. Vol. XLIX, 100 (Novembre / November 2016). P. 625–651.

13. Issanchou D., Perera E. Corps, sport, handicaps. Tome 3. Expérimentations et expériences de la technologie. Paris: Téraèdre, 2020. 208 p.
14. Lemahieu L. De la physique à la pratique physique: la promotion du sport chez les personnes en situation de handicap. Thèse de physique et de sociologie. Université de Lyon, 2020. 230 p.
15. Luquet F., Paillard C., Siclis A. Handisport. Les Chroniques du Mouvement 1954–2015. Création. Évolution. Héritage. Paris: Fédération Française Handisport, 2016. 236 p.
16. Marcellini A., Villoing G. Corps, sport, handicaps. T. 2. Le mouvement handisport au XXIe siècle. Paris: Téraèdre, 2014. 200 p.
17. Pratiques, performance sportive et handicap / sous la direction de Florence Faberon. UCA – Handicap et citoyenneté, 2020. 145 p.
18. Ruffié S., Ferez S. Corps, sport, handicaps. T. 1. L'institutionnalisation du mouvement handisport (1954–2008). Paris: Téraèdre, 2013. 212 p.
19. Tajri Y., Saint-Martin J. De l'exclusion à l'intégration ou l'engagement de Monique Pasqualini dans l'avènement des épreuves adaptées d'EPS du baccalauréat (1966–1981). *Staps*. 123 (1). 2019. P. 81–93. <https://doi.org/10.3917/sta.123.0081>.
20. Villoing G., Perera E., Le Roux N. The institutionalization of off-road wheelchair riding in France (1990–2015): Truly a sport of sharing and diversity. *Sport in Society*. 21 (4). 2018. P. 664–677. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1273617>.

References

1. Briskin, Yu. A. (2003). *Adaptyvnyj sport. Specialni Olimpiady [Adaptive Sports. Special Olympics]*. Lviv: Akhill, 128.
2. Briskin, Yu. A. (2004). *Zagalna kharakterystyka Deflimpijskogo sportu [General Characteristics of the Deaflympics]*. *Ozodorovcha i sportyvna robota z nepovnospravnyymi: zb. nauk. st.*, 83–87.
3. Briskin, Yu. A. (2010). *Sport invalidiv – u sviti ta osviti [Sports for the Disabled People in the World and Education]*. *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Fizychna kultura*, (11), 109–124.
4. Briskin, Yu. A. (2006). *Sport invalidiv u mizhnarodnomu olimpijskomu rusi: monografiya [Sport for the Disabled People in the International Olympic Movement: monograph]*. Lviv: Krai, 346.
5. Briskin, Yu. A. (2006). *Sport invalidiv [Sports for the Disabled People]*. Kyiv: Olimpijska literatura, 263.
6. Danylevych, M. V., Romanchuk, O. V., Koval, R. S., Bazyljak, N. O. (2019). *Istorychni aspekty rozvytku fizychnoi ta reabilitatsiinoi medytsyny u Frantsii [Historical Aspects of Physical and Rehabilitation Medicine Development in France]*. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 7 (32), 35–38. <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-192VII32-08>.
7. Auberger, A. (2005). *La même flamme: 50 ans de défis et d'exploits handisport*. Paris: Le Cherche Midi, 141.
8. Compte, R. (2010). *Sport et handicap dans notre société: un défi à l'épreuve du social*. *Empan*, 79, 13–21. <https://doi.org/10.3917/empa.079.0013>.
9. Dejean, A. (2003). *Les activités physiques et sportives et les personnes en situation de handicap*. *Empan*, 51 (3), 65–67. <https://doi.org/10.3917/empa.051.0065>.
10. Ferez, S., Ruffié, S., Bancel, N. (2016). *From Sport as an Instrument in Rehabilitation to the Adoption of Competitive Sport: Genesis of a Delegatee Sports Federation in France for Those with Physical Disabilities (1954–1972)*. *Sport History Review, Human Kinetics Publishers*, 47 (2), 146–171.
11. Frattini, M.-O. (2008). *Dynamique de constitution d'une spécialité médicale fragile: La médecine de rééducation et réadaptation fonctionnelles en France entre médecine et politique*. Mémoire de Master. Deuxième année. Santé, Population. Politiques sociales, 124.
12. Frenkiel, S., Cornaton, J., Bancel, N. (2016). *Les «kings» de l'athlétisme handisport français: Éléments pour la prosopographie d'une élite paralympique (1964–2014)*. *Histoire social / Social History*. XLIX, 100, 625–651.
13. Issanchou, D., Perera, E. (2020). *Corps, sport, handicaps. Tome 3. Expérimentations et expériences de la technologie*. Paris: Téraèdre, 208.
14. Lemahieu, L. (2020). *De la physique à la pratique physique: la promotion du sport chez les personnes en situation de handicap*. Thèse de physique et de sociologie. Université de Lyon, 230.
15. Luquet, F., Paillard, C., Siclis, A. (2016). *Handisport. Les Chroniques du Mouvement 1954–2015. Création. Évolution. Héritage*. Paris: Fédération Française Handisport, 236.
16. Marcellini, A., Villoing, G. (2014). *Corps, sport, handicaps. Tome 2. Le mouvement handisport au XXIe siècle*. Paris: Téraèdre, 200.
17. *Pratiques, performance sportive et handicap (2020)*. UCA – Handicap et citoyenneté, 145.
18. Ruffié, S., Ferez, S. (2013). *Corps, sport, handicaps. Tome 1. L'institutionnalisation du mouvement handisport (1954–2008)*. Paris: Téraèdre, 212.

19. Tairi, Y., Saint-Martin, J. (2019). De l'exclusion à l'intégration ou l'engagement de Monique Pasqualini dans l'avènement des épreuves adaptées d'EPS du baccalauréat (1966–1981). *Staps*, 123 (1), 81–93. <https://doi.org/10.3917/sta.123.0081>.
20. Villoing, G., Perera, E., Le Roux, N. (2018). The institutionalization of off-road wheelchair riding in France (1990–2015): Truly a sport of sharing and diversity. *Sport in Society*, 21 (4), 664–677. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1273617>.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2022 р.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Наталія Сороколіт¹

¹Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, sorokolit21@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-22-28>

Анотація

Актуальність. Ключовою особою, яка впроваджує освітню реформу «Нова українська школа» (НУШ) у школах, є вчитель, тому важливо розвивати знання, уміння та навички щодо особливостей освітніх змін у рамках реформи НУШ, реалізації основних положень стандартів освіти та їх запровадження в практику фізичного виховання. **Мета роботи** – розробити й експериментально перевірити ефективність програми спецкурсу з розвитку професійних компетентностей учителів фізичної культури під час курсової перепідготовки. **Матеріали й методи.** Аналіз та узагальнення літературних джерел, педагогічний експеримент, методи математичної статистики. Педагогічний експеримент проведено у Львівському державному університеті фізичної культури імені Івана Боберського (ЕГ=134 вчителі) та Вінницькій академії неперервної освіти (КГ=92 вчителі). **Результати.** Установлено ефективність розробленої програми спецкурсу, виявлено поліпшення показників професійних компетентностей учасників експерименту в межах груп (при $p < 0,05$), однак під час порівняння результатів ЕГ та КГ простежено статистично істотну різницю. **Висновки.** Результати дослідження довели необхідність розроблення й запровадження в систему курсової перепідготовки програми цього спецкурсу, оскільки доведена ефективність навчання під час курсів підвищення кваліфікації для вчителів із фізичної культури. Статистично істотно покращилася професійна компетентність учителів ЕГ: обізнаність зі складовими частинами концепції НУШ на 32,83 %; основні положення НУШ – на 26,86 %; особливості стандарту фізкультурної освітньої галузі (ФІО) в 1–4 класах – на 30,15 %; змістові лінії ФІО в 1–4 класах – на 31,34 %; складові елементи лінії стандарту в 5 – 9 класах – на 22,69 %; змістові лінії цієї галузі – на 24,62 %; формувальне оцінювання (ФО) – на 24,33 %; техніки ФО – на 24,92 %; застосування ФО на – 22,39 %. Рівень готовності учителів фізичної культури внаслідок запровадження цього спецкурсу статистично істотно поліпшився на 17,27 %.

Ключові слова: фахівці з фізичного виховання, професійні компетентності, реформа НУШ.

Nataliia Sorokolit. The Development of Professional Competences of Physical Education Teachers in Terms of New Ukrainian School. Topicality. The key personality that implements educational reform the New Ukrainian School (NUS) is a teacher. That is why it is important to develop awareness of educational changes specifics in terms of the NUS reform; realization of main standards of education and its implementation into PE practice. **Purpose of the Research** is to elaborate and prove experimentally effectiveness of special program for professional competence development of PE teachers during course repeat preparation. **Methods of the Research.** Analysis and generalization of literature sources, pedagogical experiment, mathematical statistics methods have been used in the research. Pedagogical experiment was performed in Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture (EG=134 teachers) and Vinnytsia Academy of Permanent Education (CG=92 teachers). **Results.** The effectiveness of the elaborated education program was proved. There was determined improvement of indicators of PE teachers' professional competences of both groups: EG and CG ($p < 0,05$) with statistically significant difference. **Conclusions.** Results of the research prove the necessity of elaboration and implementation of the course into program of preparation, as far as effectiveness of such courses was proved. Statistically significantly were improved professional competences of teachers of EG: awareness of components of NUS raised for 32,83 %; main concepts for 26,86 %; specifics of standard of PE area (PEA) in 1-4 classes – for 30,15 %; content lines of PEA in 1-4 classes for 31,34 %, component lines of standards in 5-9 classes for 22,69 %, content line of this direction for 24,62 %; forming evaluation (FE) for 24,33 %, FE techniques for 24,92 %, FE applying for 22,39 %. The level of PE teachers' readiness, as the result of such program introduction, highly increased for 17,27 %.

Key words: PE teachers, professional competences, reform of the NUS.

Вступ. Шкільна фізична культура як обов'язкова частина освітнього процесу зазнає значних трансформаційних освітніх змін. Ці зміни пов'язані з імплементацією реформи «Нова українська школа» в заклади загальної середньої освіти. Основна мета реформи – змінити парадигму вітчизняної освіти та наблизити до вимог Європейського Союзу. Важливою ознакою цієї реформи є запровадження компетентнісного навчання, а саме запровадження 11 ключових компетентностей у

фізичне виховання школярів. Це, зі свого боку, спонукає фахівців із фізичного виховання до розвитку професійних компетентностей, підвищення професійної майстерності.

Питання еволюції професійних компетентностей в умовах реформування є предметом наукових розвідок вітчизняних науковців, як-от: В. Троценко (2012); С. Моїсєєв (2014); Л. Гриневиц (2016); А. Проценко (2017); В. Бабаліч (2018); П. Рибалко (2019); Н. Москаленко (2019); В. Подгорна, К. Дроздова (2019); О. Романчук, М. Данилевич (2019); С. Колесник, Н. Белікова (2022) та ін., а також зарубіжних учених: С. D. Ennis (2013); D. Erdal (2016); T. Murathan, K. Özdemir (2017); S. Zhiembayeva, A. Kalysh, A. Zhubandykova, R. Nabuova, A. Issayeva, O. Abilmazhinova, A. Ahmudina (2019); Francesco Casolo, Daniele Cocco, Gabriella Frattini, Paola Vago, Casolo Andrea (2019); S. Asún, M. T. Chivite, M. Rosario R. (2020); J. D. Wyant, E. Tsuda, J. T. Yeats (2020); T. H. Muji, P. Anung, A. K. Noortje (2020); T. Baskonus, V. Çiris (2021).

Вітчизняні науковці акцентують увагу на проблемах та особливостях професійної підготовки сучасного [6; 7] й майбутніх фахівців із фізичного виховання [1; 2; 8]; організаційно-педагогічних засадах формування та самопрезентації професійної компетентності [3; 4; 12]; спроможності вчителів фізичної культури формувати в учнів ключові компетентності [5]; обґрунтуванні програм [10; 11] і готовності [9] фахівців до реалізації основних положень нової української школи. Зарубіжні вчені фокусуються на дослідженнях професійних компетентностей в освіті та описі рівня сприйняття компетентностей учителів фізичного виховання в інтегративних практиках [13; 14]; трансформаціях професійних компетентностей [15]; оцінюванні рівня професійних компетентностей учителів учнями та взаємозв'язку зі станом здоров'я, а також ставленні студентів до вчительської професії [16; 17; 18]; стратегіях розвитку окремих й ефективних педагогічних компетентностях фахівців із фізичного виховання [19; 20; 21].

Незважаючи на значний інтерес українських і зарубіжних учених до цього питання, недостатньо дослідженим, на нашу думку, є рівень розуміння стандарту початкової та загальної середньої освіти серед учителів фізичної культури, який укладений у рамках освітньої реформи «Нова українська школа». Тому наше дослідження вважаємо актуальним.

Роботу виконано відповідно до Технічного завдання кафедри теорії та методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (ЛДУФК) за темою «Теоретико-методичні основи формування освітніх компетентностей, рухової активності, фізичної підготовленості різних груп населення в умовах нових соціальних викликів» (затверджено вченою радою ЛДУФК від 09.02.2021 р., протокол № 4).

Припускаємо, що вчителі фізичної культури можуть мати недостатній рівень знань щодо особливостей стандарту галузі в початкових і середніх класах, не розуміти шляхи реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні та потребувати додаткового навчання, методичної підтримки чи роз'яснення під час курсової перепідготовки.

Мета дослідження – розробити й експериментально перевірити ефективність програми спецкурсу з розвитку професійних компетентностей учителів фізичної культури під час курсової перепідготовки.

Матеріал та методи дослідження. Члени: учасниками дослідження були 134 вчителі фізичної культури Львівської області, із них: 72 (53,73 %) – вчителі вищої кваліфікаційної категорії; 62 (46,27 %) – представники першої, другої категорій і спеціалісти, а також 92 вчителі фізичної культури Вінницької області, із них: 12 (13,04 %) – вчителі вищої кваліфікаційної категорії та 80 (86,96 %) – представники інших кваліфікаційних категорій. Потрібно зазначити, що у Львівській області 103 (76,86 %) вчителі не проводять уроки фізичної культури в початкових класах. У Вінницькій області відсоток фахівців, які не проводять уроки фізичної культури в початкових класах, дещо нижчий і становить 52,17 %, або 48 осіб. Ми вважаємо, що така інформація є важливою, оскільки на цьому етапі освітня реформа впроваджена лише в початкових класах, а це, зі свого боку, впливатиме на рівень поінформованості вчителів з особливостями освітніх нововведень.

Організація дослідження: дослідження проводили на базі Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (ЛДУФК) та Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія неперервної освіти» (КЗВАНО). Слухачі курсів підвищення кваліфікації в ЛДУФК становили експериментальну групу (ЕГ), слухачі КЗВАНО – контрольну (КГ). Експериментальну перевірку ефективності програми розробленого спецкурсу проведено на базі ЛДУФК. Слухачі курсів КЗВАНО підвищували кваліфікацію за програмою Вінницької академії неперервної

освіти, яка містила навчальні заняття з упровадження НУШ. Ефективність розробленого нами спецкурсу здійснювали на основі порівняння результатів вхідного та вихідного тестування.

Статистичний аналіз передбачав підрахунок балів вхідного й вихідного рівнів професійної компетентності на основі відсоткового значення. Окрім того, на кожний рівень компетентності від 1 до 5 ми присвоювали бали таким чином: 1 – низький рівень – 20 балів; 2 – середній – 40; 3 – вищий за середній – 60; 4 – достатній – 80; 5 – високий – 100. Максимальна кількість балів кожного слухача могла бути 800 балів. Обраховували середньоарифметичне значення за кожним змістовим модулем спецкурсу, стандартну похибку середнього арифметичного, дисперсію. Статично істотну різницю між показниками на початку та наприкінці експерименту визначали методом статистичних гіпотез для випадку зв'язаних вибірок. Обчислювали розрахункове значення за t-критерієм Стьюдента та порівнювали його з табличним. Статистично істотна різниця встановлювалася за $p < 0,05$.

Результати досліджень. Розроблена програма спецкурсу передбачала лекційні, семінарські та практичні заняття впродовж 30 академічних годин. Назва спецкурсу – «Модернізація шкільного фізичного виховання в умовах нової української школи». Зміст програми розділено на три змістові модулі:

1. «Фізкультурна освітня галузь, її місце та особливості впровадження в межах освітньої реформи НУШ» – 6 год. У цьому змістовому модулі зосереджено увагу на обґрунтуванні освітніх змін, меті та етапах освітньої реформи, складових частинах формули НУШ; меті, завданнях фізкультурної освітньої галузі в 1–4 класах та освітньої галузі «Фізична культура» в 5–9 класах. Висвітлено питання реалізації змістових ліній стандарту в початкових та середніх класах у фізичному вихованні та загальних і конкретних очікуваних результатах навчання здобувачів освіти.

2. «Трансформація фізичного виховання та програмні вимоги з фізичної культури в умовах освітніх змін» – 14 год. Упродовж семи навчальних занять фахівці детально аналізували нормативну базу реформи, зміст освітніх програм із фізичної культури в 1–4 та 5–11 класах; інноваційні варіативні модулі й особливості оцінювання навчальних досягнень школярів у НУШ.

3. «Ключові компетентності реформи НУШ» – 10 год. Учителі мали можливість опрацювати 11 ключових компетентностей; шляхи їх упровадження у фізичне виховання, а також моделювати урок на засадах компетентнісного підходу.

Ефективність упровадження програми здійснювали за допомогою вхідного, вихідного тестування та написання модульної контрольної роботи. Результати тестувань дають можливість відстежити динаміку розвитку професійних компетентностей упродовж спецкурсу, а модульна контрольна робота – шляхи впровадження ключових компетентностей на основі моделювання уроку [8].

Унаслідок запровадження експериментальної програми в учителів фізичної культури ЕГ статистично істотно поліпшилися показники професійної компетентності за всіма темами змістових модулів: обізнаність з особливостями освітньої реформи НУШ – 390 балів (58,21 %) на початку експерименту та 570 балів (85,07 %) на кінець експерименту; обізнаність зі складовими частинами формули НУШ – 355 балів (52,99 %) – 575 балів (85,82 %); обізнаність з особливостями стандарту фізкультурної освітньої галузі в 1–4 класах – 384 бали (57,31%) – 586 балів (87,46); обізнаність зі змістовими лініями стандарту фізкультурної освітньої галузі в 1–4 класах – 364 бали (54,33 %) – 574 бали (87,67 %); обізнаність з особливостями стандарту освітньої галузі «Фізична культура» у 5–9 класах – 451 бал (67,31 %) – 598 балів (90,15 %); обізнаність зі змістовими лініями стандарту освітньої галузі «Фізична культура» в 5–9 класах – 433 бали (64,63 %) – 598 (89,25 %); розуміння суті формульованого оцінювання в НУШ – 439 балів (65,52 %) – 602 бали (89,85 %); професійна компетентність щодо застосування формульованого оцінювання у фізичному вихованні – 440 балів (65,67 %) – 590 балів (88,61 %); застосування технік формульованого оцінювання у фізичному вихованні – 420 балів (62,69 %) – 587 балів (87,61 %); рівень готовності працювати в умовах компетентнісного навчання – 222 бали (68,55 %) – 575 балів (85,82 %).

Щодо результатів навчання КГ, то розвиток професійних компетентностей учителів фізичної культури Вінницької області теж статистично поліпшився, однак приріст показників статистично нижчий, ніж у фахівців ЕГ (табл. 1).

Як видно з табл. 1, найвищий інтерес учителі ЕГ виявляли до тем спецкурсу, які по'язані із запровадженням НУШ у 5–9 класах: обізнаність зі стандартом галузі в 5–9 класах унаслідок запровадження спецкурсу становить 90,15 %; обізнаність зі змістовими лініями стандарту в 5–9 класів – 89,25 % та застосуванням формульованого оцінювання у фізичному вихованні: суть формульованого оцінювання – 89,85 %; компетентність щодо застосування формульованого оцінювання – 88,06 %. Щодо показників професійної компетентності вчителів КГ, то за результатами навчання відсоткове

значення розвитку професійних компетентностей з усіх тем є нижчою від ЕГ, хоча теж виявлено статистично істотне поліпшення.

Таблиця 1

Порівняння ефективності програм спецкурсу в експериментальній та контрольній групах

Категорія	До початку експ.		Після зак. експ		Приріст, %	t	p
	балів	%	балів	%			
I. Обізнаність учителів щодо основних положень освітньої реформи «Нова українська школа»							
ЕГ (n=134)	390	58,21	570	85,07	26,86	17,08	p<0,05
КГ (n=92)	315	68,48	356	77,39	8,91	7,13	p<0,05
II. Обізнаність щодо складових частин формули Нової української школи							
ЕГ (n=134)	355	52,99	575	85,82	32,83	18,74	p<0,05
КГ (n=92)	307	66,74	358	77,83	11,09	8,6	p<0,05
III. Обізнаність щодо особливостей стандарту фізкультурної освітньої галузі в 1-4 класах							
ЕГ (n=134)	384	57,31	586	87,46	30,15	17,16	p<0,05
КГ (n=92)	316	68,70	357	77,61	8,91	6,1	p<0,05
IV. Обізнаність щодо змістових ліній стандарту фізкультурної освітньої галузі в 1-4 класах							
ЕГ (n=134)	364	54,33	574	85,67	31,34	16,60	p<0,05
КГ (n=92)	312	67,83	358	77,83	10,0	6,67	p<0,05
V. Обізнаність щодо особливостей стандарту освітньої галузі «Фізична культура» в 5-9 класах							
ЕГ (n=134)	451	67,31	604	90,15	22,69	13,35	p<0,05
КГ (n=92)	354	76,96	380	82,61	5,65	4,67	p<0,05
VI. Обізнаність щодо змістових ліній стандарту освітньої галузі «Фізична культура» в 5-9 класах							
ЕГ (n=134)	433	64,63	598	89,25	24,62	14,21	p<0,05
КГ (n=92)	351	76,30	376	81,74	5,44	4,86	p<0,05
VII. Розуміння суті формульовального оцінювання							
ЕГ (n=134)	439	65,52	602	89,85	24,33	12,21	p<0,05
КГ (n=92)	353	76,74	378	82,17	5,43	4,25	p<0,05
VIII. Рівень компетентності щодо застосування формульовального оцінювання у фізичному вихованні							
ЕГ (n=134)	440	65,67	590	88,06	22,39	12,28	p<0,05
КГ (n=92)	338	73,48	365	79,35	5,87	4,19	p<0,05
IX. Застосування технік формульовального оцінювання							
ЕГ (n=134)	420	62,69	587	87,61	24,92	13,2	p<0,05
КГ (n=92)	334	72,61	361	78,48	5,87	4,41	p<0,05
X. Рівень готовності працювати в умовах компетентнісного навчання							
ЕГ (n=134)	222	68,55	575	85,82	17,27	12,71	p<0,05
КГ (n=92)	344	74,78	356	77,39	2,61	2,64	p<0,05

Дискусія. Результати педагогічного експерименту засвідчили, що в системі післядипломної освіти як у Львівській, так і у Вінницькій областях ведеться належна робота щодо формування професійних компетентностей до виконання посадових обов'язків учителів фізичної культури в умовах НУШ. До запровадження програми спецкурсу «Модернізація шкільного фізичного виховання в умовах Нової української школи» рівень готовності працювати в умовах компетентнісного навчання у фахівців ЕГ становив 68,55 %, а в КГ – 74,78 %, а після – в ЕГ – 85,82 %, а в КГ – 77,39 %. Це підтверджує попередні наші дослідження, які ґрунтуються на опитуванні вчителів фізичної культури семи областей України [10; 11]. За результатами цього дослідження, найвищий відсоток потреби в запровадженні такого спецкурсу виявлено в учителів Львівської області: 40,0 % вважали, що потрібно і 40,0 % – швидше потрібно, ніж ні; а заперечували потребу представники Вінницької області (14,0 %).

Висновки. Результати дослідження довели необхідність розроблення та впровадження в систему курсової перепідготовки програми цього спецкурсу, оскільки доведена ефективність навчання під час курсів підвищення кваліфікації для вчителів із фізичної культури. Статистично істотно поліпшилася професійна компетентність учителів ЕГ: обізнаність зі складовими частинами концепції НУШ на 32,83 %; основні положення НУШ – на 26,86 %; особливості стандарту фізкультурної освітньої галузі (ФІО) в 1–4 класах – на 30,15 %; змістові лінії ФІО в 1–4 класах – на 31,34 %; складові частини лінії стандарту в 5–9 класах – на 22,69 %; змістові лінії цієї галузі – на 24,62 %; формульовальне оцінювання

(ФО) – на 24,33 %; техніки ФО – на 24,92 %; застосування ФО на – 22,39 %. Рівень готовності учителів фізичної культури внаслідок запровадження цього спецкурсу статистично істотно поліпшився на 17,27 %.

Джерела та література

1. Бабаліч В. Упровадження спецкурсу як елемент професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання й спорту. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2018. № 4(44). С. 14–20. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-04-14-20>.
2. Колесник С., Белікова Н. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи методами активного навчання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2022. № 1(57). С. 17–23. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-01-17-23>.
3. Моїсєєв С. О. Розвиток педагогічної майстерності вчителя фізичної культури у вимірах фахових конкурсів: навч.-метод. посіб. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. 193 с.
4. Моїсєєв С. О. Самопрезентація професійної компетентності вчителя фізичної культури. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2014. № 2 (11). С. 48–50.
5. Москаленко Н. В., Сороколіт Н. С., Турчик І. Х. Ключові компетентності у фізичному вихованні школярів в рамках реформи «Нова українська школа». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: [зб. наук. праць]. Київ. 2019. Вип. 5(113)19. С. 223–228.
6. Подгорна В. В., Дроздова К. В. Особливості діяльності вчителя фізичної культури в умовах нової української школи. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 1 (157), С. 147–151. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2622476>.
7. Проценко А. А. Система професійної підготовки сучасного вчителя фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 143. С. 86–90.
8. Рибалко П. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до подальшої фахової діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9 (93). С. 235–244. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2019.09/235-244>.
9. Романчук О. В., Данилевич М. В. Теоретичні основи формування готовності майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту до професійної діяльності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. № 1 (45). С. 14–21. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-01-14-21>.
10. Сороколіт Н. Готовність учителів фізичної культури до реалізації основних положень Нової української школи у фізичному вихованні. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2021. № 2. С. 137–146. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2021-2-137>.
11. Сороколіт Н. С. Обґрунтування програми розвитку професійних компетентностей учителів фізичної культури в умовах нової української школи. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: [зб. наук. праць]. Київ, 2021. Вип. 7(138). С. 118–123. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7\(138\).25](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7(138).25).
12. Троценко В. Організаційно-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури. *Рідна школа*. 2012. № 11. С. 47–50.
13. Asún Sonia, Chivite Miguel Tomás, Romero Mª Rosario. Perceptions of Professional Competences in Physical Education Teacher Education (PETE). *Motivation and Evaluation in Education from the Sustainability Perspective*. 2020 № 12(9). С. 3812. <https://doi.org/10.3390/su12093812>.
14. Baskonus Turan, Çiris Vahit. Describing the Competence Perception Levels of Physical Education and Sports Teachers in Integrative Practices: Kirsehir Province Example. *International Education Studies*. 2021. V 14. N 2. P. 21–32. <https://doi.org/10.5539/ies.v14n2p21>.
15. Catherine D. Ennis. Reimagining professional competence in physical education. *Motriz, Rio Claro*/ 2013. V 19. N 4. P. 662–672. <https://doi.org/10.1590/S1980-65742013000400001>.
16. Demir Erdal. Evaluation of Professional Personality Competence of Physical Education Teachers Working in Secondary Schools by Students. *Journal of Education and Training Studies*/ 2016. V 4. N 2. P. 60–66. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i2.1116>.
17. Muji Tri Handoyo, Anung Priambodo, & Noortje Anita Kumaat. The Relationship of Professional Competence of Physical Education Sport and Health Teachers to the Implementation of the 2013 Curriculum of Physical Education, Sport and Health in Elementary Schools in Tambaksari District. *Britain International of Humanities and Social Sciences (BioHS) Journal*. 2020. N 2(2). P. 529–536. <https://doi.org/10.33258/biohs.v2i2.255>.
18. Murathan Talha, Özdemir Kübra. Investigation of the Attitudes of Physical Education Teacher Candidates toward Teaching Profession and Sense of Competence in Terms of Some Variables. *Journal of Education and Learning*. 2017. V 6. N 4. P. 229–238. <http://doi.org/10.5539/jel.v6n4p229>.
19. Wyant James D., Tsuda Emi, Yeats Jeremy T. Delphi investigation of strategies to develop cultural competence in physical education teacher education. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2020 V. 25. P. 525–538. <https://doi.org/10.1080/17408989.2020.1746252>.

20. Zhienbayeva Saira, Kalysh Amanzhol, Zhubandykova Akgul, Nabuova Roza, Issayeva Aliya, Abilmazhinova Oryngul, Ahmuldinova Aigul. The model of professional competence development in future Physical Education teachers at an entrepreneurial University. *Revista Espacios*. 2019. Vol. 40. P. 7.
21. Casolo Francesco, Daniele Coco, Gabriella Frattini, Paola Vago, Casolo Andrea. Effective teaching competences in Physical Education. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. Vol. 19 (Supplement issue 5). P. 1806–1813. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s5265>.

References

1. Babalich, V. (2018). Uprovadzhenia spetskursu yak element profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia y sportu [Introduction of a Special Course as an Element of Professional Training of Future Specialists in Physical Education and Sports]. *Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 4(44), 14–20. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-04-14-20>.
2. Kolesnyk, S., Bielikova, N. (2022). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do animatsiino-hurtkovoï roboty metodamy aktyvnoho navchannia [Formation of Readiness of Future PE Teachers for Animation and Group Workout Using Active Education Methods]. *Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 1(57), 17–23. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-01-17-23>.
3. Moiseiev, S. O. (2018). Rozvytok pedahohichnoi maisternosti vchytelia fizychnoi kultury u vymirakh fakhovykh konkursiv [Development of Pedagogical Skills of a PE Teacher at the professional competitions]. *Navch.-metod. posib. Kherson: KVNZ Khersonska akademiia neperervnoi osvity*, 193.
4. Moiseiev, S. O. (2014). Samoprezentatsiia profesiinoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury [Self-presentation of PE Teacher's Professional Competence]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykhologii*, 2 (11), 48–50.
5. Moskalenko, N. V., Sorokolit, N. S., Turchyk, I. Kh. (2019). Kliuchovi kompetentnosti u fizychnomu vykhovanni shkolariv v ramkakh reformy Nova ukrainska shkola [Key Competencies in Physical Education of Schoolchildren in the Framework of the Reform the 'New Ukrainian School']. *Nauk. chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 15, Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): [zb. nauk. pr.]*. Kyiv, vyp. 5(113), 19, 223–228.
6. Podhorna, V. V., Drozdova, K. V. (2019). Osoblyvosti diialnosti vchytelia fizychnoi kultury v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [PE Teacher in the New Ukrainian School]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Serii: pedahohichni nauky*, 1 (157), 147–151. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2622476>.
7. Protsenko, A. A. (2017). Systema profesiinoi pidhotovky suchasnoho vchytelia fizychnoi kultury [The System of Professional Training of Modern PE Teachers]. *Visnyk Chernihivskoho nats. ped. un-tu. Serii: Pedahohichni nauky*, vyp. 143, 86–90.
8. Rybalko, P. (2019). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do podalshoi fakhovoi diialnosti [Trainings of Future PE Teachers for Further Professional Activities]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 9 (93), 235–244. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2019.09/235-244>.
9. Romanchuk, O.V., Danylevych, M.V. (2019). Teoretychni osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoho vykhovannia ta sportu do profesiinoi diialnosti [Readiness of PE Teachers to Implement the Basic Provisions of the New Ukrainian School in PE]. *Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 1 (45), 14–21. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-01-14-21>.
10. Sorokolit, N. (2021). Hotovnist uchyteliv fizychnoi kultury do realizatsii osnovnykh polozhen Novoi ukrainskoi shkoly u fizychnomu vykhovanni. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 2, 137–146. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2021-2-137>.
11. Sorokolit, N. S. (2021). Obgruntuvannia prohramy rozvytku profesiinykh kompetentnosti uchyteliv fizychnoi kultury v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [Substantiation of Professional Competencies Program for PE Teachers in the New Ukrainian school.]. *Nauk. chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 15, Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): [zb. nauk. pr.]*. Kyiv, vyp. 7(138), 118–123. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7\(138\).25](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7(138).25).
12. Trotsenko, V. (2012). Orhanizatsiino-pedahohichni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Organizational and Pedagogical Principles of Formation of Future PE Teacher Professional Competence]. *Ridna shkola*, 11, 47–50.
13. Asún Sonia, Chivite Miguel Tomás, Romero Mª Rosario (2020). Perceptions of Professional Competences in Physical Education Teacher Education (PETE). *Motivation and Evaluation in Education from the Sustainability Perspective*, 12(9), 3812. <https://doi.org/10.3390/su12093812>.
14. Baskonus Turan, Çiris Vahit (2021). Describing the Competence Perception Levels of Physical Education and Sports Teachers in Integrative Practices: Kirsehir Province Example. *International Education Studies*, 14, 2, 21–32. <https://doi.org/10.5539/ies.v14n2p21>.

15. Catherine, D. Ennis (2013). Reimagining professional competence in physical education. *Motriz, Rio Claro*, 19, 4, 662–672. <https://doi.org/10.1590/S1980-65742013000400001>.
16. Demir, Erdal (2016). Evaluation of Professional Personality Competence of Physical Education Teachers Working in Secondary Schools by Students. *Journal of Education and Training Studies*, 4, 2, 60–66. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i2.1116>.
17. Muji, Tri Handoyo, Anung, Priambodo, & Noortje, Anita Kumaat (2020). The Relationship of Professional Competence of Physical Education Sport and Health Teachers to the Implementation of the 2013 Curriculum of Physical Education, Sport and Health in Elementary Schools in Tambaksari District. *Britain International of Humanities and Social Sciences (BIOHS) Journal*, 2(2), 529–536. <https://doi.org/10.33258/biohs.v2i2.255>.
18. Murathan, Talha, Özdemir, Kübra (2017). Investigation of the Attitudes of Physical Education Teacher Candidates toward Teaching Profession and Sense of Competence in Terms of Some Variables. *Journal of Education and Learning*, 6, 4, 229–238. <http://doi.org/10.5539/jel.v6n4p229>.
19. Wyant, James D., Tsuda, Emi, Yeats, Jeremy T. (2020). Delphi investigation of strategies to develop cultural competence in physical education teacher education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 25, 525–538. <https://doi.org/10.1080/17408989.2020.1746252>.
20. Zhienbayeva, Saira, Kalysh, Amanzhol, Zhubandykova, Akgul, Nabuova, Roza, Issayeva, Aliya, Abilmazhinova, Oryngul, Ahmuldinova, Aigul (2019). The model of professional competence development in future Physical Education teachers at an entrepreneurial University. *Revista Espacios*, 40, 7.
21. Casolo, F., Coco, D., Frattini, G., Vago, P., Andrea, C. (2019). Effective Teaching Competences in Physical Education. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (Supplement issue 5), 1806–1813. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s5265>.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2022 р.

ЗАРОДЖЕННЯ СПОРТИВНОГО ТОВАРИСТВА «ДИНАМО» НА ВОЛИНІ ТА ЙОГО ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Володимир Ялович¹, Антон Ялович¹

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, yalovuk.vt@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-29-34>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа
ЗТУ – заслужений тренер України
МСМК – майстер спорту міжнародного класу
МС СРСР – майстер спорту Союзу Радянських Соціалістичних Республік
МСУМК – майстер спорту України міжнародного класу
ЗМСУ – заслужений майстер спорту України
МСУ – майстер спорту України
КМСУ – кандидат у майстри спорту України
ФСТ – фізкультурне спортивне товариство
ОІ – Олімпійські ігри
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЧС – чемпіонати світу
КС – кубки світу
ЧЄ – чемпіонати Європи
КЄ – кубки Європи
ЧУ – чемпіонати України
КУ – кубки України
УНКВС – Український народний комісаріат внутрішніх справ
УМВС – управління Міністерства внутрішніх справ
ЦР – Центральна рада

Анотації

Актуальність. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо» зробило свій внесок у розвиток спорту та проведення спортивно-масової роботи серед службовців і населення на Волині. У процесі історичного розвитку виробилася своя система фізичного виховання населення й підготовки спортсменів з олімпійських та неолімпійських видів спорту, яка, на жаль, за останні роки дещо знизилася, а результати діяльності розгублені й із роками стають забуті. **Мета дослідження** – розкрити історичні передумови становлення та розвитку спортивного товариства «Динамо» на Волині. **Методи дослідження** – історико-педагогічний аналіз архівних документів, звіти спортивної організації «Динамо», спортивного управління Волинської обласної державної адміністрації, опитування тренерів і керівників спортивних товариств, ДЮСШ, інформаційних ресурсів мережі «Інтернет». **Результати дослідження.** Аналіз та узагальнення архівних даних, опитування спортсменів, тренерів, чиновників дали можливість розкрити історичний розвиток ФСТ «Динамо» на Волині. ФСТ «Динамо» в 1991 р., після розпаду СРСР, змогла зберегти спортивну організацію, види спорту й створити свою структуру. Із роками поступово збільшувалися види спорту з олімпійських та неолімпійських програм на Волині. За роки незалежності України ФСТ «Динамо» підготовлено 12 учасників Олімпійських ігор, 3 – ЗМСУ, 10 – МСУМК, 30 – МСУ з олімпійських та 1 – ЗМСУ, 7 – МСУМК, 10 – МСУ неолімпійських видів спорту.

Висновки. Проведений історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку ФСТ «Динамо» на Волині дав можливість розкрити певні особливості діяльності його в період СРСР і незалежної України. Значний внесок у розвиток спортивно-масової роботи на Волині та в Україні належить ФСТ «Динамо». Протягом періоду існування спортивне товариство створило умови для підготовки спортсменів високого рангу з олімпійських і неолімпійських видів спорту.

Ключові слова: спортивні організації, спортивно-масова робота, олімпійські та неолімпійські види спорту, спортивна підготовка, спортивні змагання.

Volodymyr Yalovyk, Anton Yalovyk. The Emergence of Sports Association Dynamo in Volyn and its Development Trends. Topicality. Physical Culture and Sports Association Dynamo has contributed to the development of sports among employees and Volyn citizens. PE and trainings of Olympic and non-Olympic athletes have been

developed in the process of historical development. However, unfortunately, it has declined somewhat in recent years, and the results are confused and forgotten over the years. **The Purpose of the Research** is to reveal the historical preconditions for the formation and development of the Sports Association Dynamo in Volyn. **Research Methods.** Archival research and data analysis, reports of the Sports Association Dynamo, the sports department of the Volyn Regional State Administration, surveys of sports clubs and schools' coaches and managers, Internet sources. **Research Results.** Analysis and generalization of archival data, surveys of athletes, coaches, and officials provided an opportunity to reveal the historical development of the Sports Association Dynamo in Volyn. In 1991, after the collapse of the USSR, the association was able to maintain the sports organization, sports and create its own organization structure. Over the years, the number of the Olympic and non-Olympic sports programs has gradually increased in Volyn. During the period of Ukrainian independence have been prepared 12 participants of the Olympic Games, 3 Honored Masters of Sports of Ukraine, 10 International Class Masters of Sports of Ukraine, 30 Masters of Sports of Ukraine from the Olympic program and 1 Honored Master of Sports of Ukraine, 7 International Class Masters of Sports of Ukraine, 10 Masters of Sports of Ukraine from the non-Olympic sports. **Conclusions.** The historical and pedagogical analysis of the formation and development of the Sports Association Dynamo in Volyn gave the opportunity to reveal certain features of its activity in the time of the USSR as well as independent Ukraine. The Sports Association Dynamo made a significant contribution to the development of sports and mass work in Volyn and Ukraine. This association has trained high-ranking Olympic and non-Olympic athletes.

Key words: sports organizations, sports and mass work, Olympic and non-Olympic sports, sports training, sports competition.

Вступ. Спортивні товариства, які створено в СРСР, дублювалися в Україні. Їх роль полягала в розвитку фізичної культури та спорту серед населення країни. Серед таких спортивних товариств в Україні функціонувало ФСТ «Динамо». Воно здійснювало роботу серед особового складу Міністерства внутрішніх справ України, а також серед підростаючого покоління. Зокрема, ФСТ «Динамо» на Волині проводило значну спортивно-масову роботу серед різних верст населення, а також здійснювало підготовку спортсменів з олімпійських та неолімпійських видів спорту. Значного розвитку ФСТ «Динамо» на Волині набуло в 70–80 рр. минулого сторіччя й у роки незалежної України [9].

Значну увагу приділяли підготовці спортсменів у ДЮСШ, яке було створене в м. Луцьку, а також проведенню спартакіад серед працівників міліції, Служби безпеки України, прикордонників, пожежників тощо.

Діяльність ФСТ «Динамо» на Волині заслуговує на увагу щодо вивчення досвіду проведення різнобічних спортивно-масових заходів і підготовки учасників змагань різних рангів. Крім того, ФСТ «Динамо» зробило значний внесок у розвиток фізичної культури й спорту в Україні. Отже, дослідження розвитку ФСТ «Динамо» на Волині є актуальним.

Мета дослідження – проаналізувати історичні передумови становлення та тенденцій розвитку спортивного товариства «Динамо» на Волині.

Методи дослідження – історико-педагогічний аналіз архівних документів, звіти спортивної організації «Динамо», спортивного управління Волинської обласної держадміністрації, опитування тренерів і керівників спортивного товариства, ДЮСШ, інформаційних ресурсів мережі «Інтернет».

Результати дослідження. На початку 1944 р. Луцьк і більшість Волинської області були звільнені Червоною армією від фашистів. Почалася робота щодо налагодження мирного життя, відновлення радянських органів й установ. 1 лютого 1944 р. начальником УНКВС Волинської області призначено полковника Яковенка Олександра Михайловича. А вже за наказом народного комісаріату внутрішніх справ УРСР за № 89 від 27 травня 1944 р. почала свою діяльність Волинська обласна рада «Динамо».

У 1948 р. футбольна команда Волинської обласної ради «Динамо» посіла друге місце в розіграші Кубка Української республіканської ради «Динамо».

Із 1960 р. починає свою активну діяльність секція велосипедного спорту на шосе, тренером якої на громадських засадах був Р. О. Логінов. Під його керівництвом динамівці Волині неодноразово виборювали звання чемпіонів і призерів ЦР «Динамо» та України.

Першим майстром спорту на Волині з велосипедного спорту на шосе став В. Ф. Додь, який у 1963 р. виборов бронзову медаль чемпіонату Радянського Союзу.

Із 1962 р. активізують свою роботу спортивні секції городкового спорту, боротьби самбо, греко-римської боротьби, пожежно-прикладного виду спорту та деяких інших військово-службово-прикладних видів спорту.

Так, на чемпіонаті Української ради «Динамо» з городкового спорту волинські динамівці в складі М. Сичова, його синів Володимира та Віктора, Е. Галкіна, Ф. Гараєва й С. Кіндера посіли друге загальнокомандне місце, установивши рекорд України на 15 фігур, і виконали нормативи майстрів спорту. У 1968 р. на Всесоюзних змаганнях із легкої атлетики в приміщенні в м. Ленінграді на дистанції 1000 м бронзову нагороду отримав Борис Сурувегін.

У цей період дебютують на Всеукраїнських змаганнях борці класичного (сьогодні – греко-римського) стилю. На борцівських килимах вони успішно захищали честь Волинської області та товариства «Динамо». Найкращих успіхів у цьому виді спорту досягли майстри спорту О. П. Фірчук, Л. А. Павловський, С. М. Дображанський, І. О. Грисюк, Ю. В. Котик, В. Ю Мисковець.

Із цього часу прізвища волинських динамівців дедалі частіше звучать серед переможців і призерів на чемпіонатах СРСР, України, Центральної ради товариства «Динамо» та Української ради «Динамо». Це – А. Чеботарьов, А. Садович, С. Кульчановський, О. Максимович – дзюдо; А. Бублік – самбо; В. Халуков – греко-римська боротьба; В. Олещук, С. Кутько – гребля; С. Левченко, С. Ярмольчук, С. Люпа – важка атлетика; Л. Біла, С. Воронко, Н. Єгорушкіна – велосипедний спорт на шосе; С. Бахтай, Я. Немченко – пожежно-прикладний спорт. Але найвагоміші успіхи мала МСМК Н. Юганюк (велоспорт на шосе), яка в 1989 р. виборола звання чемпіонки СРСР із багатоденної гонки серед жінок. Н. Юганюк – багаторазова чемпіонка України з велоспорту на шосе, перша чемпіонка національного чемпіонату України.

Першим чемпіоном із дзюдо став МС В. В. Шайдевич, який виборов це високе звання на VIII літній спартакіаді України, а в подальшому був багаторазовим чемпіоном і призером всеукраїнських та міжнародних змагань.

Майстри спорту М. Гнатюк (дзюдо) і В. Шранкевич (самбо) стали чемпіонами IX, а МС А. Дрога (дзюдо) X літньої спартакіаді України. Переможцями IV спортивних ігор молоді України стали Н. Юганюк (велоспорт) та А. Дрога (дзюдо), а на IV Всеукраїнських іграх молоді Н. Юганюк з велоспорту виборола золоту, а дзюдоїст А. Дрога – бронзові медалі. Переможцем міжнародних змагань із пожежно-прикладного спорту вперше став динамівець Волині МСМК Я. Немченко. Багаторазовим чемпіоном і призером України із дзюдо був МС В. Є. Каразія.

У 1992 р. на Волині реорганізували ФСТ «Динамо» і воно почало діяти в такій структурі (рис. 1).

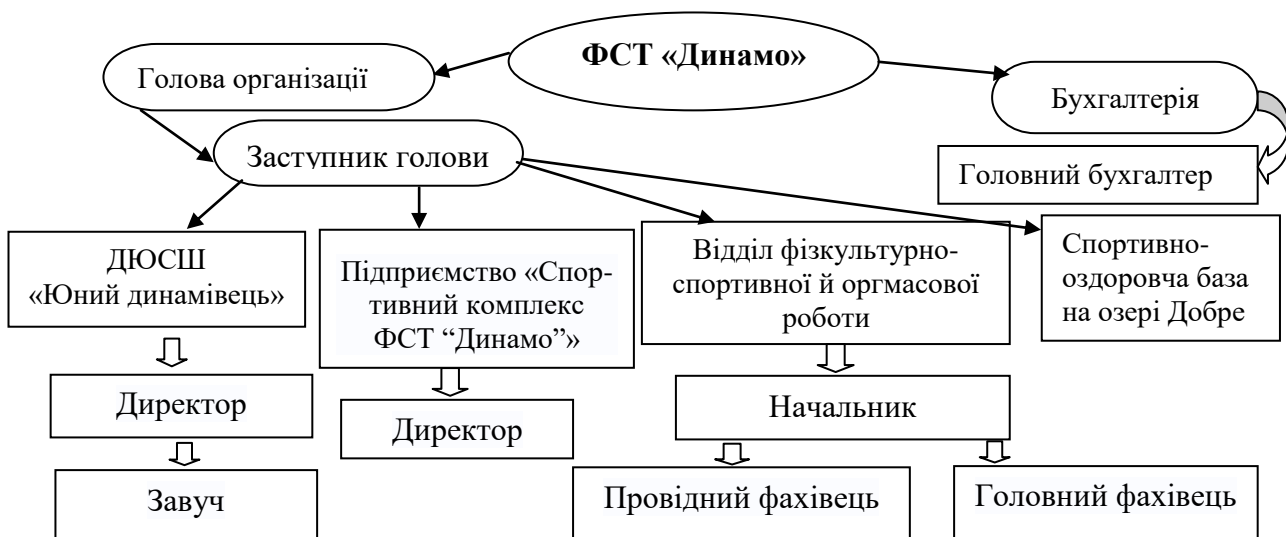

Рис 1. Структура ФСТ «Динамо» у Волинській області

2003 р. – рік II Всеукраїнських літніх спортивних ігор. Звання чемпіона виборов МСУМК Олексій Мазикін (бокс), срібним призером став Геннадій Озаринський (бокс), бронзовим призером – Іван Луцик (легка атлетика). На III Всеукраїнських літніх спортивних іграх динамівці організації виграли три золоті, три срібні та п'ять бронзових медалей (найбільше скарбничку нагород поповнили важкоатлети) [1; 2].

Динамівці – правоохоронці успішно виступали на всеукраїнських та міжнародних змаганнях. Так, чемпіоном світу серед поліцейських із легкоатлетичного кросу в командному заліку в складі

команди МВС України та четвертим в особистому заліку став інспектор спортивної команди Волинського відділення УМВС МСУМК Сергій Оксенюк.

Успішно виступали на всеукраїнських та міжнародних змаганнях 2011 р. спортсмени-динамівці з олімпійських видів спорту. Так, МСУМК Надія Миронюк на чемпіонаті Європи в м. Казані РФ у змаганнях із важкої атлетики у ваговій категорії до 75 кг виборола четверте місце. На Всесвітній студентській універсіаді в Китаї на змаганнях із важкої атлетики МСУМК Микола Гордійчук у ваговій категорії до 105 кг виграв II місце, а МСУМК Надія Миронюк – друге в ривку, третє місце посів на командному чемпіонаті Європи з легкої атлетики МСУМК Олександр Борисюк [7].

Спортсмени-правоохоронці штатної спортивної команди Волинського училища професійної підготовки УМВС України у Волинській області – майстри спорту України міжнародного класу старший лейтенант міліції Сергій Оксенюк, капітан міліції Олександр Головницький, старший лейтенант міліції Віталій Шафар, МСУ капітан міліції Анатолій Якимович – багаторазові переможці та призери чемпіонатів світу і Європи серед поліцейських із марафонського бігу й легкоатлетичного кросу (на фото знизу). Став чемпіоном світу та Європи з рукопашного бою співробітник управління Служби безпеки України у Волинській області, динамівець, майстер спорту України міжнародного класу Сергій Молошик [3; 4].

Спортсмени організації успішно виступали на всеукраїнських і міжнародних змаганнях. Так, МСУМК Яна Беломоїна на чемпіонаті світу з велоспорту-маунтенбайк крос-кантрі посіла третє місце в Андорі та шосте – на чемпіонаті світу в Італії в маунтенбайку-марафоні, а на чемпіонаті Європи в Італії в маунтенбайку крос-кантрі посіла четверте й п'яте місця, МСУМК Іван Банзерук виграв Кубок Європи в Подепради (Чехія) зі спортивної ходьби на 50 км і перше – у командному заліку.

МСУ Віталій Глушко тримав сьоме місце на чемпіонаті Європи з важкої атлетики в м. Клайпеда (Литва).

На чемпіонаті Європи серед молоді з легкої атлетики в м. Таллін у метанні списа МСУМК Максим Богдан посів друге місце.

Спортсмени-динамівці почали досягати успіхів на змаганнях різних рангів завдяки цілеспрямованій роботі керівництва ФСТ «Динамо» з тренерами та спортсменами.

Тенденція розвитку спорту в товаристві «Динамо» з кожним роком у незалежній Україні почала зростати, а її вихованці здобували перемоги на всеукраїнських і міжнародних змаганнях. У товаристві «Динамо» здійснюють підготовку спортсменів з олімпійських та неолімпійських видів спорту (табл. 1).

Таблиця 1

Розвиток видів спорту ФСТ «Динамо» у Волинській області

№	Олімпійські види	Неолімпійські види
1	Бокс	Пожежно-прикладний спорт
2	Важка атлетика	Веслування на човнах «Драконах»
3	Легка атлетика	Радіоспорт
4	Велоспорт трек	
5	Велоспорт маунтенбайк	
6	Велоспорт на шосе	
7	Дзюдо	
8	Боротьба вільна	

Дослідження архівних документів дало можливість проаналізувати підготовку спортсменів високого класу з олімпійських та неолімпійських видів спорту. ФСТ «Динамо» здійснювала підготовку спортсменів із восьми олімпійських і трьох неолімпійських видів спорту в роки незалежної України. Серед олімпійських видів спорту провідне місце посідають велосипедний спорт, легка атлетика, а серед неолімпійських – пожежно-прикладний [5; 6].

Аналіз протоколів змагань й архівних документів дав можливість виявити кількісний склад спортсменів високого класу, які проводили підготовку тренерами спортивного товариства «Динамо» з олімпійських і неолімпійських видів спорту (табл. 2).

Згідно з даними табл. 2, можна констатувати, що спортсмени олімпійських видів спорту досягли більш значимих результатів. Це пов'язано з кращою підготовкою й фінансуванням олімпійських видів спорту. Також заслуговує на увагу те, що олімпійськими видами спорту займається більше молоді Волині.

Таблиця 2

Підготовка спортсменів у ФСТ «Динамо» у Волинській області в період 2006–2021 рр.

Олімпійські види спорту					Неолімпійські види спорту				
ЗМСУ	МСУМК	МСУ	КМСУ	I	ЗМСУ	МСУМК	МСУ	КМСУ	I
3	10	30	59	100	1	7	10	20	770

Одним із найбільш важливих етапів підготовки спортсменів в Україні є підготовка олімпійців. ФСТ «Динамо» також зробило значний внесок у підготовку олімпійців [8].

Серед фізкультурних спортивних товариств із підготовки спортсменів олімпійців провідне місце на Волині посідає «Динамо» (табл. 3).

Таблиця 3

Представники Волинського ФСТ «Динамо» на Олімпійських іграх

№ з/п	Олімпійські ігри	Прізвище, ім'я	Звання	Вид спорту	Місце
1	XXVIII, Афіни	Олексій Мазикін	МСУМК	Бокс	5
2		Федчук Андрій	ЗМСУ	Бокс	5
3		Гордійчук Микола	МСУМК	Важка атлетика	10
4	XXIX, Пекін	Миронюк Надія	ЗМСУ	Важка атлетика	9
5	XXX, Лондон	Олена Цьось	МСУМК	Велоспорт-трек	4
6		Яна Беломоїна	МСУМК	Велоспорт-маунтенбайк	13
7		Ірина Папежук	МСУМК	Велоспорт-трек	запас
8		Віталій Шафар	МСУМК	Марафонський біг	29
9	XXXI, Ріо-де-Жанейро	Банзерук Іван	МСУМК	Спортивна ходьба	43
10		Яна Беломоїна	ЗМСУ	Велоспорт-маунтенбайк	4
11	XXXI, Японія	Банзерук Іван	МСУМК	Спортивна ходьба	0
12		Яна Беломоїна	МСУМК	Велоспорт-маунтенбайк	9

Дослідження свідчить, що в роки незалежності України спортсмени нашої держави змогли брати участь в Олімпійських іграх. Серед волинських спортсменів найбільше учасників олімпіад підготувало ФСТ «Динамо». Її вихованці із шести видів спорту представляли Волинь на Олімпійських іграх. Серед них Яна Беломоїна тричі, а Іван Банзерук двічі ставали учасниками ігор.

Дискусія. Проведене дослідження дає можливість підтвердити, що діяльність ФСТ «Динамо» на Волині досягло високого рівня розвитку. Історію розвитку ФСТ «Динамо» на Волині висвітлено лише в щорічних звітах, ювілейних програмах та ЗМІ про виступи окремих спортсменів. Результати наших досліджень доповнюють науковий пошук розвитку ФСТ «Динамо» на Волині.

Уперше обґрунтовано історичний розвиток ФСТ «Динамо» за період 1944–2021 рр. Вона характеризується діяльністю спортивного товариства в різні періоди розвитку.

Підтверджено, що правильна дія керівництва силових структур України сприяла розвитку й становленню ФСТ «Динамо», а також допомагала кваліфіковано здійснювати підготовку спортсменів для досягнення високих результатів на змаганнях різного рангу.

Висновки та перспективи подальших дослідження. Здійснений історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку ФСТ «Динамо» на Волині дав змогу виокремити певні досягнення спортсменів в Україні.

У процесі дослідження виявлено особливості становлення та розвитку ФСТ «Динамо»:

- у досліджуваній період підготовка спортсменів здійснювалась у часи СРСР і незалежної України;
- діяльність спортивного товариства залежала від керівництва та кваліфікованих тренерів і талановитих спортсменів.

Крім того, ФСТ «Динамо» відіграло важливу роль у залученні молоді Волині до занять олімпійськими й неолімпійськими видами спорту, що дало їм можливість підвищувати спортивну майстерність і прославляти Україну та Волинь на міжнародних змаганнях різного гатунку.

У подальшому є необхідність здійснити дослідження розвитку товариства на основі архівних документів і звітів, відправлених до центральної ради ФСТ «Динамо».

Джерела та література

1. Звіт за 2003–2007 роки. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2003–2007.
2. Звіт за 2008 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2008.
3. Звіт за 2009 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2009.
4. Звіт за 2010 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2010.
5. Звіт за 2011–2013 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2011–2013.
6. Звіт за 2014–2015 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2014–2015.
7. Звіт за 2016 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2016.
8. Звіт за 2017–2021 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». *Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо»*. Луцьк, 2017–2021.
9. Історіографічні аспекти фізкультурно-спортивного руху серед населення українського села в другій половині 1940-х – 1991 рр. URL: <http://www.rusnauka.com>.

References

1. Zvit za 2003–2007 roky. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo` [Report 2003-2007. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2003–2007.
2. Zvit za 2008 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo` [Report 2008. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2008.
3. Zvit za 2009 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo` [Report 2009. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2009.
4. Zvit za 2010 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo` [Report 2010. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2010.
5. Zvit za 2011–2013 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo «Dynamo» [Report 2011-2013. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2011–2013.
6. Zvit za 2014–2015 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo` [Report 2014-2015. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2014–2015.
7. Zvit za 2016 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo «Dynamo» [Report 2016. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2016.
8. Zvit za 2017-2021 rik. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo «Dynamo» [Report 2017-2021. Physical Culture and Sports Association `Dynamo`]. Fizkulturno-sportyvne tovarystvo `Dynamo`. Lutsk, 2017–2021.
9. Istoriohrafichni aspekty fizkulturno-sportyvnoho rukhu sered naseleennia ukrainskoho sela v druhii polovyni 1940-kh–1991. rr. [Historiographic Aspects of the Physical Culture and Sports Movement among the Ukrainian Village Population in the Second Half of the 1940s-1991]. URL: <http://www.rusnauka.com>.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2022 р.

Технології навчання фізичної культури

УДК 796.011.3

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ АРТИЛЕРІЙСЬКОЇ РОЗВІДКИ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Артур Одеров¹, Сергій Романчук¹, Володимир Климович¹, Олег Небожук¹,
Мар'ян Островський², Ярослав Свищ², Іван Пилипчак¹

¹ Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, stroyova@ukr.net

² Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, Львів, Україна,
maryan.ostrovskiy@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-35-42>

Анотації

Актуальність. Необхідність підтримання на належному професійному рівні бойової готовності військовослужбовців є метою та основною умовою для успішного виконання ними завдання щодо захисту нашої держави від агресора з боку російської федерації. Нарощування російською федерацією поблизу Державного кордону України угруповання військ із потужним ударно-наступальним потенціалом, створення нових, розширення й модернізація наявних баз та об'єктів військової інфраструктури можуть надати агресору певної переваги. За цих умов підвищилася роль початкового періоду бойових дій, основним змістом яких виступають захисні операції Збройних сил України, у тому числі з використанням підрозділів і частин артилерії Сухопутних військ.

З огляду на те, що Збройні сили України беруть участь у бойових діях, виникла необхідність пошуку засобів, методик та комплексів фізичної підготовки, які б забезпечили якісну підтримку професійної працездатності військовослужбовців і готовність до виконання бойових завдань. **Мета роботи** – обґрунтувати та перевірити ефективність педагогічної технології професійної й фізичної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань. **Методи дослідження** – аналіз наукової літератури та документальних джерел, спостереження, тестування; педагогічний експеримент, методи математичної статистики. **Результати.** Ефективність розробленої педагогічної технології перевірялася в ході педагогічного експерименту, у якому взяли участь 26 військовослужбовців артилерійської розвідки експериментальної групи (ЕГ) і 27 військовослужбовців контрольної групи (КГ). Педагогічний експеримент проводили на базі 184 Навчального центру Національної академії сухопутних військ протягом одного року. Експериментально підтверджено ефективність розробленої педагогічної технології ($p < 0,05$).

Висновки. Результати педагогічного експерименту свідчать про необхідність досягнення максимального прикладного значення використовуваних засобів і методів фізичного тренування для ефективного виконання бойових завдань.

Ключові слова: військовослужбовці артилерійської розвідки; фізична підготовка; бойові завдання; педагогічна технологія.

Artur Oderov, Serhii Romanchuk, Volodymyr Klymovych, Oleh Nebozhuk, Marian Ostrovskiy, Yaroslav Svysheh, Ivan Pylpchak. Pedagogical Technology of Artillery Intelligence Officers' Professional and Physical Training for Combat Missions. The need to maintain the combat readiness of servicemen at the appropriate professional level is the goal and the main condition for their successful performance of combat mission to protect our state from the aggressor by the russia federation. Russia builds-up near the Ukrainian borders the troops with a powerful offensive potential, the creation of new ones, the expansion and modernization of existing bases and military infrastructure can give the aggressor a certain advantage. Under these conditions, the role of the initial period of hostilities increased, the main content of which is the protective combat missions of the Armed Forces of Ukraine, including the use of artillery units of the Land Forces of Ukraine.

Considering that the Armed Forces of Ukraine take part in hostilities, there is a need to find toolkits, methods and physical training programs that would provide quality support for servicemen professional efficiency and performance of the combat mission. The **Purpose of the Research** is to substantiate and test the pedagogical technology effectiveness of artillery intelligence officers' physical and military training. **Methods of the Research** – analysis of scientific and documentary sources, observation, testing; pedagogical experiment, methods of mathematical statistics. **Results of the Research.** The effectiveness of the developed pedagogical technology was tested during a pedagogical experiment in which 26 artillery intelligence officers of the experimental group (EG) and 27 servicemen of the control group (CG) took part. The pedagogical experiment was conducted by the 184th Training Center of the National Academy of Land Forces for one year. The effectiveness of the developed pedagogical technology has been experimentally confirmed ($p < 0,05$).

Key words: artillery intelligence officers, physical training, combat missions, pedagogical technology.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Ведення бойових дій багато в чому визначилися рівнем підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки та навідників артилерійської розвідки. Частина й підрозділи артилерії, а саме військовослужбовці артилерійської розвідки, органи управління, які взяли участь в операції, отримали багатий і повчальний досвід виконання завдань у бойовій обстановці [3; 6].

Як свідчить аналіз літератури [3; 5; 8], успішне виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів багато в чому визначається рівнем професійної та фізичної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки.

Військовослужбовець артилерійської розвідки повинен відповідати вимогам, визначеним сучасними особливостями ведення бойових дій в умовах локальних конфліктів [9; 11]. Його повинні відрізняти, передусім, фізична й силова витривалість, швидкість, точність, надійність дій в умовах дефіциту часу та нестачі допоміжної інформації. Водночас вивчення військової практики під час виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів виявила недостатній рівень професійної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки [2; 4].

Посилення уваги до проблем удосконалення професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки для виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів пов'язане з необхідністю вирішення протиріч між потребами бойової практики в добре підготовлених військовослужбовців артилерійської розвідки, спроможних виконувати бойові завдання, і відсутністю педагогічних технологій, які формують такий рівень підготовленості [1; 7; 10].

На сьогодні в спеціальних дослідженнях не знайшли свого відображення питання, пов'язані з обґрунтуванням і розробкою педагогічної технології формування військово-професійної готовності військовослужбовців артилерійської розвідки до ефективного виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів, а також обґрунтуванням педагогічних умов, необхідних для підвищення рівня їх професійної та фізичної підготовленості.

Наукову роботу виконано на підставі зведеного плану науково-дослідної роботи на 2014–2019 рр. Міністерства оборони України в межах тем «Організаційні аспекти функціонування системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних сил України у сучасних умовах», шифр – «ПРОГНОЗ» (номер державної реєстрації 0106U010783).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та перевірці ефективності педагогічної технології професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань.

Матеріали й методи. Використано комплекс наукових методів дослідження, а саме: аналіз наукової літератури та документальних джерел із проблем спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки; спостереження, анкетування; тестування; методи математичної статистики.

Теоретичний аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення матеріалів наукової, методичної літератури та керівних документів проводився для визначення стану досліджуваного питання за результатами досліджень науковців і чинних нормативних положень щодо основних питань дослідження. Це надало можливість визначити напрям роботи, сформулювати мету й завдання дослідження, визначити шляхи їх виконання. *Педагогічне спостереження* здійснювалося задля дотримання військовослужбовцями точності виконання тестових й експериментальних завдань, визначення реакції організму на застосовані фізичні навантаження. У ході тестування визначалася динаміка показників фізичної підготовленості, успішності набуття військово-прикладних умінь, виконання практичних завдань професійної-прикладної спрямованості та ефективність педагогічної

технології професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань. У ході тестування проводилось оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців із дотриманням рекомендацій спеціальної. Це забезпечило виконання відповідних метрологічних вимог і дало змогу обрати засоби, що доступно відтворюють і передбачають прості та надійні способи реєстрації результатів. Із метою визначення рівня фізичної підготовленості курсантів, оцінки рівня розвитку їхніх загальних і спеціальних фізичних якостей, професійних умінь та навичок, набуття військово-прикладних рухових умінь застосовувалися контрольні нормативи ТНФП-2014 року (подолання перешкод, орієнтування на місцевості (8 км), марш-кидок на 10 км, підтягування на перекладині) і збірнику з бойової підготовки (стрибок із парашутом (на точність приземлення)).

Педагогічний експеримент проводився на базі 184 Навчального центру Національної академії сухопутних військ протягом одного року (2020). Вік і стаж їх був ідентичним з експериментальною групою (ЕГ) ($p > 0,05$). Ефективність розробленої педагогічної технології професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань перевірялася в ході педагогічного експерименту, у якому взяли участь 26 військовослужбовців артилерійської розвідки експериментальної групи (ЕГ) віком 18–20 років. Вони займалися за розробленою нами педагогічною технологією. Контрольна група (КГ) складалася з 27 військовослужбовців, які залучалися до звичайних занять із навчально-бойової підготовки.

Використання *методів математичної статистики* сприяло виконанню завдань нашого дослідження. Застосовувалися задля доведення закономірностей, виявлених у процесі дослідження. Використовувався одновимірний статистичний аналіз. Математичні та статистичні розрахунки проведено із застосуванням комп'ютерних програм, зокрема «Excel», «SPSS», «STATISTICA 7» в операційній системі «Windows Vista». Одновимірний статистичний аналіз містив у собі обчислення таких характеристик: середнє арифметичне значення – X ; стандартна похибка середнього значення – m ; вірогідність розходжень одновимірних середніх і середніх квадратичних значень за критерієм Стьюдента – t ; достовірність різниці – p .

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі проведеного дослідження виокремлено низку концептуальних позицій, що розглядаються як сукупність педагогічних основ, котрі забезпечують підвищення ефективності професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів. До найважливіших із них можна віднести такі:

- розвиток мотивації, рухових здібностей, пошукового характеру професійної діяльності у військовослужбовців артилерійської розвідки, здатності до оперативної реакції на екстремальну обстановку (ці властивості військовослужбовця артилерійської розвідки реалізуються за умови постійного моделювання професійної діяльності в умовах локальних конфліктів);
- виконання бойових завдань військовослужбовцями артилерійської розвідки в складі малих груп під час здійснення тривалих маршів;
- ведення бойових дій у будь-який час доби;
- виконання бойових завдань на тлі високого фізичного навантаження;
- облік кліматично-географічних умов (дуже пересіченого рельєфу місцевості, можливості раптових і різких змін погоди й водного режиму річок, утворення гірських і снігових обвалів та завалів, оповзнів і затоплень, екрануючого впливу гір на роботу засобів зв'язку);
- вивчення регіональних (національних) традицій (місцевого менталітету населення, ворожого ставлення деякої частини місцевого населення до військовослужбовців).

Потреби сучасної системи професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки вимагають удосконалення методів навчання для комплексного розвитку в них професійних і рухових здібностей. Водночас у теорії цієї проблеми залишається багато невирішених питань. У процесі дослідження встановлено, що за умови розгляду свідомості військовослужбовців артилерійської розвідки як сплаву знань, волі й емоцій, що ведуть до вирішення конкретних військово-професійних питань, ефективно здійснюється формування бази для розвитку професійних здібностей, так необхідних для ефективного виконання бойових завдань.

У результаті проведеного дослідження встановлено педагогічні умови, потрібні для підвищення рівня професійної й фізичної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів (табл. 1).

Структура педагогічних умов, потрібних для підвищення рівня професійної та фізичної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів

Ранг	Педагогічна умова	Вклад рангу, %
1	Повна відповідність змісту фізичного тренування основним етапом бойового навчання особового складу	19,4
2	Виняток порушення розпорядку дня, зміни часу проведення, структури й змісту занять із бойової підготовки	17,8
3	Досягнення максимального прикладного значення використовуваних засобів і методів фізичного тренування в інтересах бойової підготовки	15,3
4	Облік закономірностей професійного й фізичного вдосконалення військовослужбовців артилерійської розвідки до ефективного виконання бойових завдань	13,2
5	Забезпечення взаємозв'язку всіх форм підготовки, облік фізичних навантажень, одержуваних особовим складом під час інших занять із бойової підготовки	11,8
6	Відповідність організаційно-методичних указівок вимогам керівних документів, забезпечення постійної пильності й заходів безпеки під час виконання бойових прийомів і фізичних вправ	9,7
7	Облік індивідуальної професійної та фізичної готовності до виконання бойових завдань	7,2
8	Наявність об'єктивних критеріїв оцінки рівня професійної та фізичної підготовленості військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань	5,6

Військово-професійна підготовленість має на увазі характеристику ступеня оволодіння військовослужбовцями артилерійської розвідки своєю професійною діяльністю, передбачає наявність у нього здібностей виконувати бойові завдання, уміння швидко адаптуватися до постійно мінливих умов бойової обстановки, впевненості та відповідальності під час прийняття рішень.

Основи військово-професійної підготовленості військового фахівця закладаються в процесі навчання. Вони забезпечуються цілеспрямованим взаємозв'язком фізичної, психологічної, професійної та загальнотехнічної підготовки військовослужбовця артилерійської розвідки, посиленням військово-професійної спрямованості, удосконаленням методики процесу навчання, пов'язаної з підготовкою до ефективного виконання бойових завдань в умовах локальних конфліктів.

У результаті проведення професійної й фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки передбачається розвиток у них знань, умінь і навичок, потрібних для виконання бойових завдань. На виконання цих завдань і була спрямована розроблена нами педагогічна технологія професійної та фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки, яка представлена на рис. 1.

Результати педагогічного експерименту свідчать про високу ефективність розробленої технології професійної та фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до ефективних дій в умовах локальних збройних конфліктів (табл. 2).

Динаміка підвищення рівня професійної та фізичної підготовленості військовослужбовців експериментальної групи була більш позитивною ($p < 0,05$), порівняно з контрольною ($p > 0,05$). До кінця педагогічного експерименту кількість військовослужбовців артилерійської розвідки, які досягли високого рівня розвитку професійних і фізичних якостей в ЕГ, було більшим, ніж у КГ, на 28–30 % ($p < 0,05$) і, навпаки, кількість військовослужбовців, які мають низький рівень розвитку цих якостей, в ЕГ, порівняно з КГ, було меншим на 40–45 % ($p < 0,01$).

Об'єктивним показником високої ефективності розробленої технології професійної й фізичної підготовки слугували результати виконання комплексних професійних завдань, що моделюють діяльність у різних умовах бойової обстановки під час проведення спеціальних операцій. В ЕГ ці результати в середньому були на 10–15 % вищими, ніж у військовослужбовців КГ ($p < 0,05$).

Дискусія. Сьогоднішніми умовами ведення бойових дій проти агресора, рівнем розвитку артилерійської техніки, тактики та оперативного мистецтва висувається актуальне прикладне завдання щодо якості підготовки фахівців командної ланки для артилерійських підрозділів Збройних сил України. Це потребує максимально ефективного рівня набуття військовослужбовцями військово-

прикладних рухових умінь і розвитку психофізіологічних якостей, оптимальних показників їх функціонального та фізичного станів, що сприятиме набуттю оперативних спроможностей випускників вищих військових навчальних закладів до виконання професійних завдань за призначенням в екстремальних ситуаціях бойової обстановки й мирного часу [12; 13].

Рис. 1. Структурна схема педагогічної технології професійної та фізичної підготовки

Таблиця 2

Рівень розвитку якостей і навичок, що характеризують рівень професійної та фізичної підготовленості в осіб контрольної та експериментальної груп у ході педагогічного експерименту, балів ($X \pm m$)

Показник	На початку		P	У кінці		P<
	КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
1	2	3	4	5	6	7
Марш-кидок на 10 км	3,14±0,11	3,12±0,12	-	3,81±0,14	4,57±0,12	0,05
Стрибок із парашутом (на точність приземлення)	3,89±0,21	3,81±0,19	-	4,12±0,17	4,43±0,18	-
Орієнтування на місцевості, 8 км	3,18±0,17	3,17±0,19	-	3,32±0,16	4,41±0,17	0,05
Стрільба з АКМ після марш-кидка, 10 пострілів	3,23±0,14	3,21±0,15	-	3,27±0,15	4,08±0,14	0,05

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7
Подолання перешкод (ЗКУ)	3,87±0,11	3,83±0,14	-	4,03±0,12	4,78±0,10	0,05
Підтягування на перекладині	3,77±0,14	3,75±0,17	-	4,01±0,16	4,38±0,15	0,05
Вольові якості	3,14±0,09	3,12±0,11	-	3,57±0,11	4,38±0,12	0,05
Інтелект	3,71±0,15	3,70±0,17	-	4,07±0,23	4,15±0,22	-
Професійна спрямованість	3,87±0,11	3,85±0,10	-	4,01±0,12	4,78±0,11	0,05

Автори В. Климович, О. Ролук дослідили систему фізичної підготовки військовослужбовців-артилеристів шляхом використання системи неспеціалізованої високоінтенсивної підготовки в умовах, наближених до бойових, яка, зі свого боку, свідчить про залежність професійної підготовленості від рівня розвитку фізичних якостей і набуття військово-прикладних рухових умінь артилеристів командної ланки. Установили, що саме ця система позитивно впливає на рівень фізичної підготовленості воїна та готовності до виконання завдань за призначенням.

Дослідженнями Ю. Бородіна, С. Глазунова, О. Ольхового, В. Паєвського, А. Попова, С. Романчука доведено, що професійна працездатність військовослужбовців підвищується за рахунок занять військово-прикладними й спеціальними фізичними вправами.

Нами підтверджено наукові дослідження видатних учених про готовність військовослужбовців професійно, яка забезпечує якісне оволодіння ними своєю професійною діяльністю, виконанням бойових завдань, що забезпечує вміння швидко адаптуватися до постійно змінних умов бойової обстановки та якісно й упевнено виконувати завдання за призначенням. Усі ці навички необхідні військовослужбовцю для особистої безпеки й ефективного виконання бойових завдань щодо захисту нашої країни.

Висновки. Результати проведеного дослідження підтвердили твердження про те, що для досягнення максимального рівня професійної готовності військовослужбовців до фахової діяльності потрібно розвивати й удосконалювати спеціальні фізичні якості та військово-прикладні рухові вміння. Установлено покращення рівня професійної й фізичної підготовленості у військовослужбовців експериментальної групи ($p < 0,05$). У подальшому кількість військовослужбовців артилерійської розвідки з використанням розробленої технології професійної та фізичної підготовки, які мають високий рівень розвитку професійних і фізичних якостей збільшилася (28–30 %, $p < 0,05$). Це свідчить про ефективність запропонованої технології.

Також об'єктивним показником високої ефективності технології професійної та фізичної підготовки є позитивні результати виконання комплексних професійних завдань, що моделюють діяльність у різних умовах бойової обстановки під час проведення спеціальних операцій (на 10–15 %, $p < 0,05$ вище в ЕГ, аніж у КГ).

Отже, результати педагогічного експерименту свідчать про позитивні зрушення й необхідність досягнення максимального прикладного значення використовуваних засобів і методів фізичного тренування для ефективного виконання бойових завдань.

Подальшим напрямом наших досліджень є адаптація авторської технології для умов підготовки військовослужбовців військової служби за контрактом, офіцерів, які закінчили кафедру підготовки офіцерів запасу або були призвані до військової служби із запасу.

Джерела та література

1. Гусак О. Д. Корекція психофізичної готовності військовослужбовців аеромобільних підрозділів до навчально-бойової діяльності під час занять з подолання перешкод: дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту. Львів, 2012. 189 с.
2. Магльований А. В. Проблеми та шляхи вдосконалення фізичної підготовки молодшого офіцерського складу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 44–48.
3. Овчарук І. С. Удосконалення фізичної підготовки з врахуванням досвіду антитерористичної операції. *Фізична підготовка особового складу Збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів України: досвід, сучасність, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали наук.-метод. конф. 26–28 лист. 2014 р. Київ: МОУ, 2014. С. 46–49.
4. Ольховий О. М. Концепція професійно спрямованої системи фізичної підготовки курсантів. *Сучасний стан та перспективи розвитку фізичної підготовки військовослужбовців в системі бойового навчання*

- військ (сил) Збройних сил та інших силових структур України: матеріали наук.-метод. конф. 28–29 лист. 2013 р. Київ: МОУ, 2013. С. 21–30.
5. Роліук О. В. Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців-розвідників. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2016. № 1 (33). С. 57–63.
 6. Роліук О. В. Удосконалення змісту фізичної підготовки військовослужбовців розвідувальних підрозділів. *Молода спортивна наука України*. Львів: ЛДУФК, 2016. Вип. 20. Т. 2. С. 299–303.
 7. Роліук О. В., Лойко О. М., Дзяма В. В. Динаміка фізичної підготовленості військовослужбовців розвідувальних підрозділів. *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет» ім. В. Стефаника, 2016. Вип. 23. С. 26–33.
 8. Матвейко О. М., Романчук С. В., Ольховий О. М., Одеров А. М., Небожук О. Р., Климович В. Б. Вплив занять фізичними вправами на функціональний стан та працездатність військовослужбовців-ветеранів бойових дій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2022. № 1(57). С. 31–36. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-01-31-36>
 9. Oderov A., Kuznetsov M., Romanchuk S., Pohrebniak D., Indyka S., Bielikova N. Analysis of the level of physical fitness of cadets of the Military College of Sergeants at the stage of primary. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2022. Vol. 5. № 1. P. 93–102. p-ISSN 2545-3211. p-ISSN 2657-4322. <https://doi.org/10.16926/sit.2022.01.05>
 10. Oderov A., Klymovych V., Romanchuk S. and all. Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. *SportMont Journal*. 2020. Vol. 18 (2). P. 79–82. ISSN 1451-7485, eISSN 2337-0351. <https://doi.org/10.26773/smj.200612>
 11. Oderov A., Romanchuk S., Fedak S., Kuznetsov M., Petruk A., Dunets-Lesko A, et al. Innovative approaches for evaluating physical fitness of servicemen in the system of professional training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. 17(3). Art 4: 23–27.
 12. Oderov Artur, Klymovych Volodymyr, Romanchuk Serhii et al. Experimental Results of the Psychophysical Endurance Development of the Military Professionals. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021. Vol. 21 (Supplement issue 2). Art 135. P. 1076–1083. online ISSN 2247-806X. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.s2135>
 13. Oderov A., Klymovych V., Romanchuk S., Dunets-Lesko A., Liudovyk T., Lishchuk V., Baldetskiy A. Combat army system – as a means of increasing and improving the physical fitness of servicemen of the armed forces. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* / [редкол.: Єдинак Г. А. (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. І. Огієнка, 2021. Вип. 22 (2021). С. 5–10. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2021-22.15-10>

References

1. Husak, O. D. (2012). Korektsiya psikhofizychnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtsiv aieromobilnykh pidrozdiliv do navchalno-boiovoi diyalnosti pid chas zaniat z podolannia pereshkod [Correction of Psychophysical Readiness of Military Personnel of Aeronautical Subdivisions for Combat Activities during Armed Conflicts]. dys. ... kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu. Lviv [Correction of Psychophysical Readiness of Military Personnel of Aeronautical Subdivisions for Combat Activities during Armed Conflicts]. Lviv, 189.
2. Maliovanyi, A.V, Boiarchuk, O. M. (2013). Problemy ta shliakhy vdoskonalennia fizychnoi pidhotovky molodchoho ofiterskoho skladu [Issues and Ways within PE Improvement of Junior Officers]. *Pedahohika, psykholohia ta medyko-biologichni problem fizychnoho vykhovannia i sportu*, 1, 44–48.
3. Ovcharuk, I. S. (2014). Udokonalennia fizychnoi pidhotobky z vrakhuvanniam dosvidu antyterrorystychnoi operatsii [Physical Training Improvement within the the Anti-Terrorist Operation Experience]. *Fizychna pidhotovka osobovoho skladu Zbroinykh syl, inshykh viiskovykh fopmuvan ta pravoohoronnykh orhaniv Ukrainy: dosvid, suchasnist, problem ta perspektyvy rozvytku: materialy nauk.-metod. konf. 26–28 lystopada 2014 r.* Kyiv: MOU, 46–49.
4. Olkhovyi, O. M. (2013). Kontsepsiia profesiino spriamovanoi systemy fizychnoi pidhotovky kursantiv [Concept of Professionally Directed Physical Training Program of Cadets]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtsiv v systemi boiovoho navchannia viisk (syl) Zbroinykh syl ta inchykh sylovykh struktur Ukrainy: materialy nauk.-metod. konf. 28–29 lystopada 2013 r.* Kyiv: MOU, 21–30.
5. Roliuk, O. V. (2016). Spetsialna fizychna pidhotovka viiskovosluzhbovtsiv-rozvidnykiv [Special Physical Training of Intelligence Officers]. *Fizyчне vykhovannai, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 1 (33), 57–63.
6. Roliuk, O. V. (2016). Udokonalennia zmistu fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtsiv rozvidualnykh pidrozdiliv [Physical Training Content Improvement of the Military Intelligence Service]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*, 20, 2, 299–303.

7. Roliuk, O. V., Loiko, O. M., Dziama, V.V. (2016). Dynamika fizychnoi pidhotovlennosti viiskovosluzhbovtziv rozviduvalnykh pidrozdiliv [Dynamics of Physical Preparedness of the Units of Military Intelligence Service]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*, 23, 26–33.
8. Matveiko, O. M., Romanchuk, S.V., Olkhovyi, O. M., Oderov, A. M., Nebozhuk, O. R., Klymovych, V. B. (2022). Vplyv zaniat fizychnymy vpravamy na funktsionalnyi stan ta pratsezdavnist viiskovosluzhbovtziv-veteraniv boiovykh dii [Influence of Physical Exercises on the Functional Status and Efficiency of Servicemen-Veterans of Hostilities]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*. Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. Lutsk, 1(57), 31–36.
9. Oderov, A., Kuznetsov, M., Romanchuk, S., Pohrebniak, D., Indyka, S., Bielikova, N. (2022). Analysis of the Level of Physical Fitness of Cadets of the Military College of Sergeants at the Stage of Primary. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 5, 1, 93–102. <https://doi.org/10.16926/sit.2022.01.05>.
10. Oderov, A., Klymovych, V., Romanchuk, S. et al. (2020). Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. *SportMont Journal*, 18 (2), 79–82.
11. Oderov, A., Romanchuk, S., Fedak, S., Kuznetsov, M., Petruk, A., Dunets-Lesko, A. et al. (2017). Innovative Approaches for Evaluating Physical Fitness of Servicemen in the System of Professional Training. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(3), 4, 23–27.
12. Oderov, A., Klymovych, V., Romanchuk, S. et al. (2021). Experimental Results of the Psychophysical Endurance Development of the Military Professionals. *Journal of Physical Education and Sport*, 21 (Supplement issue 2), 135, 1076–1083.
13. Oderov, A., Klymovych, V., Romanchuk, S., Dunets-Lesko, A., Liudovyk, T., Lishchuk, V., Baldetskii, A. (2021). Combat Army System – as a Means of Increasing and Improving the Physical Fitness of Servicemen of the Armed Forces. *Visnyk Kamianets-Podilskoho Natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka*. Fizychno vykhovannia, sport i zdorovia liudyny /redkol.: Yedynak H. A. (vidp. red.) ta inshi. Kamianets-Podilskyyi: KPNU im. I. Ohiiienka, 22, 5–10.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022 р.

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 796.062.4 : 355.237.3

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ВСТУПНИКІВ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ РІЗНИХ РОКІВ ВСТУПУ

Євген Анохін¹, Артур Одеров¹, Максим Кузнецов¹, Андрій Петрук¹,
Тетяна Дух², Сергій Барашевський¹, Наталія Музика¹

¹Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, aedlv59@gmail.com

²Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, tatianadukh88@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-43-51>

Анотації

Актуальність. Фізична підготовленість є важливою передумовою формування військово-професійного становлення майбутнього офіцера. Водночас дослідження військових науковців доводять, що її рівень у значної кількості вступників до закладів вищої військової освіти (ЗВВО) не відповідає вимогам навчально-бойової діяльності (НБД) курсантів і є недостатнім для успішного формування в них військово-професійної майстерності (ВПМ). Система фізичного виховання (ФВ) курсантів дає змогу підвищити їхню фізичну підготовленість лише до мінімально допустимого рівня, який швидко знижується одразу після закінчення курсантами ЗВВО. Дослідження динаміки фізичної підготовленості абітурієнтів ЗВВО за 25 років має допомогти усвідомити масштаб і глибину зазначеної проблеми й розпочати пошук можливих шляхів її розв'язання. **Мета статті** – дослідити динаміку фізичної підготовленості вступників до ЗВВО на тривалому часовому відтинку як фактора, що значною мірою визначає успішність виконання завдань фізичного вдосконалення курсантів. **Методи дослідження** – аналіз керівних документів із фізичної підготовки (ФП), наукових праць і літературних джерел; тестування основних показників фізичної підготовленості вступників, що характеризують швидкість, силу й витривалість (біг 100 м, підтягування на перекладині, біг 3000 м); методи математичної статистики – для визначення достовірності отриманих результатів тестування. У процесі роботи проаналізовано результати вступних випробувань із ФП кандидатів до навчання за період із 1995 по 2020 р. з інтервалом у п'ять років. **Результати.** Установлено, що за досліджуваний період достовірного зниження зазнали всі показники фізичної підготовленості абітурієнтів: швидкісні показники – у середньому на 1,06 с ($t=19,35$; $p<0,001$), силові – на 2,64 рази ($t=9,59$; $p<0,001$), витривалість – на 91с ($t=6,81$; $p<0,001$). Середні показники загальної фізичної підготовленості знизилися на 13,5 % ($p\leq 0,05$) та перебували на нижній межі оцінки «задовільно». Кількість осіб, які нездатні виконати встановлені нормативи з ФП, збільшилася з 22,3 % абітурієнтів у 1995 р. до 48,5 % – у 2020 р. **Висновки.** ФВ країни (її освітній і професійний рівні) не справляється з покращенням фізичної підготовки молоді як потенційних захисників країни. Усі рівні ФВ, а передусім система ФВ курсантів, для забезпечення необхідного рівня функціонування потребують кардинальних змін, спрямованих на формування ФК майбутніх офіцерів.

Ключові слова: курсанти, фізичне виховання, фізична підготовленість, боєздатність.

Yevhen Anokhin, Artur Oderov, Maksym Kuznetsov, Andrii Petruk, Tetiana Dukh, Serhii Barashevskiy, Nataliia Muzyka. Analysis of the Applicants' Physical Preparedness Dynamics to Higher Military Education Institutions of Different Years of Admission. Topicality. Physical preparedness is an important precondition for the military-professional formation of a future officer. Studies of military scientists prove that the level of a significant number of applicants for military educational institutions does not meet the requirements of cadets' combat training activities and its level is insufficient for their successful military professional skills formation. Physical Education (PE) of cadets allows increase their physical preparedness only to the minimum required level, which quickly decreases immediately after the cadet graduates from the high military institutions. Analysis of the applicants' physical preparedness dynamics to higher military education institutions of the last 25 years should help to realize the scale and

depth of this issue and start looking for possible ways to solve it. **Purpose of the Research** is to study the applicants' physical preparedness dynamics to higher military education institutions over a long period of time, as a factor that determines the success of solving the problems of cadets' physical improvement. **Methods of the Research.** Analysis of guidelines for physical training, research papers and literary sources, testing of the main indicators of the applicants' physical preparedness, in particular speed, strength and endurance (100 meters race, pull-up bar, 300 meters race) and methods of mathematical statistics have been used to determine the reliability of the obtained test results. During the study, the applicants' results of PE exams of 1995–2020 were analyzed with five years interval. **Results.** During the research period, all indicators of applicants' physical preparedness experienced a significant decrease: speed indicators – by an average of 1.06 s, strength – by 2.64 times ($t=9,59$; $p<0,001$), endurance – by 91s ($t=6,81$; $p<0,001$). Average indicators of general physical preparedness decreased by 13,5 % ($p\leq 0,05$). And it is at the lower limit of the «satisfactory» rating. The number of individuals who are unable to meet the established standards for physical preparedness increased from 22,3 % of applicants in 1995 to 48,5 % in 2020. **Conclusions.** PE in the country (education and professional levels) cannot improve physical training of young people – potential defenders of the state. PE levels and, first of all, PE of the cadets, in order to ensure the necessary level, need radical changes aimed at improving PE of future officers.

Key words: cadets, PE, physical preparedness, military capability.

Вступ. Незважаючи на суттєві зміни засобів і способів ведення війни, фізична підготовленість відіграє важливу роль у бойовій майстерності військовослужбовця [1–2; 16]. Особи з високим рівнем фізичної підготовленості й функціональних резервів організму швидше адаптуються до специфічного середовища ЗВВО, краще справляються з різким підвищенням нервово-психічних навантажень і напружень повсякденної й навчально-професійної діяльності (НПД) здобувачів вищої військової освіти. В осіб із низьким рівнем функціональних резервів частіше простежуємо зрив адаптаційних реакцій і, як наслідок – соматичні захворювання [10; 13]. Саме тому обов'язковим є відбір кандидатів до навчання у ЗВВО у вигляді випробувань із фізичної підготовки (ФП) [5, с. 63]. Ця процедура є обов'язковою під час вступу до військових академій, коледжів збройних сил (ЗС) усіх країн світу.

Водночас у зв'язку зі складнощами виявлення й оцінки взаємозв'язку між показниками фізичної підготовленості військовослужбовців та їхньою бойовою майстерністю останніми роками у військовому середовищі поширюється думка про зниження ролі функціональних можливостей організму для успішного виконання військовослужбовцями бойових завдань. І це нібито підтверджується успішними діями українських воїнів на боях на сході країни.

Науково доведено, що в екстремальних умовах, коли від людини вимагається максимальний прояв усіх наявних у неї професійних знань і вмінь, їх реалізація цілковито залежить від функціональних можливостей її організму [3, с. 74].

Отже, маємо поглиблення суперечності між об'єктивними вимогами навчальної й подальшої військово-професійної діяльності (ВПД) здобувачів військової освіти до їхнього фізичного стану та реальним рівнем фізичних спроможностей вступників до військових академій. І це об'єктивно підвищує значущість спеціалізованого процесу фізичного вдосконалення майбутніх офіцерів.

Упродовж навчання в ЗВВО переважно вдається покращити фізичну підготовленість курсантів до необхідного рівня. Однак унаслідок нестачі бюджету навчального часу, що виділяється на навчальну дисципліну «Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка» (ФВСФП), це досягається завдяки форсованому режиму розвитку фізичних якостей, який не забезпечує необхідної стійкості тренувального ефекту. Тому в разі припинення з будь-яких причин фізичних тренувань показники фізичної готовності стрімко знижуються [9].

Попередні дослідження [6; 13] довели, що низький вихідний рівень фізичної підготовленості курсантів ускладнює успішне формування в них ВПМ, унеможливує повноцінне виконання завдань фізичного вдосконалення майбутніх офіцерів.

Останніми роками до проблеми фізичної підготовленості кандидатів на навчання до ЗВВО звертається все більше військових спеціалістів [8; 11–12]. Однак усі вони досліджували показники фізичної підготовленості абітурієнтів у контексті своїх наукових інтересів, у конкретний рік вступу, обмежуючись здебільшого констатацією факту рівня підготовленості абітурієнтів. Дослідження визначеної проблеми за значний часовий період дасть змогу повною мірою усвідомити її глибину й масштаб та обрати правильний шлях її розв'язання.

Мета дослідження – вивчити динаміку фізичної підготовленості вступників до ЗВВО на тривалому часовому відтинку як фактора, що значною мірою визначає успішність виконання завдань фізичного вдосконалення курсантів.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження проводили на базі Національної академії сухопутних військ під час вступних компаній. У ньому брали участь особи віком 17–30 років (1–2 вікові

групи за чинною на час проведення дослідження Тимчасовою настановою з фізичної підготовки військовослужбовців (ТНФП-2014)). Усі учасники дослідження на момент складання контрольних нормативів пройшли медичну комісію й були визнані здоровими.

В усі роки дослідження тестування фізичної підготовленості абітурієнтів здійснювалося за типовими вправами, що характеризують розвиток основних фізичних якостей (швидкість, силу і витривалість) респондента: підтягування на перекладині, біг 100 і 3000 м. Оцінювання показників фізичної підготовленості абітурієнтів усіх років вступу відбувалося за нормативами ТНФП-2014, передбаченими для кожної вікової групи.

Застосовано такі методи дослідження: аналіз і синтез наукових праць та літературних джерел (аргументування основних положень дослідження, узагальнення наявних даних, обґрунтування важливості фізичної підготовленості для підвищення ефективності навчання курсантів і формування в них ВПМ), тестування (визначення рівня показників фізичної підготовленості абітурієнтів), методи математичної статистики (для обчислення середньої арифметичної величини показників фізичної підготовленості (\bar{X}), їх стандартного відхилення (σ), середньої помилки середнього арифметичного (m) й середньої помилки різниці (t), а також її достовірності(p)).

Для зіставлення середніх даних розвитку в курсантів фізичних якостей і визначання динаміки показника інтегрованої (загальної) фізичної підготовленості курсантів за трьома даними ми скористалися методикою комплексного контролю підготовленості спортсменів (ККПС) В. М. Рябцева й Д. С. Токара [14], яка містила такі формули:

$t = X/X_i$, – для кількісних показників (підтягування на перекладині) та

$t = X_i/X$ – для показників, що мають часовий вимір,

де: t – нормовані значення середніх показників розвитку фізичних якостей в абітурієнтів різних років вступу;

X – показники розвитку фізичної якості курсантів різних років вступу;

X_i – середні арифметичні значення показників фізичних якостей абітурієнтів усіх років вступу.

Результати дослідження. Аналіз наявних у нас результатів вступних випробувань із ФП абітурієнтів, котрі вступали до ЗВВО з 1995 по 2020 р. із п'ятирічною періодизацією, дав змогу виявити динаміку основних показників фізичної підготовленості респондентів. Результати дослідження представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники фізичної підготовленості абітурієнтів різних років вступу в ЗВВО

Рік вступу	n	Контрольні вправи						Кількість осіб, які не виконали нормативи фізичної придатності (%)
		біг 100 м, с		підтягування на перекладині (разів)		біг 3000 м, с		
		\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	\bar{X}	$\pm m$	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	n=366	13,52	0,03	12,42	0,19	754,6	8,65	22,3
2000	n=322	13,55	0,03	11,74	0,18	774,4	8,99	28,1
2005	n=337	13,70	0,03	10,71	0,19	801,2	9,24	34,2
2010	n=436	13,74	0,05	10,04	0,20	816,2	9,87	38,4
2015	n=492	14,38	0,05	9,81	0,20	843,8	10,00	46,9
2020	n=466	14,58	0,05	9,78	0,20	845,6	10,30	48,5

Із табл. 1 очевидно, що впродовж усього терміну дослідження всі без винятку показники фізичної підготовленості осіб, які вступали до ЗВВО, мали тенденцію до зниження ($p \leq 0,05$).

Так, за весь період дослідження (із 1995 по 2020 р.) швидкісні показники вступників до ЗВВО достовірно знизились у середньому на 1,06 с ($t=19,35$; $p < 0,001$). При цьому за перші п'ятнадцять років досліджуваного періоду (із 1995 по 2010 р.) зазначений показник зазнав найменшого зниження, яке становило лише 0,22 с ($t=3,79$; $p < 0,001$). Найбільшого зниження цей показник досяг у період із 2010 по 2015 р. (5 років) – 0,64 с ($t=9,14$; $p < 0,001$). Із 2015 по 2020 р. – 0,2 с ($t=1,81$; $p > 0,05$).

Динаміка змін у вступників до ЗВВО показників розвитку сили мала дещо інший характер.

За весь період дослідження силові якості вступників до ЗВВО погіршилися в середньому на 2,64 рази ($t=9,59$; $p<0,001$). Найбільш відчутним зниження здатності абітурієнтів до прояву сили в підтягуванні було впродовж перших п'ятнадцяти років досліджуваного періоду (із 1995 по 2010 р.). За цей період силовий показник знизився в середньому на 2,38 рази ($t=8,65$; $p<0,001$). А найбільш стрімке його зниження простежено в період із 2000 по 2005 р. – 1,03 рази ($t= 3,93$; $p<0,001$). За період із 2005 по 2010 р. темп зниження показника певною мірою призупинився та становив 0,67 рази ($t= 2,44$; $p<0,01$). За період із 2010 по 2020 р. силовий показник знизився в межах статистичної похибки.

Основна фізична якість у структурі фізичної підготовленості військовослужбовців – загальна витривалість у вступників до ЗВВО – також зазнала суттєвих регресивних змін.

За весь період нашого дослідження здатність абітурієнтів у виконанні нормативу з бігу на 3000 м знизилася на 91 с (або 1 хв 31 с) ($t=6,81$; $p<0,001$). За період із 1995 по 2010 р. (15 років) показник витривалості знизився на 61,6 с (або на 1 хв 1,06 с) ($t=13,12$; $p<0,001$). За наступні п'ять років (із 2010 по 2015 р.) цей показник зазнав найбільшого зниження – 27,6 с ($t=1,96$; $p<0,05$). Із 2015 по 2020 р. показники витривалості змінювались у межах статистичної похибки й достовірного зниження не спостерігалось ($t=0,028$; $p>0,5$).

Зниження показників, які характеризують рівень розвитку в абітурієнтів основних фізичних якостей, призвело до збільшення кількості осіб, які нездатні виконати нормативи ФП, мінімально допустимі для вступу в ЗВВО (табл. 2). Із таблиці очевидно, що їх кількість збільшилась із 22,3 % у 1995 р. до 48,5 % – 2020. Тобто кількість осіб, фізична підготовленість яких не відповідає встановленим вимогам чинної на момент проведення дослідження ТНФП-2014 до осіб, котрі вступають до ЗВВО, за весь період, упродовж якого тривало дослідження, збільшилась в понад два рази.

Зіставлення середніх показників розвитку у вступників фізичних якостей і визначання динаміки показника їх інтегрованої (загальної) фізичної підготовленості за трьома даними нами проведено за методикою комплексного контролю підготовленості спортсменів (ККПС) В. М. Рябцева й Д. С. Токе-ра [14].

Результати середніх показників розвитку фізичних якостей та загальної фізичної підготовленості, переведені в нормований масштаб, представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Нормовані значення середніх показників розвитку фізичних якостей та загальної фізичної підготовленості курсантів різних років вступу на початку їх навчання в ЗВВО

Рік вступу	Середні показники розвитку фізичних якостей			Індекс загальної фізичної підготовленості ($t_{зар}$)
	біг 100 м (t_1)	підтягування на перекладині (t_2)	біг 3000 м (t_3)	
1995	1,04	1,21	1,09	1,11 у.о.
2000	1,04	1,14	1,06	1,08 у.о.
2005	1,03	1,04	1,03	1,03 у.о.
2010	1,03	0,97	1,01	1,00 у.о.
2015	0,98	0,95	0,97	0,96 у.о.
2020	0,96	0,95	0,97	0,96 у.о.
$I_{зар}$	1,00	1,00	1,00	1,00 у.о.

Нормовані значення мають реальний сенс і відображають як динаміку показників окремих фізичних якостей (швидкість, сила, витривалість), так і рівень загальної фізичної підготовленості абітурієнтів ($t_{зар}$) (за сумою трьох тестів) певного року вступу відносно середнього («ідеального») показника ($I_{зар}$) за всі роки проведення дослідження.

Із табл. 2 очевидно, що найвищий рівень фізичної підготовленості мали абітурієнти 1995 ($t_{зар}=1,11$ у.о.). І впродовж усього терміну дослідження цей показник мав тенденцію до зниження. За період із 1995 по 2020 р. це зниження становило 0,15 у.о. (або 13,5 %) ($p<0,05$). А максимальний темп погіршення фізичної підготовленості, за наявними в нас даними, припав на період між 2005 і 2015 рр. – із 1,03 у.о. до 0,96 у.о. (або на 6,8 %).

Вище вже зазначено, що впродовж усього терміну дослідження негативних змін зазнали всі без винятку показники фізичної підготовленості осіб, котрі вступають до ЗВВО ($p \leq 0,05$). Але величина й темп цих змін були неоднаковими для різних показників.

Серед фізичних якостей найбільших змін зазнали дані щодо підтягування на перекладині. Різниця між найкращим і найгіршим середніми показниками становила 0,26 у. о. (або 21,3 % за кількісними показниками) ($p < 0,001$).

Погіршення швидкісних показників за весь період проведення дослідження становило 0,08 у.о. (або на 7,8 %) ($p < 0,001$). Показники витривалості за той самий період знизилися на 0,15 у.о. (або на 12 %) ($p < 0,001$).

Для визначення відповідності показників фізичної підготовленості середнього вступника різних років вступу вимогам чинної на момент проведення дослідження Тимчасової настанови з ФП у Збройних силах України (ТНФП-2014) і порівняння їх між собою ми оцінили середні показники розвитку основних фізичних якостей за таблицею нарахування балів за виконання вправ із фізичної підготовки ТНФП-2014 [16, с. 132–135] і склали їх. Результати оцінювання відображено на рис. 1.

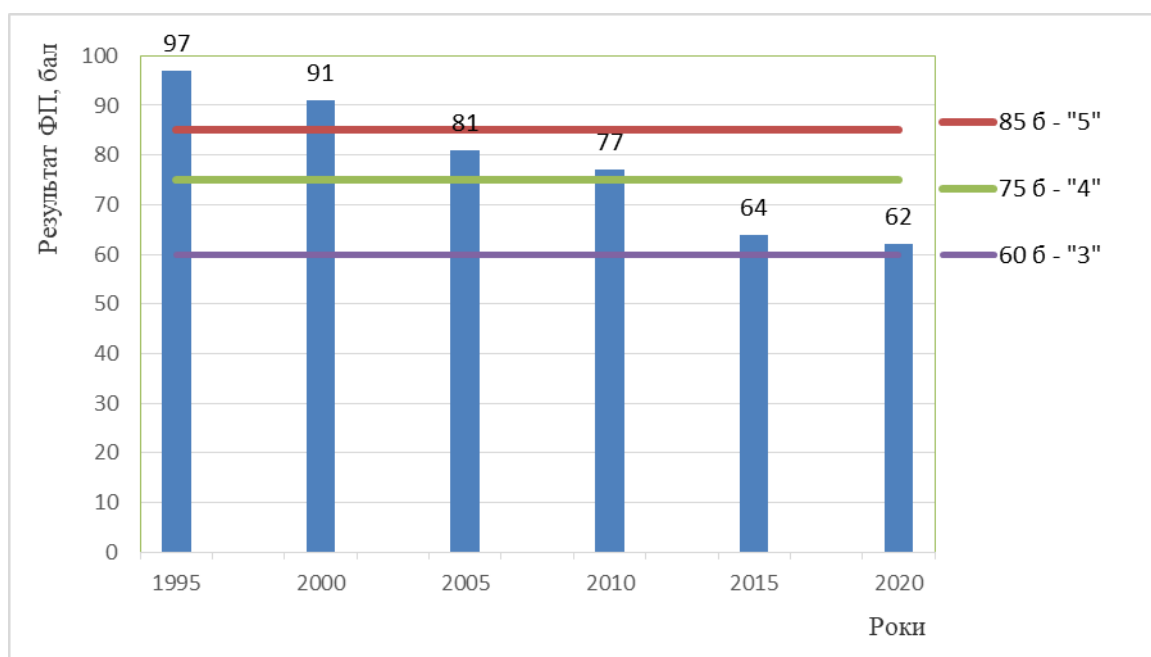

Рис. 1. Динаміка середніх показників фізичної підготовленості вступників до ЗВВО різних років вступу за оцінюванням відповідно до Тимчасової настанови з фізичної підготовки (ТНФП-2014)

Із діаграми очевидно, що загальна фізична підготовленість середнього вступника до ЗВВО 1997 і 2000 рр. відповідає оцінці «відмінно», абітурієнта 2005 р. вступу – оцінці «добре». Підготовленість вступника до ЗВВО 2010 р. перебувала на нижній межі оцінки «добре». А починаючи з 2015 р., фізична підготовленість – на нижній межі оцінки «задовільно».

Потрібно відзначити, що в період із 1995 по 2010 р. більшість із тих, хто під час вступу до ЗВВО не склав іспити з фізичної підготовки, під час позитивного складання нормативів з усіх трьох вправ не набирали необхідної суми балів. Але з 2015 р. збільшилася кількість осіб, які стали нездатні здолати мінімальні нормативи принаймні з однієї вправи. Абсолютну більшість таких абітурієнтів становлять особи, котрі не змогли виконати норматив з бігу на 3000 м.

Для всебічного аналізу змін якісного стану абітурієнтів не менш важливими є показники певних соціально-демографічних характеристик цього контингенту.

Вступники до ЗВВО поділяються на три категорії – школярі, ліцеїсти та військовослужбовці. Представництво зазначених категорій осіб у загальній кількості абітурієнтів у різні роки досліджуваного періоду відображено в табл. 3.

Динаміку показників фізичної підготовленості зазначених категорій абітурієнтів можна простежити на рис. 2.

Представництво школярів, ліцеїстів і військовослужбовців серед вступників до ЗВВО в різні роки досліджень, %

Категорія	Роки дослідження і кількість вступників (%)					
	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Школярі	68,8	71,1	67,5	70,2	29,0	58,5
Ліцеїсти	14,3	12,2	15,3	13,6	14,6	24,7
Військовослужбовці строкової та контрактної служби	16,9	16,7	17,2	16,2	56,4	16,8

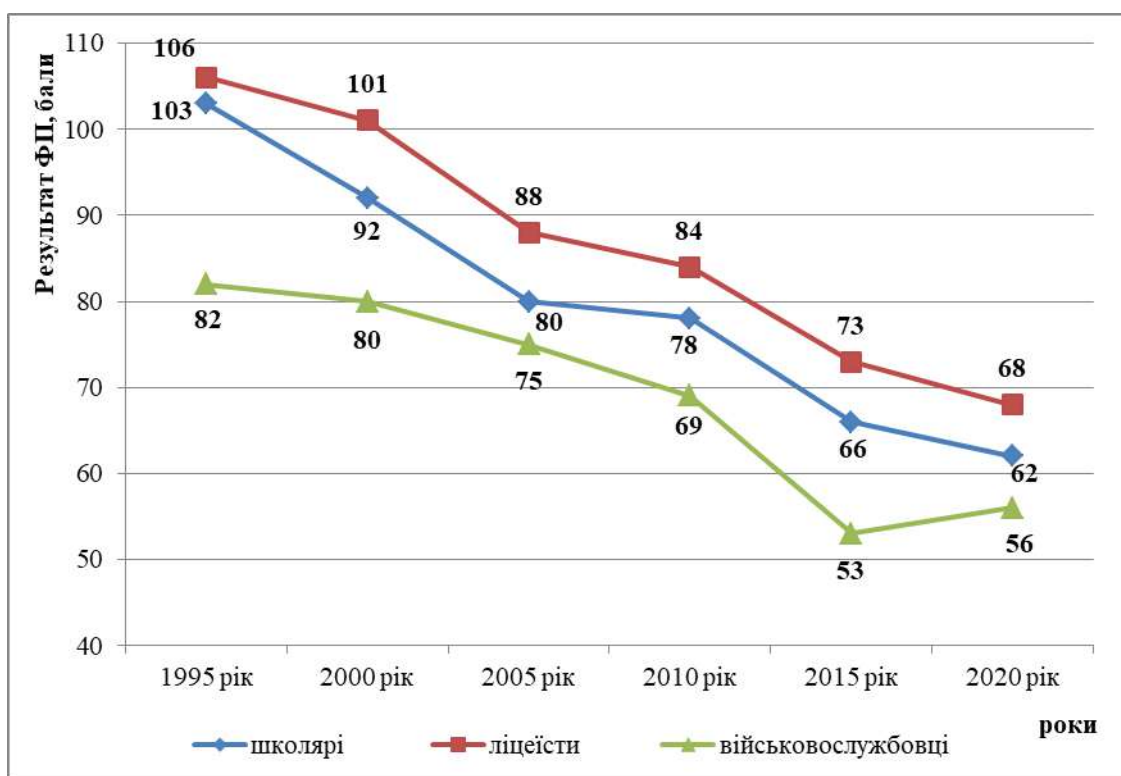

Рис. 2. Динаміка показників фізичної підготовленості різних категорій вступників до НАСВ за оцінюванням відповідно до Тимчасової настанови з фізичної підготовки (ТНФП-2014)

На графіках видно, що впродовж усього терміну проведення дослідження рівень фізичної підготовленості всіх категорій вступників до ЗВВО неухильно знижувався. Але темп цього зниження був не однаковим. За весь досліджуваний період фізична підготовленість ліцеїстів знизилася зі 106 балів до 68, або на 35,8 %, школярів – зі 103 до 62 балів, або 39,8 %, військовослужбовців – із 82 до 56 балів, або 31,7 %. Отже, найбільшого зниження зазнала фізична підготовленість школярів – найчисленнішої категорії абітурієнтів.

Дискусія. У цій статті нами підтверджено результати досліджень науковців, які в різні роки і в різному контексті зверталися до проблематики фізичної підготовленості військовослужбовців у цілому й абітурієнтів ЗВВО зокрема та визнавали її рівень незадовільним [8; 11–13]. Доповнюючи результати їхніх досліджень, ми виявили, що регресивні зміни показників фізичної підготовленості тривають уже щонайменше чверть століття.

У теорії ФП військ [15] фізична підготовленість осіб, які вступають на військову службу, визначено одним із факторів, що суттєво впливає на досягнення кінцевого результату функціонування системи ФП – забезпечення фізичної готовності військовослужбовців до бойової діяльності. Отже, доводиться визнати, що забезпечення фізичної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ з кожним роком ускладнюється. За низького вихідного рівня фізичної підготовленості курсантів її досягнення забезпечується завдяки інтенсифікації навчального процесу з ФВСФП. Форсована ФП дає змогу підвищити показники фізичної підготовленості до рівня, який є достатнім для успішного складання

курсантами випускного іспиту з ФП. Але, як засвідчують наші попередні дослідження [4], унаслідок форсованого розвитку фізичних якостей після припинення тренувань, маючи позитивні результати на момент закінчення військової академії, молоді офіцери вже через 2–4 місяці втрачають фізичні кондиції. Це зумовлено закономірністю, відповідно до якої, чим швидше відбувається приріст фізичних якостей, тим швидше в разі припинення тренувань відбувається і їх спад [9].

Отже, уже через кілька місяців після закінчення ЗВВО важливий компонент боєздатності офіцера сягає неприпустимо низького рівня. За таких умов ефективність та надійність професійної діяльності забезпечується завдяки якимось особистим сторонам професійної підготовки. Але, як доводять спеціальні дослідження [3, с. 74], така компенсація є можливою в кращому випадку на середньому рівні важкості й напруженості професійної діяльності. В екстремальних умовах БД, коли від офіцера вимагається максимальний прояв усіх наявних у нього професійних знань, умінь і функціональних можливостей, жодної їх взаємокомпенсації бути не може. Отже, в екстремальних умовах БД за низького рівня рухових спроможностей і функціональних можливостей зниження ефективності та надійності ВПД діяльності офіцера є неминучим.

Прагнення будь-що виконати основне завдання ФВ курсантів – покращити рухові спроможності курсантів, спеціалісти ФВ і С ЗВВО залишають поза увагою найважливіший компонент ФВ майбутніх керівників ФП військових підрозділів і частин. Наслідком цього є їх неспроможність забезпечувати фізичну готовність підпорядкованого особового складу. Свідчення цього – досліджена нами динаміка фізичної підготовленості вступників до ЗВВО з числа військовослужбовців.

Отже, отримуючи неякісний «продукт» – результат функціонування систем ФВ школярів і ліцеїв із посиленою ФП, – система ФВ ЗВВО, яка залежить від двох інших, неспроможна компенсувати недоліки їх функціонування та, зі свого боку, також випускає неякісний «продукт», що неодмінно відображається на боєздатності військ.

У контексті нашого дослідження неможливо залишити поза увагою думку науковців, які визначальною причиною зниження фізичної підготовленості молоді вважають саме девальвацію фізичної підготовки в системі ФВ у закладах освіти України [7]. Як зазначають автори, навіть у Постанові Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2015 р. № 1045 «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України» лише декларується інтерес до фізичної підготовленості як результату фізичної підготовки, але про ФП як спеціалізований процес ФВ у ньому нічого не сказано.

Висновки. Жодний із рівнів функціонування ФВ країни (освітній і професійний) не справляється з покладеними на нього завданнями – ФП відповідної групи населення країни, розвитком їхніх фізичних задатків, рухових умінь і навичок, сукупний рівень розвитку яких забезпечує фізичну готовність молоді до відповідної професійної діяльності й захисту, за необхідності, своєї країни зі зброєю в руках. Навіть із початком військового конфлікту на території України у 2014 р. ФП молоді не отримала належної уваги у відповідних посадовців.

Як впливає з результатів оцінювання фізичної підготовленості всіх категорій вступників до ЗВВО 2020 р., заходи з покращення результативності ФК, визначені Постановою Кабінету Міністрів №1045, до позитивних результатів не призвели.

Водночас, оскільки, фізична підготовленість є фундаментом боєздатності кожного військовослужбовця, яка безпосередньо пов'язана з воєнною безпекою країни, досягнення високого рівня фізичної підготовленості курсантів – це проблема не лише військової освіти, а й усієї системи ФК України. Тому вона має розв'язуватися на всіх її рівнях.

Подальші наукові дослідження плануємо спрямувати на дослідження динаміки фізичної підготовленості курсантів упродовж навчання в ЗВВО й виявити міру її залежності від вихідного рівня.

Джерела та література

1. Андрес А., Крижановський В., Римар О. Соціально-особистісні психофізичні аспекти підготовки Національної гвардії України. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2021. № 2(54). С. 3–11. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-02-03-11>.
2. Анохін Є. Аналіз цільової складової спортивно-масових заходів у вищому військовому навчальному закладі Збройних сил України. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2018. № 2(42). С. 43–50. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-02-43-50>.
3. Анохін Є. Основи фізичного вдосконалення військовослужбовців: навч. посіб. Львів: НАСВ, 2016. 242 с.

4. Анохін Є. Фізична підготовленість та її залежність від ціннісного ставлення офіцерів Збройних сил України до самовдосконалення. *Український журнал медицини, біології та спорту*: зб. наук. праць. 2019. Т. 4, № 3 (19). С. 26–32. <https://doi.org/10.26693/jmbs04.03.026>
5. Інструкція з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 01.10.2021р. № 1289/36911.
6. Климович В., Ольховий О., Романчук С. Курбакова С. Взаємозалежність професійної та фізичної готовності курсантів-артилеристів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 3. С. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2016_3_16.
7. Круцевич Т., М. Саїнчук, Р. Підлетейчук. Причини політики девальвації фізичної підготовки в системі фізичного виховання в закладах освіти України. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. № 1. С. 169–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2018_1_31.
8. Лашта В. Б., Поцілуйко П. В. Аналіз рівня фізичної підготовленості абітурієнтів вищих військових навчальних закладів. *Новітні технології – для захисту повітряного простору*: матеріали XIII наук. конф. 12–13 квітня 2017 р. м. Харків / ХУПС ім. І. Кожедуба, 2017. С. 573–574.
9. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей: навч. посіб. Львів: Штабар, 1977. 208 с.
10. Марченко О. Г. Адаптація курсантів до умов освітнього середовища ВВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 357–364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_50.
11. Небожук О., Петрук А., Лотоцький І., Дзяма В. Фізична підготовленість абітурієнтів вищих військових навчальних закладів I–II рівня акредитації. *Моделювання та інформаційні технології у фізичному вихованні та спорті*: тези доп. XII Міжнар. наук. конф. Львів: ЛДУФК, 2016. С. 37–38.
12. Одеров А., Федак С., Кузнецов М., Фізична підготовленість кандидатів до вступу у вищий військовий навчальний заклад. *Молода спортивна наука*: зб. наук. праць з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини/ за заг. ред. Євгена Приступи. Львів, 2015. Вип. 19. Т. 2. С. 188–191.
13. Рудов Б. А. Адаптація курсантів молодших курсів до навчання у вищому військовому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02. Хмельницький, 2002. 217 с.
14. Рябцев В. М., Токер Д. С. Комплексная оценка физической подготовленности студентов по результатам контрольных упражнений. *Теория и практика физической культуры*. 1988. № 9. С. 11–13.
15. Теорія та організація фізичної підготовки військ: підручник /за ред. В. М. Афоніна і Ю. О. Резнікова. Львів: ЛВІ, 2002. 316 с.
16. Тимчасова Настанова з фізичної підготовки у Збройних силах України: Наказ начальника Ген. штабу – Головнокомандувача ЗСУ від 11.02.2014 р. № 35. Київ, 2014. 158 с.

References

1. Andres, A., Kryzhanovskiy, V., & Rymar, O. (2021). Sotsialno-osobystisni psykhofizychni aspekty pidhotovky Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Socio-personal Psychophysical Training Aspects of the National Guard of Ukraine]. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia v suchasnomu suspilstvi*, 2(54), 3–11. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-02-03-11>.
2. Anokhin, Ye. (2018). Analiz tsilovoi skladovoi sportyvno-masovykh zakhodiv u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi Zbroinykh Syl Ukrainy [Analysis of the Target Component of Sports Events in the Higher Military Institution of the Armed Forces of Ukraine]. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia v suchasnomu suspilstvi*, 2(42), 43–50. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-02-43-50>.
3. Anokhin, Ye. (2016). Osnovy fizychnoho vdoskonalennia viiskovosluzhbovtiv [Basics of Physical Improvement of Servicemen]. Lviv: NASV,
4. Anokhin, Ye. (2019). Fizychna pidhotovlenist ta yii zalezhnist vid tsinnisnoho stavlennia ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy do samovdoskonalennia [Physical Preparedness and its Dependence on the Officers' Attitude of the Armed Forces of Ukraine to Self-improvement]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu: zb.nauk. prats*, 4, 3 (19), 26–32. <https://doi.org/10.26693/jmbs04.03.026>
5. Instruktssiia z fizychnoi pidhotovky v systemi Ministerstva oborony Ukrainy: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 01.10.2021r. № 1289/36911 [Instruction on Physical Training in the System of the Ministry of Defense of Ukraine: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated October 1, 2021, no. 1289/36911].
6. Klymovych, V., Olkhovyi, O., Romanchuk, S., & Kurbakova, S. (2016). Vzaiezozalezhnist profesiinoi ta fizychnoi hotovnosti kursantiv-artylerystiv [Interdependence of Professional and Physical Preparedness of Artillery Cadets]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 3, 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2016_3_16.
7. Krutsevych, T., Sainchuk, M. Pidleteichuk, R. (2018). Prychyny polityky devalvatsii fizychnoi pidhotovky v systemi fizychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy [Reasons for the Devaluation Policy of PE in Educational Institutions of Ukraine]. *Sportyvnyi Visnyk Prydneproviya*, 1, 169–174.
8. Lashta, V.B, Potsiluiko, P.V. (2017). Analiz rivnia fizychnoi pidhotovlenosti abiturientiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv [Analysis of Physical Preparedness Level of Applicants to Higher Military Educational Institutions]. *Novitni tekhnolohii dlia zakhystu povitrianoho prostoru*: materialy KhIII nauk. konf. 12–13 kvitnia 2017 r. m. Kharkiv: KhUPS imeni I. Kozheduba, 573–574.

9. Lynets, M. M. (1977). *Osnovy metodyky rozvytku rukhovyykh yakosteï* [Basics of Motor Skills Techniques]: navch. posib. Lviv: Shtabar
10. Marchenko, O. H. (2016). Adaptatsiia kursantiv do umov osvithnoho seredovysshcha VVNZ [Cadets` Adaptation to the Conditions of the Educational Environment of HEI]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, vyp. 48, 357–364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_50.
11. Nebozhuk, O., Petruk, A., Lototskyi, I., & Dziama, V. (2016). Fizychna pidhotovlenist abiturientiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv I–II rivnia akredytatsii [Physical Preparedness of Applicants to Higher Military Educational Institutions of the 1st and the 2nd Accreditation Level]. *Modeliuvannia ta informatsiini tekhnologii u fizychnomu vykhovanni ta sporti: tezy dop. XII Mizhnar. nauk. konf. Lviv: LDUFK*, 37–38.
12. Oderov, A., Fedak, S., & Kuznetsov, M., (2015). Fizychna pidhotovlenist kandydativ do vstupu u vyshchyi viiskovyi navchalnyi zaklad [Physical Preparedness of Candidates for Education at a Higher Military Educational Institution]. *Moloda sportyvna nauka: zb. nauk. pr. z haluzi fiz. vykhovannia, sportu i zdorovia liudyny*. Lviv: LDUFK, 19(2), 188–191.
13. Rudov, B. A. (2002). Adaptatsiia kursantiv molodshykh kursiv do navchannia u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi: dys. ... kand. ped. nauk [Adaptation of Junior Year Cadets to Study at a Higher Military Educational Institution: Thesis for Ph.D. in Pedagogy: 20.02.02]. Natsionalna akademiia prykordonnykh viisk Ukrainy: Khmelnytskyi.
14. Riabtsev, V. M., Toker, D. S. (1988). Kompleksnaia otsenka fizycheskoi podhotovlennosti studentov po rezultatam kontrolnykh uprazhnenii. *Teoriya y praktyka fizycheskoi kultury* [Comprehensive Assessment of Students` Physical Preparedness Based on the Control Exercises Results], 1988, 9, 11–13.
15. Afonin, V. M., Reznikov, Yu. O., Anokhin, Ye. D., Yeromin, S. A., Kizlo, L. M., Loiko, O. M., Mykhailov, V. V. (2002). *Teoriia ta orhanizatsiia fizychnoi pidhotovky viisk* [Theory and Organization of Military Physical Training]. Lviv: LVI.
16. Tymchasova Nastanova z fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Nakaz nachalnyka Heneralnoho shtabu – Holovnokomanduvacha ZSU vid 11.02.2014 r. № 35 [Temporary Guidelines on Physical Training in the Armed Forces of Ukraine: Order of the General Staff Chief – Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, dated February 11, 2014, no 35]. Kyiv, 158.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2022 р.

СУБ'ЄКТИВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДО НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ

Іван Глухов¹, Мар'ян Пітин², Катерина Дробот³

¹Херсонський державний університет, Херсон, Україна, swim.ks.ua@gmail.com

²Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, pityn7@gmail.com

³Херсонський державний університет, Херсон, Україна, kdrobot6@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-52-59>

Анотація

Активність занять студентів у процесі навчання плавання визначається їхнім особистим ставленням. В умовах сучасної вищої школи пріоритети здобувачів виступають основою для реформування освітнього процесу. **Мета роботи** – визначити суб'єктивні чинники ставлення студентів Херсонського державного університету до навчання плавання. **Методи дослідження** – теоретичний аналіз та узагальнення, вивчення документальних матеріалів, соціологічні методи опитування (анкетування), методи математичної статистики. До опитування упродовж вересня–жовтня 2020 р. залучено здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) й другого (магістерського) ступенів освіти Херсонського державного університету. Загалом було 1513 респондентів. **Результати.** Виявлено достатньо високу та активну позицію студентства, що повинна бути покладена в основу подальшого формування й підтримання мотивації до систематичних занять плаванням як в умовах ЗВО, так і в подальшому житті. Це може бути позитивно перенесено й на інші види рухової активності (види спорту). Загалом можна стверджувати про підтримання тенденцій у фізичному вихованні студентської молоді Херсонського державного університету й дотримання студентоцентрованого та компетентнісного підходу в навчанні. Результати опитування доводять, що не всі респонденти вбачають можливість і бажання до занять плаванням. Однак організація системи навчання плавання матиме ресурсне наповнення орієнтовно в межах 60–70 %, зважаючи на структуру вподобань студентів. Це доводить наші попередні припущення та ставить вимогу додаткового вивчення й урахування організаційних та методичних особливостей під час безпосередньої реалізації змісту навчання плавання студентів ЗВО.

Висновки. Ранжування чинників за частками на певних роках навчання вказало, що беззаперечний негативний вплив на участь у систематичних заняттях плаванням чинять відсутність часу й бажання здобувачів вищої освіти. Для інших чинників притаманні менші частки відповідей респондентів і незначні відмінності в значеннях, виходячи з думок респондентів.

Ключові слова: опитування, заняття, вплив, мотивація, перевага.

Ivan Hlukhov, Marian Pityn, Kateryna Drobot. Subjective Factors Influencing the Attitude of Students of Kherson State University to the Swimming Workout. Topicality. The activity of students during the swimming workout is determined by their personal attitude. In the conditions of modern higher school, the priorities of higher education seekers are the basis for reforming the educational process. **The Purpose of the Research** was to determine the subjective factors of the attitude of students of Kherson State University to the swimming workouts. **Methods of the Research.** Theoretical analysis and generalization, study of documentary stuff, sociological methods of survey (questionnaire), methods of mathematical statistics have been used in the research. The higher education seekers of the first (bachelor's) and second (master's) degrees of Kherson State University were involved in the survey during September-October 2020. There were 1,513 respondents. **Research Results.** Identified a sufficiently active position of students should be the basis for further formation and maintenance of motivation for systematic swimming workouts both in high educational institutions and in the future. This can be positively transferred to other motor activities (sports). In general, it can be argued that the maintenance of trends in PE of student youth of Kherson State University and adherence of student-centered and competency-based approach to study. The results of the survey demonstrate that not all respondents have a desire to swimming workout. However, the swimming training organization will have a resource content of approximately 60–70 %, taking into account the structure of students' preferences. This proves previous assumptions and requires additional study and consideration of organizational and methodological features in the direct implementation of the swimming workout content for students of high educational institutions. **Conclusions.** The ranking of factors by shares in certain years of study indicated that the lack of time and desire of higher education seekers has an undeniable negative impact on participation in regular swimming workout. Based on respondents' opinions, smaller shares of respondents' answers and slight differences in significance characterize other factors.

Key words: survey, swimming workout, influence, motivation, advantage.

Постановка проблеми. Сучасна система фізичного виховання в закладах вищої освіти (ЗВО) має суттєві відмінності основоположними закономірностями та принципами, порівняно з відповідним процесом двадцяти- чи тридцятирічної давнини. Ключові зміни полягають у виокремленні студенто-центрованого й гуманістично спрямованого освітнього процесу для здобувачів вищої освіти [2; 3; 5; 6].

Зміни торкнулись усіх без винятку компонентів освітнього процесу. Змістова складова частина на сьогодні значною мірою визначається пріоритетами та вподобаннями самих студентів. Винятком не стало також фізичне виховання у ЗВО. Воно підпорядковується ставленню студентів та входить до структури вибіркових дисциплін у більшості ЗВО України [7; 8; 12].

Виходячи з цього, вивчення чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на можливість студентів до занять різними формами фізичного виховання у ЗВО, є актуальним завданням сфери фізичної культури та спорту [1; 4].

У наукових дослідженнях фахівців сфери фізичної культури та спорту ми можемо спостерігати значну увагу до вивчення питань мотивації студентської молоді до занять різними видами рухової активності. Лише серед наукових праць останніх років можемо назвати роботи О. Т. Кузнецової, що стосуються створення методичної системи застосування оздоровчих технологій на основі сформованості мотиваційної сфери в студентів [6]; А. В. Цюся, А. Й. Шевчука та О. З. Касарди стосовно значення рухової активності в мотиваційно-ціннісних орієнтаціях студентів [12]; Ж. В. Малахова та Т. О. Белкова щодо мотивації студентів із різним рівнем здоров'я до занять фізичним вихованням [8]; В. Ляшенко зі співавторами стосовно формування мотиваційно-вольових здібностей у студентів, які займаються плаванням у процесі фізичного виховання [7].

Отже, визначення різних аспектів із питань суб'єктивних чинників ставлення студентів Херсонського державного університету до навчання плавання є актуальним і потребує науково-методичного обговорення.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Дослідження виконано згідно з темою «Теоретичні і методичні основи навчання плаванню різних груп населення» плану науково-дослідної роботи Херсонського державного університету на 2021–2026 рр. (державний реєстраційний номер: 0121U108015).

Мета дослідження – визначити суб'єктивні чинники ставлення студентів Херсонського державного університету до навчання плавання.

Методи дослідження. Використано такі методи:

– *теоретичний аналіз й узагальнення даних наукових і методичних джерел* (використано для визначення проблемного поля дослідження, визначення основних тенденцій у формуванні змісту фізичного виховання в закладах вищої освіти України, з'ясовано наявне науково-методичне підґрунтя варіативності засобів та, зокрема, плавання у фізичному вихованні);

– *аналіз документальних матеріалів* (здійснено вивчення структури й змістового наповнення основних програмно-нормативних документів щодо навчання плавання; програмно-нормативних документів, котрі стосуються процесу фізичного виховання в закладах освіти різних рівнів);

– *опитування шляхом анкетування* (визначення мотивації та постановки цілей студентів до занять плаванням);

– *методи математичної статистики* (використано для аналізу сукупностей даних). Визначалися середні значення кількості відповідей за кожним із питань, відсоткові значення окремого варіанта в сукупності всіх варіантів відповідей студентів та проводилося ранжування відповідей згідно з частками, що належали відповідям у загальній сукупності відповідей за окремими питаннями.

Організація дослідження. Загалом було 1513 респондентів – здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) ступенів освіти Херсонського державного університету. Серед них 646 студентів першого року навчання, 458 – другого та дещо менше – 164 – студенти третього курсу, 213 – четвертого й лише 32 – 5–6 курсів (виявили бажання долучитися до опитування серед представників).

Бланк опитування містив 12 запитань, спрямованих на отримання інформації з питань щодо параметрів навчального процесу з плавання, суб'єктивного ставлення студентів, умов наповнення змісту програм навчання плавання, шляхів покращення наявних умов, структури й змісту цього процесу). На окремі запитання опитування була передбачена можливість надання більше ніж однієї відповіді.

Забезпечення статистичної надійності та валідності використаної анкети проведено шляхом формування питань, які відповідали окремим характеристикам досліджуваного явища (організацій-

ним і мотиваційним чинникам системи занять плаванням) та відсутності залежності характеристик опитування між собою.

Упродовж першого семестру 2019/2020 навчального року (вересень–жовтень) під час академічних занять студентам пропонувалося взяти участь опитуванні та, за згоди, надавався бланк опитування. Вони заповнювали його в позанавчальний час і повертали викладачу.

У цій статті подано обговорення думок студентів різних курсів стосовно важливості вміння плавати для різних сфер діяльності; додаткових переваг, які можуть бути завдяки заняттям плаванням; основних чинників, що обмежують можливості (бажання) до занять плаванням.

Результати дослідження. Для обговорення проблематики навчання плавання серед студентів ми зробили низку додаткових акцентів, які б могли підвищити їх активність [2, 3]. Одним зі з'ясованих аспектів було розуміння важливості вміння плавати для різних сфер життєдіяльності студентської молоді (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл думок студентів різних курсів стосовно важливості вміння плавати для різних сфер діяльності

Група	Варіанти відповідей * (%)						Σ відповідей
	1	2	3	4	5	6	
1 курс (n=646)	11,79	15,84	5,55	6,59	59,54	0,69	865
2 курс (n=458)	13,93	14,10	6,89	7,21	57,38	0,49	610
3 курс (n=164)	13,06	13,51	8,11	10,81	53,15	1,35	222
4 курс (n=213)	11,83	12,90	6,09	7,53	60,93	0,72	279
5-6 курс (n=32)	7,14	16,67	4,76	2,38	66,67	2,38	42
Загалом (n=1513)	12,49	14,67	6,29	7,28	58,52	0,74	2018

Примітки. 1 – «професійної діяльності»; 2 – «активного студентського життя»; 3 – «задоволення вимог освітнього процесу»; 4 – «побутової діяльності»; 5 – «оздоровлення організму»; 6 – «інше».

Окрім того, доповненням інформації, отриманої за результатами дослідження, вважаємо визначені додаткові переваги під час занять плаванням для студентів різних років навчання (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл думок студентів різних курсів стосовно додаткових переваг завдяки заняттям плаванням

Група	Варіанти відповідей * (%)								Σ відповідей
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1 курс (n=646)	6,65	28,31	8,13	5,47	31,19	18,85	0,15	1,26	1353
2 курс (n=458)	7,81	31,23	7,38	5,35	29,95	16,90	0,11	1,28	935
3 курс (n=164)	5,25	33,64	7,10	2,78	32,41	16,67	0,00	2,16	324
4 курс (n=213)	7,29	31,29	7,76	6,59	28,24	16,94	0,00	1,88	425
5-6 курс (n=32)	5,41	29,73	6,76	2,70	33,78	20,27	0,00	1,35	74
Загалом (n=1513)	6,91	30,18	7,71	5,24	30,60	17,81	0,13	1,41	3111

Примітки. 1 – «заповнення вільного часу»; 2 – «оздоровчий вплив»; 3 – «спілкування з друзями»; 4 – «усе із зазначеного»; 5 – «підвищення фізичної підготовленості»; 6 – «підвищення функціональних можливостей»; 7 – «інше»; 8 – «не підтримую жодний із варіантів».

Також визначено чинники, які стримують чи ускладнюють залучення студентів до занять плаванням (табл. 3).

Таблиця 3

**Розподіл думок студентів різних курсів стосовно основних чинників,
що обмежують можливості (бажання) до занять плаванням**

Група	Варіанти відповідей * (%)						Σ відповідей
	1	2	3	4	5	6	
1 курс (n=646)	16,46	15,90	35,76	15,03	16,30	0,55	1264
2 курс (n=458)	17,05	15,33	35,93	15,68	15,68	0,34	874
3 курс (n=164)	19,93	13,62	35,55	14,95	15,95	0,00	301
4 курс (n=213)	16,71	16,96	36,66	12,97	15,46	1,25	401
5-6 курс (n=32)	20,63	12,70	34,92	11,11	19,05	1,59	63
Загалом (n=1513)	17,12	15,57	35,89	14,85	16,02	0,55	2903

Примітки. 1 – «відсутність бажання»; 2 – «відсутність компанії»; 3 – «відсутність часу»; 4 – «відсутність екіпірування»; 5 – «відсутність умінь і навичок із плавання»; 6 – «інше».

За отриманими результатами можна констатувати, що студенти мають достатньо широкий спектр поглядів щодо додаткових переваг під час занять плаванням у межах освітнього процесу ЗВО.

Дискусія. Аналіз відсоткових значень відповідей студентів на окремих роках навчання підтверджує загальні тенденції [6; 7; 8; 12]. Незалежно від курсу, в усіх випадках першочергово респонденти відзначили оздоровчий вплив занять плаванням на організм. Водночас для безпосередніх часток для цього варіанта відповіді виявлено зміни, за якими від першого до третього років навчання частки дещо знижуються від 59,54 % до 53,15 % кількості респондентів певного року навчання. У подальшому відбувається більш різке зростання до 60,93 % (четвертий курс) і 66,67 % (старші курси) (табл. 1).

Серед інших варіантів відповідей можна спостерігати незначні відмінності відсоткових часток відповідей щодо окремих років навчання студентів. При цьому дещо вищі показники наявні для варіантів «професійної діяльності» (7,14–13,93 % від числа респондентів певного року навчання) та «активного студентського життя» (12,90–16,67 % від числа респондентів певного року навчання). За ними, у рейтингу можна поставити варіант «побутової діяльності». На цей варіант указали 4,76–8,11 % респондентів певного року навчання. Очікувано найнижчі показники виявлені для власного варіанта. За ним 0,49–2,38 % респондентів різних висловили своє бачення можливих переваг під час занять плаванням. За змістом більшість із них стосувалися відпочинку та життєвої необхідності.

Розгляд розподіл часток відповідей за різними варіантами на окремих роках навчання, з одного боку, підкреслив генеральні тенденції, проте з іншого – визначив особливості, притаманні для варіантів, які посіли другі та інші місця в рейтингу [2; 3].

Для представників першого–четвертого курсів послідовність відповідей була схожою. Вони розміщувалися таким чином: «активного студентського життя» (12,90–15,84 % відповідей студентів певного курсу), «професійної діяльності» (11,79–13,93 % відповідей студентів певного курсу), «побутової діяльності» (6,59–10,81 % відповідей студентів певного курсу), «задоволення вимог освітнього процесу» (5,55–8,11 % відповідей студентів певного курсу).

Дещо відмінний рейтинг спостерігаємо для представників старших курсів (5–6). Респонденти цих років навчання зазначили таку ієрархію важливості: активне студентське життя (16,67 %), професійна діяльність (7,14 %), задоволення вимог освітнього процесу (4,76 %) і побутова діяльність (2,38 % відповідей студентів старших курсів).

Отримані дані за результатами опрацювання цього запитання вказали на однозначне бачення студентської молоді щодо ролі вмінь та навичок плавання в їхньому житті [1, 4, 5]. Беззаперечним лідером стало формування здорового організму шляхом систематичних занять плаванням. Не можна обійти увагою й бачення респондентів щодо необхідності зазначеної сукупності вмінь і навичок у професійній діяльності та студентському житті.

Урахування показників генеральної сукупності студентів (3111 відповідей, табл. 2) вказало, що найбільше додаткових переваг студенти різних курсів убачають у можливості підвищення фізичної підготовленості (30,60 %) та в спілкуванні з друзями (30,18 % загальної кількості відповідей відповідно) у процесі занять плаванням.

Значна частина студентів (17,81 % від загальної кількості відповідей) наголосила на тому, що систематичні заняття плаванням, на їхню думку, позитивно позначаються на підвищенні функціональних можливостей організму. Значно менші частки загальною сукупності відповідей припали на варіанти щодо заповнення вільного часу й спілкування з друзями (6,91 та 7,71 % відповідно).

Незначна частина (5,24 % відповідей респондентів) припала на варіант, що всі із зазначених варіантів відповідей існують. Тобто їхнє бачення додаткових переваг під час систематичних занять плаванням у системі фізичного виховання ЗВО збігається з переліком, запропонованим у списку відповідей.

Серед генеральної сукупності відповідей респондентів були наявні й ті, які не передбачали підтримки жодного із зазначених варіантів (1,41 %). Окрім того, мінімальна частка відповідей із генеральної сукупності припала на власні варіанти відповідей – усього 0,13 %.

Зазначений розподіл відповідей у генеральній сукупності, на нашу думку, відповідає низці даних наукових досліджень фахівців галузі фізичного виховання й спорту, зокрема тих, які займалися питаннями фізичного виховання у ЗВО [8; 9; 12]. Адже зміст фізичного виховання передбачає виконання завдань із підвищення фізичної підготовленості та функціональних можливостей організму [10; 11]. Це твердження є правочинним, незалежно від пріоритетності й спрямованості основних засобів для відповідних педагогічних впливів.

Під час розгляду відповідей респондентів на окремих курсах ми виявили достатньо схожу ситуацію для більшості з них. Незважаючи на рік навчання, для більшості респондентів лідируючими відповідями є оздоровчий вплив і підвищення фізичної підготовленості. Проте між ними є незначні коливання на окремих курсах. Не першому та старших курсах варіант «підвищення фізичної підготовленості» набрав більшість серед респондентів (31,19 % і 30,60 % відповідей на певному курсі навчання). В інших випадках (2-, 3- та 4-й роки навчання) перевагу отримав варіант «оздоровчий вплив» (31,23–33,64 % відповідей на певному курсі навчання).

Цікаво, що варіант «підвищення функціональних можливостей» серед представників усіх років навчання набрав достатню кількість відповідей та закріпився на третій позиції рейтингу. Відмінності містилися лише в значеннях часток, які припали на цю відповідь (16,67–20,27 % відповідей на певному курсі).

На більшості курсів студенти зазначили на четвертому місці рейтингу відповідь щодо важливості спілкування з друзями. При цьому відсоткові значення становили 6,76–8,13 % відповідей респондентів певного курсу. Лише для другого курсу незначну перевагу в боротьбі за четверте місце рейтингу отримав варіант відповіді «заповнення вільного часу» – 7,81 % відповідей респондентів другого року навчання.

Відповідно, на п'ятій позиції рейтингу здебільшого студенти різних років зазначили заповнення вільного часу як перевагу для занять плаванням в умовах ЗВО.

Зазначимо, що в подальшому для представників різних років навчання послідовність додаткових переваг для систематичних занять плаванням була однаковою. Послідовно частки відповідей розподілилися між варіантами «усе із зазначеного» – 2,70–6,59 % респондентів певного року навчання; «не підтримую жодний із варіантів» – 1,26–2,16 % респондентів певного року навчання та на власний варіант респондентів припадало до 0,15 % відповідей респондентів певного року навчання.

Найбільші перепони для здобувачів освіти різних років навчання створює менеджмент часу (2900 відповідей, табл. 3). Понад третина студентів (35,89 % загальної кількості) вказала на недостатність (відсутність) часу. При цьому наявні суттєві розбіжності щодо їх витрачання на інші види діяльності.

Інші чинники йдуть потужним блоком та мають наближено однакову частку в загальній сукупності відповідей респондентів. Незначні коливання притаманні в межах 14,85–17,12 % для таких чинників, як відсутність бажання, компанії, екіпірування й умінь та навичок із плавання.

Розподіл думок респондентів за окремими варіантами чинників на різних роках навчання вказує, що відсутність безпосереднього бажання до занять плаванням є ключовою для 16,46–20,63 % респондентів. Проте можна спостерігати, що від першого до завершальних років навчання частка таких відповідей підвищується. Тобто для студентів із кожним роком навчання через особливості професійної й побутової діяльності певна активна позиція щодо занять плаванням знижується.

В умовах ЗВО потрібно пам'ятати, що впродовж навчання студенти формують не лише формальну (академічну), але й неформальну групи. Тобто компонент спілкування й комфортного проведення спільного часу не є останнім в аргументах респондентів. За цим чинником респонденти надали від 12,70 до 16,96 % відповідей. Упродовж перших чотирьох років цей показник поступово зростає. Досягає найвищих значень на четвертому році 16,96 %. Проте в подальшому відбувається різкий спад до 12,70 % на старших курсах (5–6). На наш погляд, такі перепади показника пов'язані з тим, що на четвертому році академічна група є найбільш сформованою та соціально узгодженою. Цей період припадає на завершення навчання на першому освітньому (бакалаврському) ступені вищої освіти. Водночас на наступний, другий (магістерський) ступінь вищої освіти студенти проходять процедуру вступу. Тобто формуються нові академічні групи, отже, відбувається новий соціальний досвід спілкування.

Чинник «відсутності часу», зважаючи на об'ємність цього поняття, представлений у понад третини здобувачів вищої освіти різних років навчання. Суттєвих відмінностей у частках не виявлено. На цей чинник указало від 34,92 до 36,66 % відповідей респондентів певного року навчання. Дещо меншим він є на старших курсах (5–6) та дещо вищим – на четвертому році навчання. Це, імовірно, пов'язано з більшою освітньою завантаженістю на завершення навчання за першим (бакалаврським) освітнім ступенем.

Для занять плаванням характерний невеликий арсенал екіпірування. Однак він є обов'язковим та передбачає дотримання санітарних норм у межах усіх приміщень басейну. Зазначене підкреслюється позитивною динамікою часток відповідей респондентів за цим чинником на різних роках навчання. Найбільші простежено на перших двох курсах (15,03 та 15,68 % відповідей респондентів певного року навчання). У подальшому кількість респондентів, які відзначили цей чинник, поступово зменшується до 11,11 % на старших курсах (5–6). Припускаємо, що така ситуація пов'язана з набуттям здобувачами впродовж навчання певної фінансової незалежності, можливості менеджменту власних фінансів та ресурсів.

За останнім чинником («відсутність умінь і навичок із плавання») кількість відповідей упродовж усіх років навчання здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні в ХДУ є приблизно однаковою. Частки відповідей, які вказують на цей варіант, становлять 16,30–15,46 % відповідей респондентів певного курсу. Водночас дещо вищі показники зафіксовані для здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) освітньому рівні та становлять 19,05 %. Ми схильні вважати, що це пов'язано з вищим критичним ставленням студентів до своїх умінь і навичок та/або спробою замаскувати невисоке бажання до занять цим видом рухової діяльності (видом спорту).

Висновки. Виявлена достатньо висока та активна позиція студентства повинна бути покладена в основу подальшого формування й підтримання мотивації до систематичних занять плаванням як в умовах ЗВО, так і в подальшому житті. Це може бути позитивно перенесено й на інші види рухової активності (види спорту). Загалом можна стверджувати про підтримання тенденцій у фізичному вихованні студентської молоді Херсонського державного університету та дотримання студентоцентрованого й компетентнісного підходу в навчанні.

Студенти вбачають достатньо вагомі додаткові переваги для занять плаванням. Результати опитування доводять, що не всі респонденти вбачають можливість і бажання до занять плаванням. Однак організація системи навчання плавання матиме ресурсне наповнення орієнтовно в межах 60–70 %, зважаючи на структуру вподобань студентів. Це доводить наші попередні припущення та ставить вимогу додаткового вивчення й урахування організаційних і методичних особливостей під час безпосередньої реалізації змісту навчання плавання студентів ЗВО.

Ранжування чинників за частками на певних роках навчання вказало, що беззаперечний негативний вплив на участь у систематичних заняттях плаванням чинять відсутність часу та бажання здобувачів вищої освіти. Для інших чинників притаманні менші частки відповідей респондентів і незначні відмінності у вагомості, виходячи з думок респондентів.

Перспективи подальших досліджень передбачають виявлення впливу системи навчання плавання студентів на підсумки реалізації різних індивідуально-мотиваційних рівнів.

Джерела та література

1. Ганчар О. І. Теорія і практика надійного формування навичок плавання серед молоді різної статі в процесі навчання та вдосконалення: монографія. Одеса: Сімекс-Прінт, 2018. 319 с.

2. Глухов І., Пітин М., Дробот К., Глухова Г. Організаційні пріоритети студентів різних факультетів Херсонського державного університету у системі навчання плаванню. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2021. № 1(5). С. 17–29. DOI:10.28925/2664-2069.2021.12
3. Глухов І. Г., Пітин М. П. Суб'єктивна оцінка студентами закладу вищої освіти власного рівня плавальної підготовленості (на прикладі Херсонського державного університету). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ, 2021. Вип. 2 (130). С. 45–50. DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.2(130).10
4. Дакал Н. А. Плавання як засіб покращення психофізичного стану студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ, 2020. Вип. 7 (127) С. 62–65. DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2020.7(127).11
5. Журавльов Ю. Г. Динаміка функціональної підготовленості студентів 18-19 років в процесі секційних занять з плавання. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Фізичне виховання і спорт*. Запоріжжя, 2018. № 1. С. 5–11.
6. Кузнєцова О. Т. Створення методичної системи застосування оздоровчих технологій на основі сформованості мотиваційної сфери у студентів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ, 2016. Вип. 3К1(70)16. С. 66–71.
7. Ляшенко В., Зубко В. Хацко О., Гнута Н., Лахтадір О. Формування мотиваційно-вольових здібностей у студентів, які займаються плаванням у процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2021. № 1(53). С. 49–56. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-01-49-56>
8. Малахова Ж. В., Белкова Т. О. Мотивація студентів з різним рівнем здоров'я до занять з фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2020. № 8(128). С. 111–116. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128).24)
9. Нікольський А. Ю. Формування спеціальних умінь та навичок студенток вищих навчальних закладів у процесі початкового навчання плавання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2011. 20 с.
10. Філатова З. І. Диференціювання навчання плавання студентів спеціальних медичних груп: автореф. дис. ... канд пед. наук. Луцьк, 2015. 20 с.
11. Хіміч І. Ю. Формування спеціальних умінь та навичок студентів вищих навчальних закладів у процесі навчання оздоровчого плавання: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 19 с.
12. Цьось А. В., Шевчук А. Й., Касарда О. З. Рухова активність у мотиваційно-ціннісних орієнтаціях студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Луцьк, 2014. № 4 (28). С. 83–87.

References

1. Hanchar, O. I. (2018). *Teoriya i praktyka nadiynoho formuvannya navychok plavannya sered molodi riznoi stati v protsesi navchannya ta vdoskonalennya* [Theory and Practice of Reliable Swimming Skills Formation among Young People of Different Genders in the Education Process and Improvement]: monohraf. Odesa: Simeks-Print, 319.
2. Hlukhov, I., Pityn, M., Drobot, K. & Hlukhova, H. (2021). *Orhanizatsiyni prioriteti studentiv riznikh fakultetiv Khersonskoho derzhavnoho universitetu u systemi navchannya plavannyyu* [Students` Organizational Priorities of Various Faculties of Kherson State University in the Teaching Swimming Courses] *Sportivna nauka ta zdorov'ya lyudini*, 1(5), 17–29. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2021.12>
3. Hlukhov, I. H., Pityn, M. P. (2021). *Sub'yektyvna otsinka studentami zakladu vyshchoi osvity vlasnoho rivnya plavalnoi pidhotovlenosti (na prykladi Khersonskoho derzhavnoho universitetu* [Students` Subjective Assessment of their Own Level in Swimming at the Higher Education Institutions (on the example of Kherson State University)]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya № 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizichnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. Kyiv, 2 (130), 45–50. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series 15.2021.2\(130\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series 15.2021.2(130).10)
4. Dakal, N. A. (2020). *Plavannya yak zasib pokrashchennya psykhofizichnoho stanu studentiv* [Swimming as a Means of Improving the Students` Psychophysical Status]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. Kyiv, 7 (127), 62–65. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series 15.2020.7\(127\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series 15.2020.7(127).11)
5. Zhuravlov, Yu.H. (2018). *Dynamika funktsionalnoi pidhotovlenosti studentiv 18-19 roktiv v protsesi sektsiynikh zanyat z plavannya* [Dynamics of Functional Readiness of Students Aged 18-19 during Extracurricular Swimming Classes] *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universitetu. Seriya: Fizichne vikhovannya i sport*. Zaporizhzhya, no. 1, 5–11.
6. Kuznietsova, O. T. (2016). *Stvorennya metodychnoi systemy zastosuvannya ozdorovchykh tekhnolohii na osnovi sformovanosti motivatsiynoi sfery u studentiv*. [Formation of a Methodical Application of Health

- Technologies on the Basis of Students` Motivation]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 15: Naukovo-pedahohichni problemi fizichnoi kulturi (fizichna kultura i sport)*. Kyiv, 3K1(70)16, 66–71.
7. Liashenko, V., Zubko, V., Khatsko, O., Hnutova, N. & Lakhtadyr, O. (2021). Formuvannia motyvatsyino-volovykh zdibnostey u studentiv, yaki zaymayutsya plavanniam u protsesi fizychnoho vykhovannya [Formation of Motivational and Willed Abilities of Students Engaged in Swimming at PE]. *Fizichne vikhovannya, sport i kultura zdorov'ya u suchasnomu suspilstvi*. 1(53), 49–56. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-01-49-56>
 8. Malakhova, Zh. V. & Byelkova, T. O. (2020). Motyvatsiya studentiv z riznim rivnem zdorov'ya do zanyat z fizychnoho vikhovannya [Students` Various Health Level Motivation before PE Classes]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 8(128), 111–116. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128).24)
 9. Nikolskyi, A. Yu. (2011). Formuvannia spetsialnykh umin ta navychok studentok vyshchyykh navchalnykh zakladiv u protsesi pochatkovoho navchannya plavannya [Special Female Students` Skills and Abilities Formation in Higher Educational Institutions at the Initial Swimming Training Stage]. Avtoreferat dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 20.
 10. Filatova, Z. I. (2015). Dyferentsiyuvannya navchannya plavannya studentiv spetsialnykh medychnykh hrup [Differentiation of Students` Swimming Trainings of the Special Medical Groups]: avtoref. dis ... kand ped. nauk. Lutsk, 20 p.
 11. Khimich, I. Yu. (2011). Formuvannia spetsialnykh umin ta navychok studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv u protsesi navchannya ozdorovchoho plavannya [Students` Special Skills and Abilities Formation in Higher Educational Institutions during Health Swimming Trainings]. Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 19.
 12. Tsos, A. V., Shevchuk, A. Y. & Kasarda, O. Z. (2014). Rukhova aktivnist u motyvatsiyno-tsinnisnykh oriyentatsiyakh studentiv [Motivational and Value Orientation of Students` Motor Activity]. *Fizichne vikhovannya, sport i kultura zdorov'ya u suchasnomu suspilstvi*. Lutsk, 4 (28), 83–87.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2022 р.

УДК 796.89-055.1-043.92(477)

ЗАНЯТТЯ ХОРТИНГОМ ЯК ФАКТОР СТРИМУВАННЯ ПЕРЕДЧАСНОГО СТАРІННЯ ЧОЛОВІКІВ УКРАЇНИ

Тетяна Гнітецька¹, Надія Ковальчук¹, Лідія Завацька²,
Світлана Савчук¹, Ангеліна Панасюк¹

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, Gnitetska.Tetyana@vnu.edu.ua

²Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, liz6050@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-60-66>

Анотації

Актуальність. Хортинг – український національний вид бойових мистецтв, який має високопозитивний вплив на різнобічний фізичний та духовно-моральний розвиток дитячого й дорослого населення, однак у науковій літературі недостатньо висвітлено його вплив на біологічний вік людей. **Мета дослідження** – визначити ефективність занять бойовим хортингом на стримання процесу біологічного старіння чоловіків України. **Методи дослідження** – аналіз, узагальнення літературних та інтернет джерел, методика оцінки біологічного віку за В. П. Войтенко (артеріального тиску, статичної рівноваги, затримки дихання на вдосі, анкетування суб'єктивної оцінки здоров'я), дослідження маси, зросту тіла, визначення індексу маси тіла, проба Руф'є, математична статистика. **Результати досліджень.** Досліджено, що в хортингістів $22,2 \pm 0,96$ років маса тіла в середньому становить $69,2 \pm 2,0$ кг, зріст – $177,4 \pm 7,6$ см, індекс маси тіла – $22,1 \pm 1,5$ кг/м², систолічний артеріальний тиск – $121,9 \pm 4,7$ мм рт. ст., діастолічний – $62,0 \pm 2,7$ мм рт. ст., проба Штанге – $92,3 \pm 20,6$ с, балансування – $145,7 \pm 36,9$ с, індекс Руф'є – $3,5 \pm 1,5$ б. Досліджено, що дійсний біологічний вік обстежених хортингістів зі стажем занять $3,3 \pm 0,1$ років становить $18,8 \pm 6,1$ років. Показники належного біологічного віку – $32,5 \pm 0,59$ років, темп старіння – (- мінус) $13,7 \pm 6,1$ років ($p < 0,05$). **Висновки.** Установлено, що в 55,6 % 21–25-річних чоловіків-хортингістів, обстежених за методикою В. П. Войтенко, біологічний вік характеризується як «різко сповільнене старіння», у 44,4 % – як «сповільнене старіння», що свідчить про позитивний вплив занять бойовим хортингом на сповільнення темпів старіння чоловічого населення країни.

Ключові слова: хортинг, біологічний вік, чоловіки, 21–25 років.

Tetiana Hnitska, Nadiia Kovalchuk, Lidiia Zavatska, Svitlana Savchuk, Anhelina Panasiuk. Khorting as a Factor in Preventing Premature Male Aging in Ukraine. Topicality. Khorting is a Ukrainian national form of martial arts that has a highly positive impact on the versatile physical, spiritual and moral development of the child and adult population, but its influence on the human biological age is not sufficiently covered in the research studies. **The Purpose of the Research** is to determine the effectiveness of combat khorting on restraining the biological aging of male population in Ukraine. **Research Methods:** analysis, generalization of literary and Internet sources, methods for assessing biological age according to V. Voitenko's method (blood pressure, static balance, inspiration breath hold, the subjective health questionnaire), study of body weight, body height, determination of body mass index, the Ruffier test, mathematical statistics. **Research Results.** It was researched that khortingists aged 21–25 years, body weight on average is $69,2 \pm 2,0$ kg (in the range of 60–78 kg), height $177,4 \pm 7,6$ cm, body mass index $22,1 \pm 1,5$ kg /m², systolic blood pressure $121,9 \pm 4,7$ mmHg, diastolic blood pressure $62,0 \pm 2,7$ mmHg, the Stange test $92,3 \pm 20,6$ s, balancing $145,7 \pm 36,9$ s, the Ruffier index $3,5 \pm 1,5$ p. It was investigated that actual biological age of the examined khortingists with a training experience of $3,3 \pm 0,1$ years is $18,8 \pm 6,1$ years. Indicators of proper biological age are $32,5 \pm 0,59$ years, the rate of aging is minus $13,7 \pm 6,1$ years, ($p < 0,05$). **Conclusions.** It was found that 55,6% of 21-25-year-old male khortingists' biological age, surveyed according to the V. Voitenko's method, is characterized as 'sharply slowed down aging', 44,4 % – as 'slow aging', which indicates a positive impact of combat khorting classes on the slowdown in the rate of the male aging of the country.

Key words: khorting, biological age, men, 21–25 years old.

Вступ. Основними досягненнями систем охорони здоров'я більшості країн світу на сучасному етапі вважається збільшення середньої тривалості життя населення. Так, у 1900 р. середня очікувана тривалість життя в більшості країн світу становила в середньому 35 років, у 2000 р. – 65,4, у 2010 р. – 67,7, у 2050 р. передбачається зростання цього показника до 75 років. Але в окремих країнах уже зараз вона досягала 82 років. У світі відзначається значне зростання кількості населення віком понад 65 років. У 1990 р. їх частка в країнах ЄС становила 6,7 %, а зараз – 17 % [9].

За середньою тривалістю життя Україна посідає 143 місце у світі. Середня тривалість життя українських чоловіків – 62,2 років, жінок – 74,0. У Польщі цей показник вищий (70,3 та 78,4 років відповідно). Найнижча тривалість життя в Індії (61,8 та 65,0 років відповідно), найвища – у Японії

(78,4 та 85,4 років відповідно). Серед країн Європи найвищі показники тривалості життя у Фінляндії (74,6 та 80,0 років відповідно). За прогнозом демографічного департаменту ООН, на 2045–2050 рр. середня тривалість життя в Україні досягне 88 років (чоловіків – 74 років, жінок – 81 рік) [6].

Тобто у світі простежуємо суттєве постаріння населення. Перед світовим суспільством та окремими державами гостро постає проблема пошуку економічних й ефективних технологій забезпечення належної якості життя цієї вікової категорії людей тощо.

Відомо (А. В. Магльований, В. М. Мухін (2005, 2014); Г. В. Коробейніков (2010–2021); Н. В. Фединак, Б. М. Мицкан (2014); В. В. Макареня (2017); С. М. Футорний (2015–2019); Ю. О. Павлова (2016–2021), Ю. Д. Бойчук (2017); А. В. Гакман (2019, 2021); О. В. Андрєєва (2020–2021); R. Melo (2005); S. Nikolaos (2009) та ін.), що протекторами старіння, тобто чинниками, які здатні впливати на зростання якості життя людини, є відсутність шкідливих звичок, раціональне харчування, належна рухова діяльність, соціальна активність та відсутність психологічних стресів. За відомостями фахівців медичного факультету Кембриджського університету, щоденна 30–60-хвилинна фізична активність збільшує тривалість високопродуктивного життя людини на три роки. Роботи останніх років у галузі геронтології засвідчили, що старіння є складним біологічним процесом і починається задовго до старості. Зокрема, дослідження Г. В. Коробейнікова [6] показує, що старіння у віковій групі 30–39 років характеризується прискореним темпом, порівняно з особами старших вікових груп. Тобто профілактику передчасного старіння та зниження якості життя потрібно забезпечувати з молодих років.

Відомо, що пріоритетним видом рухової активності чоловіків різного віку у світі та Україні є футбол [15]. Разом із тим із кожним роком зростає рейтинг зацікавленості чоловічого населення світу до єдиноборств та бойових мистецтв. Їх популярність викликана широким спектром фізичного, духовного, інтелектуального впливу на організм й особистість людини. Так, вони є високоєфективним тренуванням серцево-судинної й дихальної систем, гармонійно впливають на розвиток основних рухових якостей, антропометричних параметрів тіла, забезпечують підтримку тону організму й зміцнення психічного здоров'я. Багато бойових мистецтв включають у програму дихальні вправи, які є засобом лікування низки хронічних захворювань. Більшість із бойових мистецтв, окрім фізичного розвитку, величезну увагу приділяють духовному зростанню, будучи одночасно глибокими філософськими системами. Заняття ними дають можливість необмеженого самовдосконалення відповідно «шляху воїна» як шляху пізнання самого себе.

У світлі цього надважливим є факт створення/відновлення національного виду бойових мистецтв України – хортингу як ефективного засобу фізичного, морального, патріотичного вдосконалення дитячого та дорослого населення.

Хортинг – український національний вид бойових мистецтв, відновлений у країні в першому десятилітті ХХІ ст. (у 2009 р. офіційно зареєстрована Українська федерація хортингу) і являє собою комплекс спеціальної фізично-психологічної підготовки, патріотичного виховання, національної історичної та культурної просвіти тощо. Борцівська підготовка в хортинзі охоплює елементи суто національної військово-прикладної підготовки запорізьких козаків і багатьох інших єдиноборств – вільної й класичної боротьби, бойового самбо, панкратіону, дзюдо, карате, джиу-джитсу тощо [2; 4; 10; 14].

Цілісна система сучасного хортингу охоплює такі соціальні напрями: масовий традиційний хортинг (оздоровлення – «аматорський хортинг» [2]); хортинг як професійний спорт (олімпійський хортинг); хортинг як професійно-комерційний спорт (видовищний хортинг); хортинг як професійно-прикладний спорт (бойовий хортинг у силових відомствах, поліцейський хортинг); хортинг як засіб фізичної реабілітації (рекреаційний хортинг, інвалідний спорт) тощо.

Е. А. Єрмоєнко [2; 4] у спортивному хортингу виокремлює такі види, як військово-спортивний хортинг (професійно-прикладний вид спорту для військових, зокрема воєнізовані естафети, смуги перешкод тощо); військовий хортинг (бойова армійська система семи етапів: 1 – воєнізований марш-кідок, 2 – стрільба з вогнепальної зброї, 3 – метання гранати, 4 – тактична військова медицина, 5 – розбирання та збирання вогнепальної зброї, 6 – військова демонстрація (показовий виступ), 7 – рукопашний бій (двобій за правилами спортивного хортингу). Змагання проводяться між командами військових частин чисельністю 10 осіб); поліцейський хортинг (поліцейська бойова система та професійно-прикладний вид спорту поліції); бойовий хортинг (двобої серед чоловіків із мінімальними обмеженнями); ММА хортинг (змішане бойове мистецтво – єдиноборство); козацький хортинг (козацько-прикладна спеціальна система).

Спортивний (бойовий) хортинг передбачає такі види діяльності: спортивні змагання; спортивні показові виступи; спортивно-фольклорні шоу-програми й показові виступи. Правила змагань зі спортивного хортингу розроблено відповідно до чотирьох розділів: 1. Розділ «Двобій» – основний розділ, у якому проводяться змішані двобої (проводиться у два раунди, що різняться екіпіруванням та арсеналом прийомів. Перший раунд називається «Сила», другий – «Честь»). 2. Розділ «Хортинг» – змагання з боротьби із застосуванням кидкової техніки в захватному одязі. 3. Розділ «Форма» – демонстрування стандартних навчальних імітаційних комплексів. 4. Розділ «Показовий виступ» – вільна демонстрація техніки хортингу [4].

Унікальний для світу є хортинг-фехтування, який об'єднує вправління/двобій на шаблях (синтетичних) і рукопашну боротьбу [2, 14].

Анатолій та Андрій Ребрини [13] запровадили окремий вид хортингу – «Гирьовий хортинг» (як інтегрований результат поєднання «Хортингу» й «Гирьового спорту»), що включає в себе «Гирьовий спринт», «Гирьовий фітнес-крос», «Гирьовий триатлон» та «Жонглювання гирями/ «Жонглерка».

Різноманіття видів хортингу швидко забезпечило йому високу популярність серед людей різного віку. Попри той факт, що цей вид спорту є відносно молодим, в Україні ним займаються близько 50 тисяч осіб. До того ж хортинг має своє представництво в щонайменше 26 країнах світу – членах Міжнародної федерації хортингу, зареєстрованої у 2009 р. [14].

Аналіз наукової та навчально-методичної літератури свідчить, що проблематику хортингу вивчали Е. А. Єрмоєнко (2014–2021), А. В. Паливода (2014–2019), І. Д. Бех (2014–2018), В. Бойко, Н. Довгань, М. Зубалій, Н. Коробченко, А. Литвиненко, І. Малинський, В. Оржеховська, О. Остапенко, Ж. Петрочко, С. Присяжнюк, А. Ребрини, О. Сичов, В. Хімич, Т. Федорченко, З. Діхтяренко, Хатько, Б. Шаповалов (2014–2020), С. В. П'ятіков (2016–2020) та ін. Водночас виявлено, що на тлі значного кола досліджень теоретико-методичних засад, фізичної й психологічної користі хортингу, вплив занять ним на попередження передчасного старіння дорослих людей у науковій літературі висвітлено недостатньо.

Мета дослідження – визначити ефективність занять спортивним хортингом на стримання процесу біологічного старіння чоловіків України 21–25 років.

Методи дослідження – аналіз, узагальнення літературних та інтернет-джерел, методика оцінки біологічного віку В. П. Войтенко: артеріального тиску, затримки дихання, статичної рівноваги, анкетування суб'єктивної оцінки здоров'я (СОЗ) [5]; антропометричні вимірювання (маси, зросту тіла, визначення індексу маси тіла [5]; оцінка фізичної працездатності – проба Руф'є [5]; математична статистика (вираховували середнє арифметичне (X), середнє квадратичне відхилення (σ), стандартну похибку середнього арифметичного (m)). Для порівняння вірогідності статистичної різниці визначали критерій Стюдента (t). Показник імовірності різниці (p) становив $\leq 0,05$. Для визначення тісноти лінійної залежності між досліджуваними показниками використовували показник кореляції Пірсона (r).

У дослідженнях брали участь чоловіки спортивного клубу обласної федерації хортингу у Волинській області (тренер – П'ятіков С. В.), усього дев'ять осіб віком 21–25 років ($X \pm \sigma = 22,2 \pm 0,96$ років), із них сім – МС та два – КМС. Стаж занять хортингом у середньому по групі становив $3,3 \pm 0,1$ років, у діапазоні від двох до п'яти років. Дослідження проводили у 2021–2022 рр. Усі учасники експерименту дали згоду на участь у ньому.

Результати дослідження (табл. 1). У ході досліджень встановлено, що в чоловіків-хортингістів $22,2 \pm 0,96$ років показники систолічного артеріального тиску (АТсист.) у середньому ($X \pm \sigma$) становлять $121,9 \pm 4,7$ мм рт. ст. (у діапазоні 110–130 мм рт. ст.). Це відповідає нормі для чоловіків цього віку (від 105–110 [5] до 123–126 мм рт. ст. [16]). У 2-х учасників дослідження АТсист. становив 130 мм рт. ст., що незначно перевищує вікову норму, однак цим особам указано на необхідність спеціального контролю за показниками тиску й, за необхідності, лікарської консультації.

Показники діастолічного (АТдіаст.) обстежених хортингістів – $62,0 \pm 2,7$ мм рт. ст. (у діапазоні 60–70 мм рт. ст.), що є нижчим у середньому на 15,5 мм рт. ст. від належних для чоловіків 20–30 років (76–79 мм рт. ст. [16]). Вважаємо це хорошим фактором, який забезпечує невисокий тиск в артеріях у період розслаблення серця між ударами. До того ж він (АТдіаст.) у хортингістів не нижчий від критичної межі (60 мм рт. ст.). Водночас пульсовий тиск (ПТ) в обстежених хортингістів у середньому становить $59,9 \pm 3,5$ мм рт. ст. (у діапазоні 50–70 мм рт. ст.), що перевищує в середньому на 9,9 мм рт. ст. оптимальні вікові норми ПТ (30–50 мм рт. ст. [16]). Оскільки підвищення пульсового тиску є природною реакцією серця на посилену фізичну роботу, то вважаємо це закономірною реакцією організму обстежених спортсменів високого рівня майстерності (МС, КМС) на значний

обсяг їхньої тренувальної роботи. У літературі наявні дані, що цей факт не повинен викликати значних тривог, оскільки показники ПТ за належних умов відпочинку швидко приходять у норму [12]. З іншого боку, це може свідчити про недостатні перерви відпочинку між тренувальними навантаженнями в обстежених.

Таблиця 1

Показники фізичного стану хортингістів 21–25 років

№ з/п	П.І	Вік	Проба Руф'є	Зріст	Маса тіла	Проба Штанге	Ат. сист.	Ат. діаст.	Стат. рівнов.	Стаж, років	ЄСКУ
1	Б.О.	21,0	5,2	166	66	90	130	60	252	5,0	МС
2	Б.Є.	23,0	3,6	169	68	50	127	70	140	4,0	МС
3	Г.Я.	21,0	0,4	171	65	90	120	60	180	5,0	МС
4	Д.О.	21,0	4,6	173	60	80	120	60	125	3,0	МС
5	Д.В.	22,0	1,6	191	79	150	120	60	141	2,5	МС
6	Д.В.	22,0	5,6	188	74	120	130	65	82	2,0	КМС
7	Л.О.	25,0	4,6	186	78	90	120	63	140	2,0	МС
8	П.Н.	23,0	4,4	179	70	61	120	60	171	3,5	МС
9	Р.М.	22,0	1,6	174	63	100	110	60	80	2,5	КМС

Показники балансування на одній нозі із закритими очима в обстежених хортингістів становлять $145,7 \pm 36,9$ с (у діапазоні 80–252 с), що в 3,5 раза перевищує вікові норми (40 с), наведені С. М. Киселевською та Т. В. Євсюковою для 20–30-річних чоловіків [5]. Це свідчить про високий розвиток координаційних здібностей, зокрема функцій вестибулярного апарату, хортингістів тощо.

Показники затримки дихання на вдосі (проба Штанге) в обстежених у середньому становлять $92,3 \pm 20,6$ с (у діапазоні 61–151 с), що вище в 1,9 раза вікових норм (45–50 с [5]).

Також із позиції зацікавленості учасників експерименту до інших показників свого фізичного стану нами досліджено їхні маса, зріст, визначено індекс маси тіла та оцінено рівень фізичної працездатності.

Отже, встановлено, що в хортингістів 21–25 років середні показники маси тіла ($X \pm \sigma$) становлять $69,2 \pm 2,0$ кг (у діапазоні 60–78 кг), зросту – $177,4 \pm 7,6$ см (у діапазоні 166–191 см), індекс маси тіла – $22,1 \pm 1,5$ кг/м² (що перебувають у межах еквівалента нормальної маси тіла 18,5–24,9 кг/м²).

Оцінка фізичної працездатності має значення як для визначення стану здоров'я, так і для оцінки результатів спортивного тренування тощо. За Пробою Руф'є, у 77,8 % (сім осіб) обстежених хортингістів фізична працездатність відповідає відмінному показнику, ще у 22,2 % (двох осіб) – доброму. Поганих та дуже поганих показників не виявлено. Середній показник індексу Руф'є в обстежених становить $3,5 \pm 1,5$ б.

Також усі обстежені нами чоловіки-хортингісти в анкеті СОЗ визначили свій стан свого здоров'я як «добрий» (найвищий із запропонованих рівнів).

Досліджено, що показники дійсного біологічного віку в обстежених чоловіків 21–25 років, які займаються хортингом у межах $3,3 \pm 0,1$ років, у середньому дорівнюють $18,8 \pm 6,1$ років. Показники належного біологічного віку – $32,5 \pm 0,59$ років, темп старіння – (- мінус) $13,7 \pm 6,1$ років ($p < 0,05$).

Установлено, що в 55,6 % обстежених нами чоловіків-хортингістів біологічний вік характеризується як «різко сповільнене старіння» – I ранг оцінки здоров'я, до якого, згідно з В. П. Войтенко, відносять параметри відхилення біологічного віку від -(мінус)15 до -(мінус) 9 років, у 44,4 % – як «сповільнене старіння» – II ранг оцінки здоров'я – відхилення – від -(мінус)8,9 до -(мінус)3 років.

Проведений кореляційний аналіз взаємозв'язку показників фізичного стану хортингістів 21–25 років виявив негативну кореляцію високого рівня ($p < 0,05$) між затримкою дихання та діастолічним артеріальним тиском ($r = -0,6$), ступенем старіння й статичною рівновагою ($r = -0,8$), індексом маси тіла та ступенем старіння ($r = -0,7$), статичною рівновагою й біологічним віком у ($r = -0,8$), статичною рівновагою та зростом ($r = -0,5$). Позитивну кореляцію високого рівня встановлено між стажем занять й індексом маси тіла ($r = 0,8$), індексом маси тіла та діастолічним артеріальним тиском ($r = 0,7$), затримкою дихання й зростом ($r = 0,7$) паспортним віком і діастолічним артеріальним тиском ($r = 0,7$), артеріальним систолічним тиском та Пробою Руф'є ($r = 0,6$), масою тіла й діастолічним артеріальним тиском ($r = 0,5$) тощо.

Дискусія. Отримані нами результати підтверджують дослідження Г. Коробейникова (2010) [6], Н. В. Десятнікової (2012) [1], С. Перебийноса, Н. В. Пакуліна (2016) [11], С. М. Киселевської, Т. В. Євсюкової (2017) [5] та ін. про роль систематичної рухової активності для стримання передчасних патологічних вікових змін організму.

Наші дослідження доповнюють дані Е. А. Єрьоменко (2017, 2020) [3; 4], А. М. Литвиненко (2021) [7] й інших авторів про високу ефективність занять хортингом для поліпшення фізичного стану юнаків і чоловіків першого періоду зрілого віку.

На жаль, із причини відсутності в науковій літературі подібних досліджень біологічного віку хортингістів ми не можемо порівняти наші результати з даними інших науковців. Можемо лише стверджувати, що наші дослідження доповнюють дані В. Перебийноса та С. Пакуліна (2016) [11], К. Мельничука, Т. Гнітецької (2020) [8] й інших про позитивний вплив занять бойовими мистецтвами (зокрема дзюдо) на рівні спорту вищих досягнень на низькі показники біологічного віку чоловіків. Так, за даними В. Перебийноса та С. Пакулін у дзюдоїстів-ветеранів 30–54 років «кількість здоров'я» вища за вікову норму на 4,2–11,7 %. За даними К. Мельничука, Т. Гнітецької, у 67 % обстежених 50–70-річних колишніх дзюдоїстів біологічний вік нижчий або відповідає паспортному тощо.

Водночас проведений нами аналіз кореляції показників біологічного віку хортингістів експериментальної групи та їхнього стажу занять виявив зв'язок низького ступеня ($r = \text{мінус } 0,3$). У цьому випадку ми пов'язуємо цей факт із незначним стажем ($3,3 \pm 0,1$ років) занять хортингом учасників експерименту й припускаємо, що зі збільшенням стажу занять такий зв'язок зростатиме. Ця гіпотеза є одним з аспектів перспективних досліджень тощо.

Висновки. Хортинг – український національний вид бойових мистецтв, відновлений у країні в першому десятилітті ХХІ ст. (офіційно у 2009 р.), який має високопозитивний вплив на різнобічний фізичний і духовно-моральний розвиток, зміцнення здоров'я дитячого та дорослого населення. Водночас виявлено, що вплив занять хортингом на стримання передчасного старіння дорослих людей у науковій літературі висвітлений недостатньо.

Установлено, що в 55,6 % обстежених нами 21–25-річних хортингістів біологічний вік за методикою В. П. Войтенко характеризується як «різко сповільнене старіння», у 44,4 % – як «сповільнене старіння», що свідчить про позитивний вплив занять бойовим хортингом на сповільнення темпів старіння чоловічого населення країни.

Перспективним напрямом вивчення цієї проблеми є продовження досліджень впливу стажу занять хортингом на попередження передчасного старіння чоловіків та жінок різних вікових груп дорослого населення країни тощо.

Джерела та література

1. Десятнікова Н. В. Вплив різних засобів фізичної культури на біологічний вік населення. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2012. № 2. С. 197–203.
2. Єрьоменко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. Київ: Паливода А. В., 2014. 1064 с.
3. Єрьоменко Е. А. Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів. *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. Київ: Паливода А. В., 2017. Вип. 8. С. 112–121.
4. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – система вдосконалення особистості: монографія / М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ: ГС «НФБХУ», 2020. 514 с.
5. Здоров'я та біологічний вік: методичні вказівки для студентів спеціальної медичної групи / уклад.: С. М. Киселевська, Т. В. Євсюкова. Київ: КНУБА, 2017. С. 18–19. URL: https://library.knuba.edu.ua/books/36_3_17.pdf
6. Коробейников Г. Біологічні механізми старіння і рухова активність людини. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2010. № 2. С. 3–13. URL: УДК 57.017.6:796.012.3 БІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАРІННЯ І ... Repository.ldufk.edu.ua > bitstream
7. Литвиненко А. М. Методика спортивної підготовки національного виду спорту – хортингу в фізичному вихованні студентів: навч.-метод. посіб. Харків: ХНУРЕ, 2021. 104 с.
8. Мельничук К., Гнітецька Т. Оцінка біологічного віку спортсменів – ветеранів дзюдо. *Фізична культура, спорт і здоров'я людини*: зб. тез доп. III Регіон. наук.-практ. студентів конф. (20 груд. 2020 р.) / уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Індіка. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. С. 29–30.
9. Москаленко В. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті. URL: Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті ... ampu.gov.ua > Наукова діяльність > Дослідження)... (Дата опублікування 04.07.2019).

10. Панасюк А., П'ятиков С., Гнітецька Т. Історія зародження хортингу на Волині. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (12–13 трав. 2021 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. С. 557–559. URL: https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Moloda-nauka2021skachana_compressed.pdf
11. Перебийніс В., Пакулін С. Оцінка біологічного віку та «кількості здоров'я» дзюдоїстів-ветеранів на етапі виходу із спорту вищих досягнень. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2016. № 6(56). С. 74–78. URL: journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/87659
12. Пульсовий тиск – норма, причини підвищення і пониження. URL: <http://paralleli.if.ua/658-pulsoviy-tisk-riznitsya-mizh-verkhnim-i-nizhnim-pokazniki-normi.html>
13. Ребрина А., Ребрина А. Зародження та становлення гирьового хортингу як засобу професійно-прикладної фізичної культури дітей та молоді. *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. Київ: Паливода А. В., 2015. Вип. 4. С. 212. (232 с.). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001267.pdf>
14. Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. Київ: Паливода А. В., 2014. Вип. 1. 268 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711407/3/%D0%97%D0%91%>
15. Український спорт: вправи і результат. *Український тиждень*: матеріал друк. вид. № 15 (543) від 11 квіт. 2018 р. URL: Український спорт: вправи і результат tyzhden.ua › Society
16. Яка норма артеріального тиску за віком? URL: <https://fitosana.com.ua/yaki-normu-arterialnogo-tusky-za-vidkom>

References

1. Desiatnikova, N. V. (2012). Vplyv riznykh zasobiv fizychnoi kultury na biolohichni vik naseleння [The Influence of Various Means of PE on the Biological Age of the Population]. *Teoriia i praktyka fizychnoho vykhovannia*, no 2, 197–203.
2. Yeromenko, E. A. (2014). Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy [Khorting is the National Sport of Ukraine]. Metod. posibnyk, Kyiv: Palyvoda A. V., 1064.
3. Yeromenko, E. A. (2017). Medyko-biolohichni ta morfofunktsionalni osoblyvosti boiovoho khortynhu u protsesi vykhovannia fizychnoi kultury ta osnov zdorovia studentiv [Medico-biological and Morpho-functional Features of Combat Khorting in the PE and the basics of the Students` Health]. *Teoriia i metodyka khortynhu: zb. nauk. prats.* / [red. rada: Bekh I. D. (holova) ta in.], Kyiv: Palyvoda A. V., vyp. 8, 112.
4. Yeromenko, E. A. (2020). Boiovyi khortynh – systema vdoskonaleння osobystosti [Combat Khorting as a System of Personal Improvement]. Monohrafiia. Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Kyiv: HS NFBKkH, 514 p.
5. Zdorovia ta biolohichni vik: metodychni vkazivky dlia studentiv spetsialnoi medychnoi hrupy [Health and Biological Age: Methodological Guidelines for Students of a Special Medical Group] (2017). Uklad.: S. M. Kyselevska, T. V. Yevsiukova. Kyiv: KNUBA, 18–19. URL: https://library.knuba.edu.ua/books/36_3_17.pdf
6. Korobeinikov, H. (2010). Biolohichni mekhanizmy starinnia i rukhova aktyvnist liudyny [Biological Mechanisms of Aging and Human Motor Activity]. *Fizychna aktyvnist, zdorovia i sport*, 2, 3–13
7. Lytvynenko, A. M. (2021). Metodyka sportyvnoi pidhotovky natsionalnogo vydu sportu – khortynhu v fizychnomu vykhovanni studentiv [Sports Training Methodology of the National Sport – Khorting at PE of Students]. Navch.-metod. posibnyk. Kharkiv: KhNURE, 104.
8. Melnychuk, K., Hnitetska, T. (2020). Otsinka biolohichnogo viku sportsmeniv –veteraniv dziu-do [Assessment of the Biological Age of Judo Veteran Athletes]. *Fizychna kultura, sport i zdorovia liudyny*: zb. tez dop. III Rehion. nauk.-prakt. stud. konf. (20 hrud. 2020 r.) / uklad.: A. V. Tsos, S. Ya. Indyka. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 29–30.
9. Moskalenko, V. (2019). Aktualni problemy zdorovia ta okhorony zdorovia u III tysiacholitti [Topical Issues of Health Care in the 3rd Millennium]. URL: Aktualni problemy zdorovia ta okhorony zdorovia u III tysiacholitti ... amnu.gov.ua › Naukova diialnist › Doslidzhennia)... (Data opublikuvannia 04.07.2019).
10. Panasiuk, A., Piatikov, S., Hnitetska, T. (2021). Istoriia zarodzhennia khortynhu na Volyni [The History of Khorting Emergence in Volyn]. Materialy KhV Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii aspirantiv i studentiv «*Moloda nauka Volyni: priorytety ta perspektyvy doslidzhen*» (12–13 travnia 2021 roku). Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky, 557–559. URL: https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Moloda-nauka2021skachana_compressed.pdf
11. Perebiinis, V., Pakulin, S. (2016). Otsinka biolohichnogo viku ta «kilkosti zdorovia» dziudoistiv-veteraniv na etapi vykhodu iz sportu vyshchikh dosiahnen [Biological Age and “Health Quantity” Assessment of judoists-veterans at the Exit Stage from Elite Sport]. *Slobozhanskyi nauково-sportyvnyi visnyk*, 6(56), 74–78. URL: journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/87659
12. Pulsovyi tisk – norma, prychny pidvyshchennia i ponyzhennia [Pulse Pressure – Norm, Causes of Increase and Decrease]. URL: <http://paralleli.if.ua/658-pulsoviy-tisk-riznitsya-mizh-verkhnim-i-nizhnim-pokazniki-normi.html>

13. Rebryna, A., Rebryna, A. (2015). Zarodzhennia ta stanovlennia hyrovoho khortynhu yak zasobu profesiino-prykladnoi fizychnoi kultury ditei ta molodi. *Teoriia i metodyka khortynhu* [The Origin and Formation of Kettlebell Khorting as a Means of Children and Youth Professional & Applied PE]. Zb. nauk. prats / red. kol.: Bekh I. D. (holova) ta in., Kyiv: Palyvoda A. V., vyp. 4, 212. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001267.pdf>
14. *Teoriia i metodyka khortynhu* [Theory and Methods of Khorting] (2014). Zb. nauk. prats / red. kol.: Bekh I. D. (holova) ta in. K.: Palyvoda A. V., vyp. 1, 268. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711407/3/%D0%97%D0%91%>
15. Ukrainskyi sport: vpravy i rezultat [Ukrainian Sports: Exercises and Results] (2018). *Ukrainskyi tyzhden: material drukovanoho vydannia*, 15 (543) vid 11 kvitnia 2018 r. URL: [Ukrainskyi sport: vpravy i rezultat tyzhden.ua > Society](http://Ukrainskyi%20sport%3A%20vpravy%20i%20rezultat%20tyzhden.ua%20Society)
16. Yaka norma arterialnoho tysku za vikom? [What is the Normal Blood Pressure Range by Age?]. URL: <https://fitosana.com.ua/yaki-normu-arterialnogo-tusky-za-vikom>

Стаття надійшла до редакції 29.05.2022 р.

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

УДК 796.011.3

ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБУ ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ МАЛИ КОНТУЗИЮ, ЯК ЧИННИК, ЩО ВПЛИВАЄ НА БОЙОВУ ГОТОВНІСТЬ

Артур Одеров¹, Оксана Матвейко¹, Сергій Романчук¹, Олександр Зонов²,
Олег Небожук¹, Іван Пилипчак¹, Андрій Мельніков³

¹ Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, stroyova@ukr.net

² Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба, zonov-81@ukr.net

³ Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, melnikov8080@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-67-78>

Анотації

Актуальність. Діяльність військовослужбовця характеризується постійним підвищенням фізичним та психічним напруженням, впливом на його психіку певних стресових чинників бойової діяльності, пов'язаних із постійним ризиком для життя. Зі свого боку, постійне напруження під час виконання специфічних завдань, порушення режиму дня, харчування та відпочинку зменшують пристосувальні резерви організму та призводять до розвитку дезадаптаційного синдрому, порушень психоемоційного статусу й працездатності. Фізична підготовка як основний елемент бойової підготовки являє собою важливий чинник, від якого залежать професійна реалізація й становлення військовослужбовців як фахівців своєї справи, що забезпечує якісне виконання бойових завдань, адже спроможне забезпечити швидку адаптацію до військової служби та швидке оволодіння військово-прикладними навичками. Отже, забезпечення своєчасної реабілітації й відновлення функціональних можливостей є важливим та актуальним науково-практичним завданням сучасної спортивної науки. **Мета роботи** – дослідити й проаналізувати особливості способу життя та стан спеціальних фізичних якостей військовослужбовців, які мали контузію, як чинників, що забезпечують бойову готовність. **Методи** – аналіз наукової літератури та документальних джерел, спостереження, тестування; педагогічний експеримент. **Результати.** Проведені дослідження свідчать про важливість оцінки й аналізу особливостей способу життя військовослужбовців, які мали контузію. Результати анкетування свідчать про те, що спосіб життя більшості учасників є таким, що не відповідає гігієнічним нормативам (недостатня тривалість нічного сну, порушення режиму харчування, надлишкова тривалість професійної діяльності тощо). Установлено негативну тенденцію, що полягає в поступовому скороченні питомої ваги осіб із загальним станом за рахунок збільшення кількості осіб із незадовільним станом, присутні чинники ризику, які суттєво знижують бойову здатність військовослужбовців. **Висновки.** Результати дослідження свідчать про пошук чинників, які потребують організації цілеспрямованої рекреації, метою якої є відновлення функціональних можливостей військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовці, контузія, оздоровлення, фізична культура, гіподинамія, бойова готовність.

Artur Oderov, Oksana Matveiko, Serhii Romanchuk, Alexander Zonov, Oleh Nebozhuk, Ivan Pylypchak, Andrii Melnykov. Lifestyle Peculiarities of Servicemen Suffered a Contusion as a Factor Influencing a Combat Preparedness. Topicality. The activity of a serviceman is characterized by constant increased physical and mental stress, the impact of certain combat activity stressors, associated with constant risk to life. In turn, constant stress during specific tasks' performance, disruption of the day mode, nutrition and rest reduce the body's adaptive reserves and lead to the maladaptation syndrome, disorders of psycho-emotional status and efficiency.

Physical training as the main element of combat training is an important factor depends the professional implementation of military servicemen, which provide quality combat missions, as it can ensure rapid adaptation to military service and mastery of military skills.

Thus, ensuring forehanded rehabilitation and restoration of functional capabilities is a significant and topical research task of contemporary sport science.

The Purpose of the Research is to investigate and analyze the peculiarities of lifestyle and the special physical qualities status of servicemen suffered a contusion as a factors influencing a combat preparedness. **Research Methods** – analyze of scientific literature and documentary sources, method of observation, testing and pedagogical experiment of research. **Results of the Research.** Studies indicate the importance of the lifestyle assessment analysis of servicemen suffered a contusion. The results of the survey indicate that the lifestyle of the vast majority of participants is not in accordance with hygienic standards (insufficient of night sleep duration, nutrition disorders, excessive duration of professional activities, etc.). There is a negative trend, which is a gradual reduction in the proportion of people with general condition by increasing the number of people with unsatisfactory condition. There are risk factors that significantly reduce the combat capability of servicemen.

Conclusions. The results of the study indicate the search for factors that require the organization of purposeful recreation aimed to restore the functional capabilities of servicemen.

Key words: servicemen, contusion, recovery, physical education, hypodynamia, combat preparedness.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Постійне підтримання професійного рівня військовослужбовців та бойової спроможності в наш час є необхідною умовою для успішного виконання бойових завдань щодо захисту нашої держави й відсічі збройної агресії з боку росії [7; 16; 19]. Бойова діяльність військовослужбовців характеризується підвищеним фізичним і психічним напруженням, впливом на функціональний стан та працездатність військовослужбовців, виконання ними завдань в особливих умовах, пов'язаних із ризиком для життя й здоров'я. Тому фізична підготовка є не лише основним чинником, від якого залежить реалізація бойових завдань військовослужбовцями Збройних сил України, але й впливає на виконання бойових завдань усього підрозділу [1; 4; 6; 12; 14].

Аналіз літературних джерел свідчить, що наслідки контузії, отримані військовослужбовцями в бойових діях, призводять до змін здоров'я. Відповідно до визначення чинників, що обумовлюють стан здоров'я, найбільшу питому вагу має саме спосіб життя (на нього доводиться до 50 % забезпечення здоров'я людини).

Аналіз останніх досліджень та публікацій науковців (S. Dursun, Z. G. Wang, L. Pullman) [21; 24; 29] свідчить про стресорні чинники в способі життя канадських військовослужбовців і зроблено висновок, що оптимізація соціального оточення сприяє зниженню рівня поточного стресу військових. Науковці SAM Stevelink, E. Opie, D e.a. Pernet [22; 23; 27] у своїх працях охарактеризували особливості способу життя поліціантів Великої Британії й зробили висновок, що чинники ризику, пов'язані з виконанням службових обов'язків, підвищують вірогідність формування психічних розладів та гіпертонічної хвороби. Підкреслюється важливість організації контролю за способом життя в межах моніторингу стану здоров'я поліціантів.

С. Т. McCabe, J. R. Watrous, M. R. Galarneau [2; 3; 26] аналізували особливості способу життя військовослужбовців, які мали в анамнезі травми. Більшість учасників повідомили про високий рівень уживання алкоголю, споживання табачних виробів, недостатній сон низької якості, низький рівень рухової активності. Паралельно з'ясовано наявність ПТСР та/або депресії. Зроблено висновок про необхідність корекції способу життя для підвищення здоров'я військовослужбовців.

Отже, у контексті, що розглядається, дослідження особливостей способу життя набуває важливого значення: з одного боку, він виступає як індикатор можливих змін здоров'я, причому і позитивних, і негативних, залежно від обставин повсякденного життя. З іншого боку, спосіб життя може розглядатися як критерій впливу на здоров'я, за допомогою його складових частин можна здійснювати вплив на функціональний стан органів і систем організму, прискорювати процес його відновлення. Саме це й стало підґрунтям для дослідження особливостей способу життя військовослужбовців, які мали контузію, що й обумовило завдання цього етапу роботи. Отже, **мета статті** – дослідити та проаналізувати особливості способу життя й стан спеціальних фізичних якостей військовослужбовців, котрі мали контузію, як чинників, що забезпечують бойову готовність.

Наукову роботу виконано на підставі зведеного плану науково-дослідної роботи на 2014–2019 рр. Міністерства оборони України в межах тем «Організаційні аспекти функціонування системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних сил України у сучасних умовах», шифр – «ПРОГНОЗ» (номер державної реєстрації 0106U010783).

Мета дослідження полягає в дослідженні та проведенні аналізу особливостей способу життя й стану спеціальних фізичних якостей військовослужбовців, які мали контузію, як чинників, що забезпечують бойову готовність.

Матеріал і методи. Для виконання поставлених завдань використано такі методи дослідження: *теоретичні* – аналіз наукової літератури та документальних джерел із проблем спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців, узагальнення, систематизація теоретичних знань, які стосуються ведення бойових дій військовослужбовцями Збройних сил, спеціальної медичної літератури; *емпіричні й експериментальні* спостереження, анкетування – для з'ясування умов, необхідних для підвищення рівня професійної та фізичної підготовленості військовослужбовців, котрі отримали контузію, і визначення особливостей способу життя військовослужбовців, які мали контузію, особливостей формування розладів здоров'я та змін функціонального стану військовослужбовців, їх подальші рецидиви, розуміння наявності травми в цілому й суб'єктивної думки щодо застосування фізичних вправ у процесі відновлення після контузії головного мозку;

У дослідженні брали участь 53 військовослужбовці-офіцери, чоловіки, які були учасниками бойових дій на сході України та мали контузію. Із ними проведено дослідження особливостей способу життя за допомогою анкетного методу. Усі військовослужбовці надали інформативну згоду щодо участі в нашому експерименті (дослідженні). Середній вік учасників становив $(33,23 \pm 2,35)$ років.

Нами проведено *педагогічний експеримент*, спрямований на аналіз особливостей способу життя, дослідження функціонального стану, стану здоров'я й рівня фізичної підготовки військовослужбовців після контузії. У межах цього етапу здійснено комплексне педагогічне тестування за допомогою функціональних проб і тестів. Таке анкетування військовослужбовців, які мали контузію, мало за мету визначити особливості способу життя військовослужбовців, котрі мали контузію; з'ясувати основні чинники ризику й вітаут-фактори, що суттєво впливають на здоров'я; оцінити наявні прояви наслідків контузії. Отримані результати дали підстави зробити висновок щодо впливу контузії та чинників повсякденного життя військовослужбовців на їхню бойову готовність і необхідність організації цільового оздоровлення й відновлення зазначеної категорії військовослужбовців.

Анкетування організовано задля визначення особливостей способу життя військовослужбовців, які мали контузію, особливостей формування розладів здоров'я та змін функціонального стану військовослужбовців, їх подальші рецидиви, розуміння наявності травми в цілому й суб'єктивної думки щодо застосування фізичних вправ у процесі відновлення після контузії головного мозку. У якості інструменту виконання етапу застосовано розроблену нами анкету-меню, розподілену на два основні блоки – блок питань щодо способу життя; блок питань щодо скарг на здоров'я і його самооцінки.

До складу анкет включено питання за основними компонентами способу життя, причому респондентам відразу пропонували варіанти вибору відповіді на поставлені питання. Якщо запропоновані варіанти не влаштовували респондентів, вони могли вказати власний варіант відповіді на питання. Для дотримання біоетичних вимог анкетування було анонімним, учасники лише вказували свою дату народження й дату обстеження. *Другий блок анкети* містив основні ознаки порушення здоров'я після контузії, показники самооцінки в різних часових інтервалах. Респондентам запропоновано обрати з переліку скарги, які для них характерні. Причому арсенал скарг сформовано, виходячи з наявних літературних відомостей про суб'єктивні розлади здоров'я в осіб, які мали контузію.

Результати дослідження та їх обговорення. Найбільш доступним і прийнятним методом дослідження способу життя є анкетування. М. Tegern, U. Aasa, B. O. Ang, H. Larsson [5; 28] використовували анкети для аналізу способу життя військових Повітряних сил Швеції. Запропоновано результати використовувати під час розробки профілактичних та оздоровчих програм.

Як інструмент виконання етапу нашого дослідження застосовано розроблену нами анкету, розподілену на два основні блоки:

- блок питань щодо способу життя;
- блок питань щодо скарг на здоров'я та його самооцінки.

До складу анкет уключено питання за основними компонентами способу життя, причому респондентам відразу пропонувалися варіанти вибору відповіді на поставлені питання. Якщо запропоновані варіанти не влаштовували респондентів, вони могли вказати свій варіант відповіді на питання. Для дотримання біоетичних вимог анкетування було анонімним, учасники лише вказували свою дату народження й дату обстеження [8].

За результатами визначення тривалості та чергування основних режимних моментів способу життя з'ясовано, що учасники практично розділилися навпіл за тривалістю нічного сну (40,51 %), повідомили про його відповідність нормативам, тобто тривалість 8 год, 59,49 % учасників мали тривалість, меншу від нормативної (рис. 1).

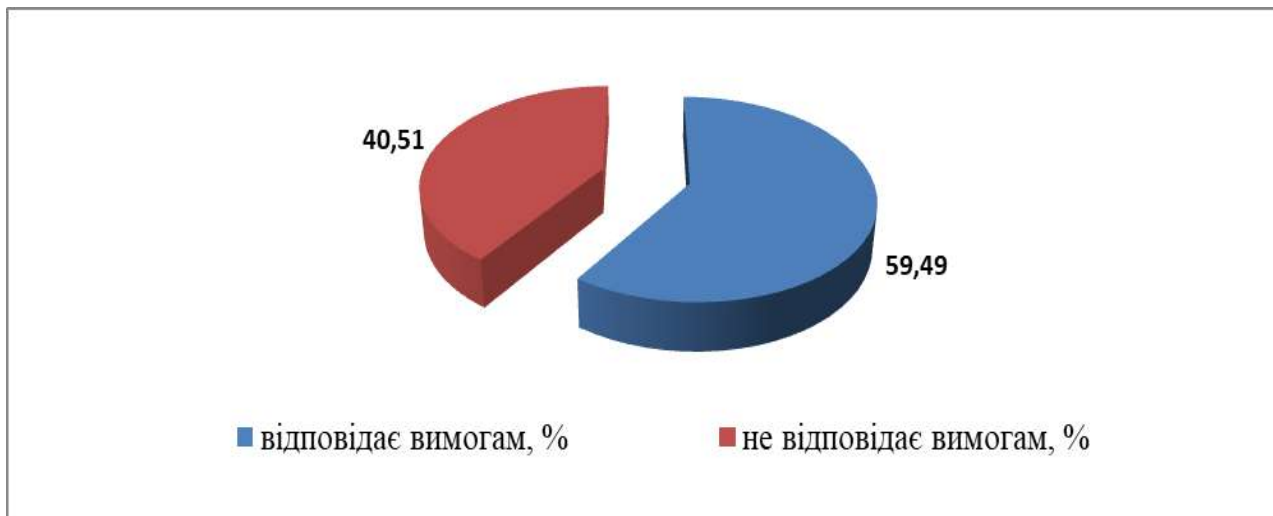

Рис. 1. Розповсюдженість варіантів тривалості нічного сну серед військовослужбовців, які мали контузію (%)

Це дає підставу зробити висновок про недостатню рекреаційну спрямованість способу життя в більшості учасників. Як відомо, гігієнічне значення сну полягає у відновленні функціонального стану, нормалізації базового рівня працездатності. Систематичне недосипання знижує розумову працездатність, призводить до порушення ВНД. Скорочення тривалості цього режимного компонента спричиняє поступове накопичування остаточних ознак втоми, підвищує ризик переходу стану стомлення як фізіологічного явища в стан перевтоми, що є передумовою формування передпатологічних станів та підвищує вірогідність розладів нервової системи й психіки, виникнення хронічних неінфекційних захворювань.

Харчування має важливе значення як чинник забезпечення організму необхідною енергією та біологічно активними речовинами. У контексті, що розглядається, харчування є вагомим чинником забезпечення бойової здатності військовослужбовців. Тому відомості щодо режиму харчування мають суттєве значення. Результати опитування свідчать, що близько половини учасників дотримуються вимог щодо кратності харчування, (45,28 %) та сповістили, що харчуються тричі на день. Ще 18,87 % учасників заявили про чотириразовий прийом їжі, а 35,85 % респондентів харчуються менше ніж тричі на день (рис. 2).

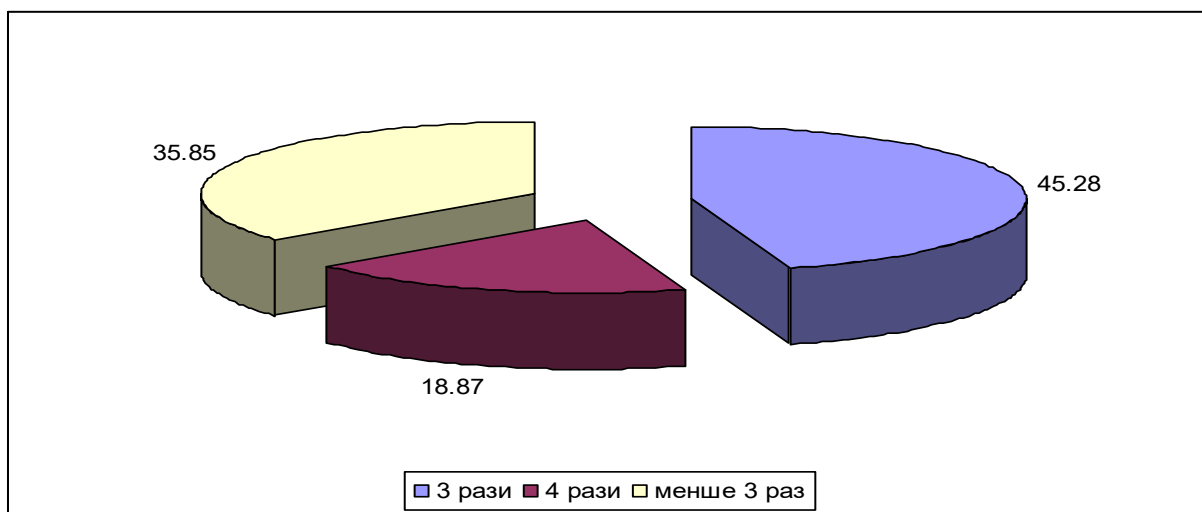

Рис. 2. Розповсюдженість кратності прийомів їжі на добу серед військовослужбовців (%)

Щодо дотримання інтервалів між прийомами їжі, то лише 33,96 % респондентів стверджували, що він відповідає гігієнічним нормативам, тобто становить 3,5–4 години. Більшість респондентів (66,04 %) не дотримується цих вимог (рис. 3).

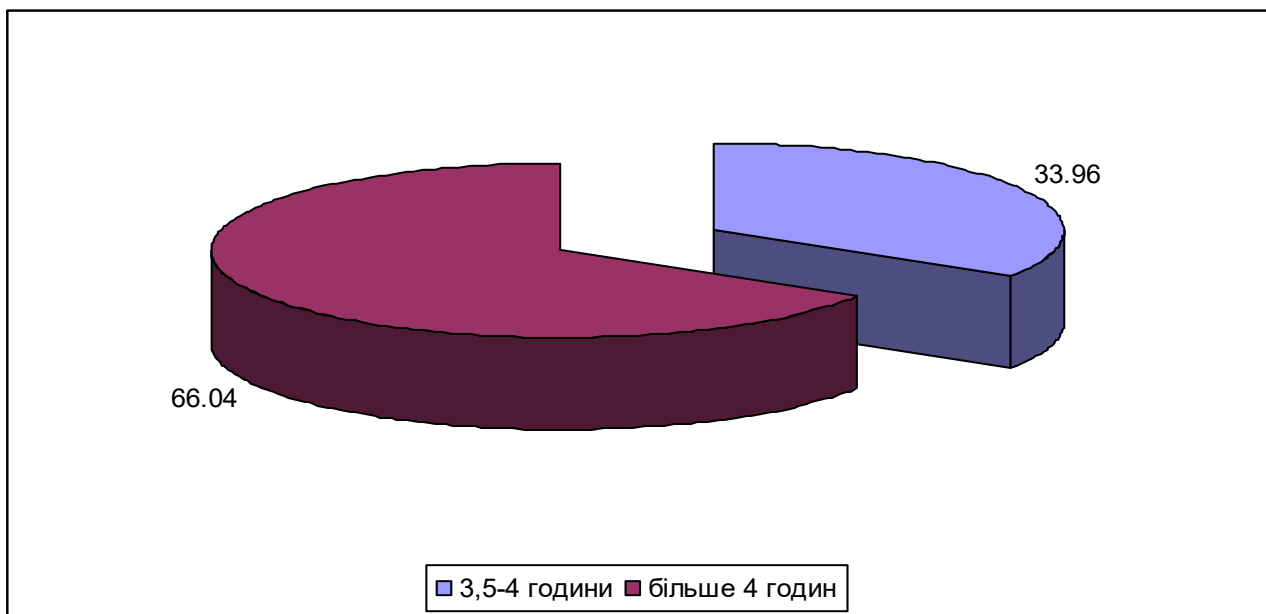

Рис. 3. Розповсюдженість тривалості інтервалів між прийомами їжі у військовослужбовців (%)

З'ясовані порушення режиму харчування повинні бути визнані важливим чинником ризику. Недотримання вимог щодо кратності прийомів їжі підвищує вірогідність порушень системи органів травлення, розвитку надлишкової маси тіла та ожиріння, знижує рівень працездатності військовослужбовців тощо. Порушення гігієнічно обґрунтованої тривалості інтервалів між прийомами їжі також є важливим чинником ризику для здоров'я. Воно спричиняє порушення функції шлунково-кишкового тракту, негативно відбивається на стані ВНД тощо.

Ще одним важливим компонентом забезпечення ефективності харчування є достатній уміст у ньому вітамінів, мінеральних й інших біологічно активних речовин. З'ясовано, що лише 22,64 % учасників повідомили про додатковий прийом вітамінів, а 77,36 % – не вживають вітамінні препарати взагалі. Суттєве перебільшення питомої ваги тих, хто не використовує додаткову вітамінізацію їжі ($t=6,73$, $p<0,05$), повинно бути визнано ще одним чинником ризику. Відомо, що вітамінно-дефіцитні стани, недостатність мінералів сприяють погіршенню адаптаційних можливостей організму. Робітникам екстремальних професій збагачення раціону вітамінами та мінералами рекомендовано як засіб суттєвого підвищення працездатності [13; 17].

Тривалість праці (у контексті, що розглядається, виконання своїх службових обов'язків) також є важливим чинником впливу на здоров'я. Як свідчать результати наявних літературних джерел, наведені в аналітичному огляді, однією з головних особливостей військової праці є нерегламентованість діяльності. Військовослужбовці можуть діяти цілодобово, практично без відпочинку. Дійсно, про регулярні порушення тривалості праці повідомили 47,17 % респондентів, ще 33,96 % відзначили, що мають такі порушення 3–5 разів у місяць, і лише 18,18 % вважають свою працю регламентованою. Це повинно бути також визнано чинником ризику для здоров'я. Тривале виконання службових обов'язків без можливості відпочинку сприяє поступовому зниженню рівня працездатності, підвищенню вірогідності розвитку перевтоми.

Вільний час – ще один важливий компонент способу життя, який є одним із вагомих чинників усебічного розвитку людини, головне призначення якого – відпочинок, відновлення витрачених фізичних і розумових можливостей, розвиток індивідуальних здібностей [18]. Вільний час сприяє виявленню та розвитку індивідуальних потреб, заняттям за інтересами, забезпечує додаткове фізичне навантаження й формування позитивних емоцій. Ураховуючи результати опитування щодо попереднього компонента, розуміємо, що тривалість вільного часу є недостатньою, а саме 62,26 % респондентів повідомили, що вона становить менше 2 год на добу.

Більшість респондентів повідомили про пасивну спрямованість відпочинку – так відповіли 88,68 % учасників, решта вважають, що проводять вільний час активно. Серед занять протягом вільного часу домінують використання мультимедійних технологій (комп'ютерів, планшетів, мобільних телефонів тощо) і перегляд телебачення (69,81 % опитаних). Це дає підставу зробити висновок про наявність гіподинамії та додатковий повсякденний стрес за рахунок контактів із зазначеними технологіями. Недостатня рухова активність є важливим чинником ризику, який суттєво збільшує вірогідність формування донозологічних станів. Зростання рівня стресу, зі свого боку, є додатковим чинником ризику порушень сну за рахунок подовшення інтервалу, необхідного для засинання. Тобто нераціонально організоване дозвілля обтяжує функціональний стан військовослужбовців, збільшує додатковий тиск на нервову систему.

Перебування на свіжому повітрі – також важливий компонент збереження здоров'я, оскільки здійснює додатковий загартовувальний ефект. Більшість респондентів (90,57 %) повідомили, що тривалість цього компонента способу життя становить 2–3 години на добу, що дає підставу вважати його таким, що відповідає гігієнічним вимогам.

Аналіз способу життя як комплексу, що впливає на стан здоров'я, передбачає визначення розповсюдження оздоровчих і шкідливих звичок. На жаль, аналіз анкетування не є підставою, аби зробити висновок про переважання саме оздоровчих звичок. Лише 28,30 % респондентів повідомили, що регулярно використовують загартовувальні процедури, про додаткові заняття фізичною культурою повідомили лише 22,64 % опитаних. Водночас 83,02 % респондентів повідомили що палять, 41,51 % опитаних уживають алкогольні напої. Це підтверджує високий ризик порушення стану здоров'я й обтяження стану за рахунок поширеності шкідливих звичок.

Результати анкетування щодо наявності скарг на здоров'я та його самооцінки в різних часових інтервалах свідчать, що 50,94 % досліджуваних відзначали в себе наявність головного болю, 32,08 % зазначити про запаморочення, 45,28 % скаржилися на диспептичні розлади, такі як нудота й навіть блювання, 66,04 % указували на періодичне погіршення зору. У середньому простежено наявність 2–3 визначених ознак одночасно. Характер з'ясованих симптомів дає підставу зробити висновок про погіршення регуляції діяльності основних органів і систем організму, що, відповідно до наявних літературних відомостей, також характерно для наслідків контузії.

Окрім зазначених симптомів, широку розповсюдженість мали ознаки загального погіршення здоров'я. Так, 83,02 % скаржилися на загальне стомлення та погіршення працездатності, 88,68 % відзначали погіршення сну, причому 45,28 % характеризували його як труднощі із засинанням, а 43,40 % – як поверховий сон, що не дає змоги відновитися працездатності. Це повинно бути оцінено як доказ правильності припущень, зроблених на підставі аналізу відповідних режимних моментів.

Достатньо велика кількість респондентів зазначала наявність у себе поведінкових розладів у вигляді підвищеної дратівливості (20,75 %), нервозності (30,19 %), апатії (16,98 %) та загальмованості (11,32 %).

Отримані результати збігаються з наявними літературними даними. G. L. Heyer, J. A. Young, A. N. Fischer [9; 25; 20] повідомляють, що особи з наслідками ЧМТ скаржаться на головний біль, погіршення зору, головокружіння, нудоту, підвищену чутливість до світла, труднощі під час читання та концентрації уваги, тривожність і підвищене стомлення.

Установлені порушення загального стану та поведінки також повинні бути визнані ознаками розбалансування стану організму, порушення рівноваги, яке на цей час визнається однією з характерних рис так званих донозологічних станів на межі здоров'я й хвороби [10; 11; 15].

Самооцінка здоров'я визнається важливим компонентом способу життя і є інструментом, за допомогою якого людина сама може з певною вірогідністю визначити свій стан, обґрунтувати й апробувати корективи, що оптимізують функціональний стан. Нами запропоновано респондентам оцінити стан власного здоров'я в різні часові інтервали.

Наприкінці робочого дня 30,19 % оцінили свій стан як гарний, 54,72 % – як задовільний та 15,09 % – як незадовільний (рис. 4). Тобто простежено значуще перебільшення військовослужбовців із задовільним станом наприкінці робочого дня, порівняно з кількістю осіб із гарним станом ($t=2,64$, $p<0,05$) і значуще перебільшення військовослужбовців із задовільним станом наприкінці робочого дня, порівняно з чисельністю осіб із поганим станом ($t=4,70$, $p<0,05$). Щодо порівняння питомої ваги осіб із гарним і поганим станами наприкінці робочого дня, то тут встановлена тенденція лише до перебільшення першої категорії військовослужбовців ($t=1,89$, $p<0,1$).

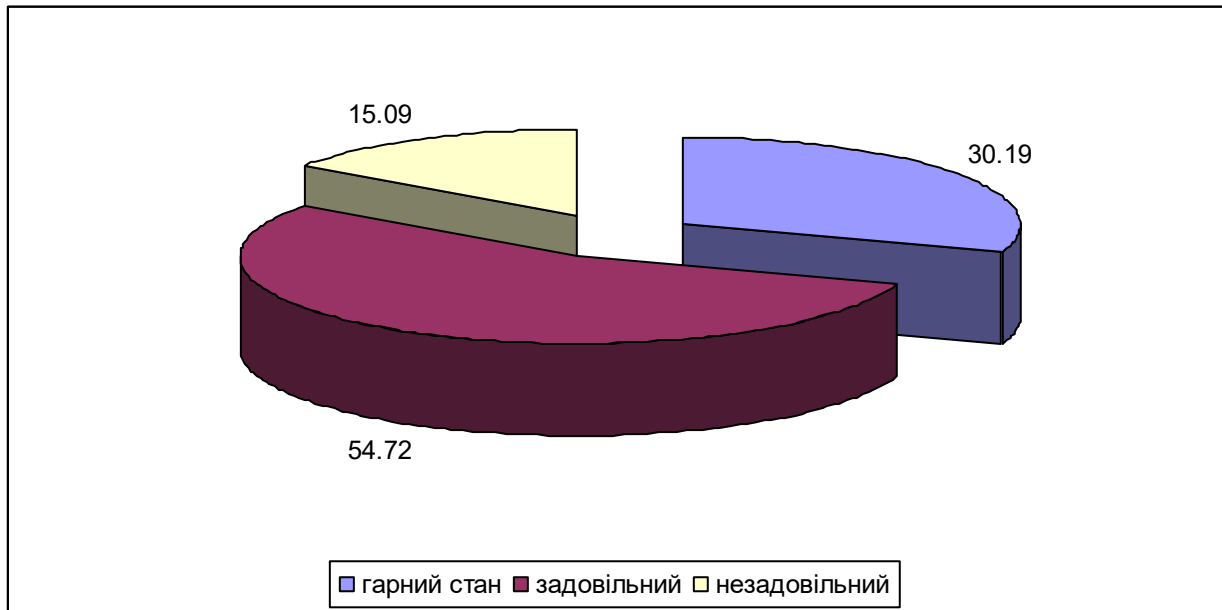

Рис. 4. Оцінка власного стану військовослужбовцями наприкінці робочого дня (%)

Оцінка стану наприкінці робочого тижня трохи відрізнялася: 15,09 % оцінили свій стан як гарний, 47,17 % – як задовільний та 37,74 % – як незадовільний (рис. 5). Отримані результати дають підставу зробити висновок про поступове збільшення виразності встановленої тенденції. З'ясовано значуще скорочення питомої ваги осіб із гарним станом, порівняно з кількістю осіб із задовільним ($t=3,80$, $p<0,05$) і незадовільним станами ($t=2,74$, $p<0,05$) наприкінці тижня. Це надає підстави припускати протягом робочого тижня поступове погіршення рівня працездатності, зростання вірогідності формування стану перевтоми. Порівняння результатів самооцінки стверджує зроблені припущення. Установлено значуще зростання питомої ваги осіб із незадовільним станом наприкінці тижня, порівняно зі станом наприкінці дня ($t=2,74$, $p<0,05$), та тенденцію до скорочення питомої ваги осіб із гарним станом наприкінці дня, порівняно зі станом наприкінці тижня ($t=1,89$, $p<0,1$).

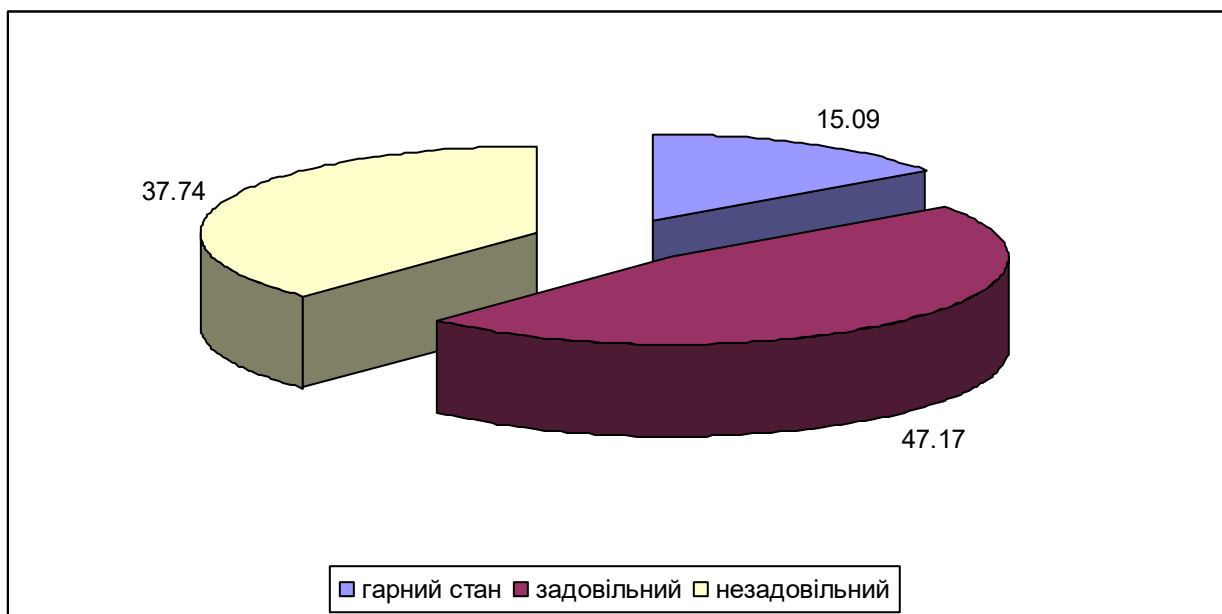

Рис. 5. Оцінка власного стану військовослужбовцями наприкінці робочого тижня (%)

Такі відмінності дають підставу припустити поступове накопичування остаточних ознак стомлення, що ще раз підтверджує припущення, зроблені раніше. Із позицій прогнозування стану

здоров'я таке положення повинно бути оцінено як незадовільне, оскільки відсутність якісного відновлення поступово підвищує ризик кумуляції стомлення й виникнення стану перевтоми та перенапруги, про що вже йшлося раніше.

Дискусія. Дослідження С. Joseph щодо надійності військовослужбовців підтверджує, що на поведінку в екстремальних умовах впливають такі фактори, як бойовий стрес, емоційна стійкість, стратегії подолання, які використовуються в надзвичайних ситуаціях тощо. Установлено, що способи реагування й подолання екстремальних умов визначають якість оцінки надзвичайних ситуацій та рівень адаптації до умов експлуатації. Наголошено, що навички швидкого прийняття рішень й ефективного подолання непередбачених обставин, що виникають в екстремальних умовах, а також ситуацій із високим ступенем невизначеності мають бути в компетенції спеціалістів шкідливих професій.

P. D. Bunn, F. D. Meireles, R. D. Sodre, A. I. Rodrigues, and E. V. Silva вивчили фактори ризику травм у військовослужбовців і стверджують, що основними з-поміж них є вік, надмірна вага, або ожиріння, а також попередні поранення.

Аналізуючи дослідження G. A. Elder, A. Cristian, які зазначають, що легку черепно-мозкову травму називали типовою травмою під час війн в Іраку та Афганістані, провівши власне дослідження й запропонували свою програму, посилаючись на поточну війну військовослужбовців Збройних сил України на Сході. Іноземні вчені відзначають, що під час обох військових дій черепно-мозкова травма була значною причиною смерті й захворюваності, найпоширенішою причиною стала вибухова травма, що викликало побоювання, що ці поранення можуть мати довгострокові негативні наслідки для здоров'я, вплинути на боєготовність військ. Отже, наше дослідження пов'язане з подібними травмами, а саме отриманням контузії військовослужбовцями під час ведення бойових дій.

У відновленні професійної діяльності військовослужбовці відіграють ключову роль, і здоровий спосіб життя, успіх у досягненні мети багато в чому залежать від особистості. Формування здорового способу життя неможливе без нормалізації рухової активності. Давно відомо, що адекватна рухова активність благотворно впливає на організм людини загалом. Академік І. П. Павлов справедливо наголошував, що люди скорочують тривалість життя своїм нестримним, неорганізованим, недбалим ставленням до власного здоров'я. Оскільки черепно-мозкова травма є хронічним станом, то вона потребує уваги протягом усього життя, проблеми з кров'яним тиском і пульсом є основними супутніми захворюваннями. Для їх профілактики та лікування потрібна програма дій, яка дасть змогу повірити в можливість корекції свого фізичного стану за допомогою диференційовано підібраної адекватної фізичної підготовки. Природно, це можливо лише за відсутності протипоказів до фізичних навантажень.

Правильно організовані тренування, підвищуючи резерв адаптації організму й нормалізуючи стан усіх його систем, є ефективним способом нормалізації рівня тиску, підвищення працездатності, запобігання ускладненням, збільшення тривалості життя.

Нині існує великий потенціал для дій, щоб уникнути або знизити високий кров'яний тиск й адекватно підтримувати його за допомогою рухової активності. Окрім безпосереднього сприятливого впливу на кров'яний тиск, фізичні вправи дають змогу знизити ризик різноманітних захворювань, таких як ожиріння та діабет, які призводять до супутніх захворювань. У деяких випадках лікування необхідне, але його часто уникають через зміни способу життя.

Результати визначення тривалості й чергування основних режимних моментів способу життя засвідчили, що тенденція розподілилася практично навпіл за тривалістю нічного сну (40,51 % на 59,49 %). Це дає підставу для висновку про недостатню рекреаційну спрямованість способу життя в більшості учасників. Зменшення тривалості цього режимного компонента призводить до поступового накопичування остаточних ознак втоми, підвищує ризик переходу стану стомлення як фізіологічного явища.

Щодо харчування, то воно має важливе значення. Адже харчування – важливий чинник забезпечення професійної здатності військовослужбовців. Результатами опитування встановлено, що 45,28 % учасників дотримуються вимог харчування й харчуються тричі на день, 18,87 % харчуються чотири рази на день, а 35,85 % – менше ніж тричі на день.

З'ясовано, що недотримання вимог щодо кратності прийомів їжі підвищує вірогідність порушень системи органів травлення, розвитку надлишкової маси тіла та ожиріння, знижує рівень працездатності військовослужбовців тощо.

Аналіз способу життя як комплексу, що впливає на стан здоров'я, передбачає визначення розповсюдження оздоровчих і шкідливих звичок. На жаль, наведені результати дають змогу стверджувати, що лише 28,30 % респондентів повідомили, що регулярно використовують загартовувальні процедури, про додаткові заняття фізичною культурою повідомили лише 22,64 % опитаних, 83,02 % – палять, 41,51 % – уживають алкогольні напої. Усі ці чинники уможливають висновок про високий ризик порушення стану здоров'я та обтяження стану внаслідок поширеності шкідливих звичок.

Проведені нами дослідження збігаються з дослідженнями науковців G. L. Heyer, J. A. Young, A. N. Fischer, які повідомляють, що особи з наслідками ЧМТ скаржаться на головний біль, погіршення зору, головокружіння, нудоту, підвищену чутливість до світла, труднощі під час читання та концентрації уваги, тривожність і підвищене стомлення тощо.

Установлені порушення загального стану й поведінки також повинні бути визнані ознаками розбалансування стану організму, порушення рівноваги, яке на цей час визнається однією з характерних рис так званих донозологічних станів на межі здоров'я та хвороби.

Такі відмінності дають змогу припустити поступове накопичування остаточних ознак стомлення, що ще раз стверджує припущення, зроблені раніше. Із позицій прогнозування стану здоров'я таке положення повинно бути оцінено як незадовільне, оскільки відсутність якісного відновлення поступово підвищує ризик кумуляції стомлення й виникнення стану перевтоми та перенапруги, про що вже йшлося раніше.

Отже, наявні джерела літератури та проведені нами дослідження вказують на значну кількість факторів ризику в професійній діяльності військовослужбовців, які можуть призвести до погіршення їхнього здоров'я й зниження боєздатності. Серед наслідків бойових дій значне місце посідають контузія чи контузійний шок і їх наслідки, що визначили напрям подальшого літературознавчого аналізу.

Висновки. Отже, результати нашого дослідження свідчать про важливість оцінки та аналізу особливостей способу життя військовослужбовців, які мали контузію. Проведене анкетування дає підставу вважати спосіб життя більшості учасників таким, що не відповідає гігієнічним нормативам. У повсякденному житті військовослужбовців широку розповсюдженість мають чинники ризику, такі як недостатня тривалість нічного сну, порушення режиму харчування, надлишкова тривалість професійної діяльності й недостатня тривалість відпочинку та вільного часу. Аналіз структури вільного часу підтвердив переважання пасивних видів відпочинку, серед яких – контакти з мультимедійними технологіями. Це, з одного боку, доводить недостатню рухову активність респондентів, з іншого – свідчить про додатковий тиск на нервову систему, підвищення рівня стресу. Отже, нераціональне дозвілля спричиняє обтяження функціонального стану, зростання тиску на нервову систему військовослужбовців. У респондентів переважають шкідливі звички, тоді як оздоровчі навички, навпаки, мають недостатнє розповсюдження. Характер скарг, що їх пред'являють респонденти, дає підставу оцінити їх як наслідки контузії, що ілюструють погіршення регуляції діяльності основних органів і систем організму. Достатньо високу поширеність мають розлади загального стану й поведінки, що повинно бути оцінено як ознаки формування донозологічних станів. Аналіз самооцінки здоров'я військовослужбовців свідчить про переважання серед них осіб, котрі оцінюють свій стан наприкінці робочого дня та тижня як задовільний. Установлена негативна тенденція, що полягає в поступовому скороченні питомої ваги осіб із загальним станом за рахунок збільшення кількості осіб із незадовільним станом. Це повинно бути витлумачено як ілюстрація негативних змін працездатності військовослужбовців, відсутності можливостей для її відновлення. Наведені результати дають підставу для висновку про наявність чинників ризику, що суттєво знижують бойову здатність військовослужбовців. Ці чинники як пов'язані з контузією, яку учасники перенесли в минулому, так і відбивають особливості їхнього повсякденного життя. Це потребує організації цілеспрямованої рекреації, метою котрої є відновлення функціональних можливостей військовослужбовців.

Подальший напрям наших досліджень. Ураховуючи, що анкетування є суб'єктивним методом дослідження, метою підвищення інформативності отриманих результатів є доповнити його відомостями, отриманими під час дослідження функціонального стану учасників бойових дій.

Джерела та література

1. Бородін Ю. А., Красота В. М., Ольховий О. М., Піддубний О. Г. Вплив несприятливих факторів військово-професійної діяльності на фізичний стан офіцерів – спеціалістів операторського профілю. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 6. С. 10–12.

2. Гаврилова Л. А., Гаврилов А. В. Психологическая реабилитация военнослужащих Украины и реадaptация их к условиям службы. *Педагогика, психология и социология*. 2018. № 3(9). С. 35–42. doi: 10.30888/2415-7538.2018-09-3-001.
3. Ивченко Е. В., Цыган В. Н. Медико-биологические технологии профилактики и лечения боевой травмы: состояние и перспективы. *Военно-медицинский журнал*. 2013. № 6. С. 86–89.
4. Климович В. Б., Курбакова С. М., Ольховий О. М. Вплив системи фізичної підготовки на рівень побічних показників фахової працездатності випускників-артилеристів. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2017. № 1. С. 215–219.
5. Коновалов А. Н. Клиническое руководство по черепно-мозговой травме: в 3 т., т. 1. Москва: Антидор, 1998. 553 с.
6. Корчагин М., Курбакова С., Ольховий О. Залежність успішності професійної діяльності військово-службовців-операторів від рівня психофізіологічних якостей. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 5(3). С. 65–68.
7. Корчагин М., Ольховий О. Комплекс показників професійної працездатності військовослужбовців-операторів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. № 4(60). С. 73–77.
8. Корчагин М. В. Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців-операторів Повітряних Сил Збройних сил України. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. № 4. С. 33–36.
9. Матвейко О. Застосування засобів фізичної підготовки для прискорення реабілітації військово-службовців після отримання травм. *Молодіжний науковий вісник*. 2017. № 27. С. 161–166.
10. Матвейко О., Воронцов О., Гоманюк С. Порівняльний аналіз альтернативних вправ фізичної підготовки військовослужбовців ЗС України та провідних країн світу. *Молодіжний науковий вісник*. 2017. № 28. С. 44–48.
11. Матвейко О., Кунинець С., Боєрчук О., Романчук В., Яворський А. Засоби фізичного виховання – напрям відновлення боєготовності військовослужбовців після контузії головного мозку. *Український журнал медицини, біології, спорту*. 2019. № 4(3). С. 13–19.
12. Наказ Міністра оборони України від 14.08.2008 року № 402 «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних силах України».
13. Новиков В. С., Деряпа Н. Р. Биоритмы, космос, труд. Санкт-Петербург: Наука, 1992. С. 256.
14. Одеров А. М., Романчук С. В., Афонін В. М. Дослідження суб'єктивної думки учасників бойових дій щодо важливості фізичної підготовленості військовослужбовців. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /фізична культура і спорт: зб. наук. праць / за ред. О. В. Тимошенка*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 5 К (86). С. 286–292.
15. Подригало Л. В., Даниленко Г. Н. Донозологические состояния у детей, подростков и молодежи: диагностика, прогноз и гигиеническая коррекция. Київ: Генеза, 2014. С. 200.
16. Романчук С. Дослідження фізичної підготовленості військовослужбовців під час ведення бойових дій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2015. № 3(1). С. 316–319.
17. Романчук С., Ролук О., Воронцов О., Яворський А. Фізичні навантаження військовослужбовців у сучасному бою. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2017. № 6(90). С. 47–52.
18. Сергета І. В., Бардов В. Г. Організація вільного часу та здоров'я школярів. Вінниця, 1997. С. 292.
19. Тимчасова настанова з фізичної підготовки в Збройних Силах України: Наказ начальника Генерального штабу-Головнокомандувача ЗС України від 11.02.2014 р. № 35. Київ, 2014. 158 с.
20. Artur Oderov, Mykola Korchagin & Serhii Romanchuk (2020). Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. *SportMont Journal*. 2020. Vol. 18 (2). P. 79–82. ISSN 1451-7485, eISSN 2337-0351. <https://doi.org/10.26773/smj.200612>
21. Benedict P. A., Baner N. V., Harrold G. K. et al. Gender and age predict outcomes of cognitive, balance and vision testing in a multidisciplinary concussion center. *J. Neurol Sci*. 2015. № 353. P. 111–115. <https://doi.org/10.1016/j.jns.2015.04.029>.
22. Bunn P. D., Meireles F. D., Sodre R. D., Rodrigues A. I., da Silva E. B. Risk factors for musculoskeletal injuries in military personnel: a systematic review with meta-analysis. *International Archives of Occupational and Environmental Health*. 2021. <https://doi.org/10.1007/s00420-021-01700-3>
23. Chin D. L., Zeber J. E. Mental Health Outcomes Among Military Service Members After Severe Injury in Combat and TBI. *Military Medicine*. 2020. № 185(5–6). E711–E718. <https://doi.org/10.1093/milmed/usz440>
24. Dursun S., Wang Z.G., Pullman L. Military lifestyle stressors and social support in the well-being of military families. Politics of military families: state, work organizations, and the rise of the negotiation household. *Cass Military Studies*. Canada, 2019. P. 105–120.
25. Heyer G. L., Young J. A., Fischer A. N. Lightheadedness after concussion: not all dizziness is vertigo. *Clin J Sport Med*. 2018. № 28. P. 272–277. <https://doi.org/10.1097/JSM.0000000000000445>
26. McCabe C. T., Watrous J. R., Galarneau M. R. Health Behaviors Among Service Members Injured on Deployment: A Study From the Wounded Warrior Recovery Project. *Military Medicine*. 2021. № 186(1–2). P. 67–74. <https://doi.org/10.1093/milmed/usaa242>

27. Stevelink S. A. M., Opie E., Pernet D e.a. Probable PTSD, depression and anxiety in 40,299 UK police officers and staff: Prevalence, risk factors and associations with blood pressure. *PLOS ONE*. 2020. № 15(11), e0240902. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240902>
28. Tegern M., Aasa U., Ang B. O., Larsson H. Musculoskeletal disorders and their associations with health- and work-related factors: a cross-sectional comparison between Swedish air force personnel and army soldiers. *BMC Musculoskeletal Disorders*. 2020. № 21(1). P. 303. <https://doi.org/10.1186/s12891-020-03251-z>
29. Working Group to Develop a Clinician's Guide to Cognitive Rehabilitation in mTBI: Application for Military Service Members and Veterans. (2016). Clinician's guide to cognitive rehabilitation in mild traumatic brain injury: Application for military service members and veterans. Rockville, MD: American Speech-Language-Hearing Association. URL: [atic_Brain_Injury_in_Adults/Clinicians-Guide-to-Cognitive-Rehabilitation-in-Mild-Traumatic-Brain-Injury.pdf](http://www.asha.org/uploadedFiles/ASHA/Practice_Portal/Clinical_Topics/Trau); http://www.asha.org/uploadedFiles/ASHA/Practice_Portal/Clinical_Topics/Trau.

References

1. Borodin, Yu. A., Krasota, V. M., Olkhovyi, O. M., Piddubnyi, O. H. (2006). Vplyv nespriyatlyvykh faktoriv viiskovo-profesiinoi diialnosti na fizychnyi stan ofitseriv – spetsialistiv operatorskoho profilu [Influence of Unfavorable Factors of Military-Professional Activity on the Physical Fitness Status of Servicemen-Operators]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 6, 10–12.
2. Havrylova, L. A., Havrylov, A.V. (2018). Psykholohycheskaya reabolitatsiya voyennosluzhashchykh Ukrainy i readaptatsiya ikh k usloviyam sluzhby [Psychological Rehabilitation of Ukrainian Servicemen and their Readaptation to the Service]. *Pedahohyka, psykholohyia y sotsyolohyia*, 3(9), 35–42. <https://doi.org/10.30888/2415-7538.2018-09-3-001>.
3. Ivchenko, E.V., Tsyhan, V. N. (2013). Medyko-biolohicheskiye tekhnolohii profilaktiki i leycheniya boevoi travmu: sostoyaniye i perspektyvy [Medical Biological Technologies for the Prevention and Treatment of Combat Injuries: State and Prospects]. *Voyenno-Medytsynskii Zhurnal*, 6, 86–89.
4. Klymovych, V. B., Kurbakova, S. M., Olkhovyi, O. M. (2017). Vplyv systemy fizychnoi pidhotovky na riven pobichnykh pokaznykiv fakhovoi pratsezdatsnosti vypusknnykh artylerystiv [Influence of the Physical Training on the Level of Incidental Indicators of Professional Efficiency of Military Alumni]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu*, 1, 215–219.
5. Konovalov, A. N. (1998). Klinicheskoye rukovodstvo po cherepno-mozghovoi travme [Clinical Guide to Traumatic Brain Injury]: v 3 t., t. 1. Moskva: Antydor, 553.
6. Korchahin, M., Kurbakova, S., Olkhovyi, O. (2017). Zalezhnist uspishnosti profesiinoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv-operatoriv vid rivnia psykhofiziolohichnykh yakosteï [Dependence of Servicemen-Operators Professional Success on the Level of Psychophysiological Qualities]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 5(3), 65–68.
7. Korchahin, M., Olkhovyi, O. (2017). Kompleks pokaznykiv profesiinoi pratsezdatsnosti viiskovosluzhbovtiv-operatoriv [A Set of Indicators of Servicemen-Operators` Professional Efficiency]. *Slobzhanskyi naukovosporyvnyi visnyk*, 4(60), 73–77.
8. Korchahin, M. V. (2010). Spetsialna fizychna pidhotovka viiskovosluzhbovtiv-operatoriv Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy [Special Physical Training of Servicemen-Operators of the Ukrainian Air Force]. *Slobzhanskyi naukovosporyvnyi visnyk*, 4, 33–36.
9. Matveiko, O. (2017). Zastosuvannia zasobiv fizychnoi pidhotovky dlia pryskorennia reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv pislia otrymannia travm [Use of Physical Training Tools to Accelerate the Servicemen Rehabilitation after Injuries]. *Molodizhnyi naukovyi visnyk*, 27, 161–166.
10. Matveiko, O., Vorontsov, O., Homaniuk, S. (2017). Porivnialnyi analiz alternatyvnykh vprav fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv ZS Ukrainy ta providnykh krain svitu [Comparative Analysis of Alternative Exercises for Physical Training of Servicemen of the Armed Forces of Ukraine and Leading Countries]. *Molodizhnyi naukovyi visnyk*, 28, 44–48.
11. Matveiko, O., Kunynets, S., Boierchuk, O., Romanchuk, V., Yavorskyi, A. Zasoby fizychnoho vykhovannia – napriam vidnovlennia boiehotovnosti viiskovosluzhbovtiv pislia kontuzii holovnoho mozku [Means of Physical Education as the Direction of Restoring the Combat Readiness of Servicemen after a Brain Contusion]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii, sportu*, 4(3), 13–19.
12. Nakaz Ministra Oborony Ukrainy vid 14.08.2008 roku No 402 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovolikarsku ekspertyzu v Zbroinykh Sylakh Ukrainy».
13. Novikov, V. S., Deriapa, N. R. (1992). Biorhythmy, kosmos, trud [Biorhythm, Space, Labor]. *SPb: Nauka*, 256.
14. Oderov, A. M., Romanchuk, S.V., Afonin, V. M. (2017). Doslidzhennia subiektyvnoi dumky uchasnykiv boiovykh diï shchodo vazhlyvosti fizychnoi pidhotovlenosti viiskovosluzhbovtiv [Research of Combatants` Subjective Opinion on the Importance of Servicemen`s Physical Preparedness]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Ser. 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury /fizychna kultura i sport y: Zb. naukovykh prats / Za red. O. V. Tymoshenka. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 5 K (86), 286–292.

15. Podryhalo, L.V., Danylenko, H.N. (2014). Donozolohycheskye sostoiannya u detei, podrostkov y molodezhy: dyahnostyka, prohnoz y hyhyenycheskaia korrektsiya [Donosological Status of Children, Adolescents and Young People: Diagnosis, Prognosis and Hygienic Correction]. Kyiv: Heneza, 200.
16. Romanchuk, S. (2015). Doslidzhennia fizychnoi pidhotovlenosti viiskovosluzhbovtiv pid chas vedennia boiovykh dii [Study of the Servicemen Physical Preparedness during Hostilities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 3(1), 316–319.
17. Romanchuk, S., Roliuk, O., Vorontsov, O., Yavorskyi, A. (2017). Fizychni navantazhennia viiskovosluzhbovtiv u suchasnomu boiu [Physical Activity of Servicemen during Contemporary Combat]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu*, 6(90), 47–52.
18. Serheta, I. V., Bardov, V. H. (1997). Orhanizatsiia vilnoho chasu ta zdorovia shkoliariv [Organization of Leisure and Health Lifestyle for Schoolchildren]. Vinnytsia, 292.
19. Tymchasova nastanova z fizychnoi pidhotovky v Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Nakaz nachalnyka Heneralnoho shtabu-Holovnokomanduvacha ZS Ukrainy vid 11.02.2014 r. No. 35 [Temporary Instruction on Physical Training in the Armed Forces of Ukraine: Order of the Chief of the General Staff-Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine dated February 11, 2014 No. 35]. Kyiv, 158.
20. Oderov, A., Korchagin, M. & Romanchuk S. (2020). Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. *SportMont Journal*, 18 (2), 79–82. <https://doi.org/10.26773/smj.200612>.
21. Benedict, P. A., Baner, N. V., Harrold, G. K. et al. (2015). Gender and Age Predict Outcomes of Cognitive, Balance and Vision Testing in a Multidisciplinary Concussion Center. *J. Neurol Sci*, 353, 111–115. <https://doi.org/10.1016/j.jns.2015.04.029>.
22. Bunn, P. D., Meireles, F. D., Sodre, R. D., Rodrigues, A.I., da Silva, E.,B. Risk Factors for Musculoskeletal Injuries in Military Personnel: a Systematic Review with Meta-Analysis. *International Archives of Occupational and Environmental Health*. <https://doi.org/10.1007/s00420-021-01700-3>.
23. Chin, D. L., Zeber, J. E. (2020). Mental Health Outcomes Among Military Service Members after Severe Injury in Combat and TBI. *Military Medicine*. 185(5–6): E711-E718. doi:10.1093/milmed/usz440.
24. Dursun, S., Wang, Z.G., Pullman, L. (2019). Military Lifestyle Stressors and Social Support in the Well-Being of Military Families. *Politics of Military Families: State, Work Organizations, and the Rise of the Negotiation Household. Cass Military Studies*. Canada, 105–120.
25. Heyer, G. L., Young, J. A., Fischer, A. N. (2018). Lightheadedness after Concussion: not All Dizziness is Vertigo. *Clin J Sport Med*, 28, 272–277. doi: org/10.1097/JSM.0000000000000445.
26. McCabe, CT., Watrous, J. R., Galarneau, M. R. (2021). Health Behaviours among Service Members Injured on Deployment: A Study From the Wounded Warrior Recovery Project. *Military Medicine*, 186(1–2), 67–74. <https://doi.org/10.1093/milmed/usaa242>.
27. Stevelink, S., Opie, E., Pernet, D. e.a. (2020). Probable PTSD, depression and anxiety in 40,299 UK Police Officers and Staff: Prevalence, Risk Factors and Associations with Blood Pressure. *Plos One*. 15(11), e0240902. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240902>.
28. Tegern, M., Aasa, U., Ang, B. O., Larsson, H. (2020). Musculoskeletal Disorders and their Associations with Health- and Work-related Factors: a Cross-Sectional Comparison between Swedish Air Force Personnel and Army Soldiers. *BMC Musculoskeletal Disorders*, 21(1), 303. <https://doi.org/10.1186/s12891-020-03251-z>.
29. Working Group to Develop a Clinician's Guide to Cognitive Rehabilitation in mTBI: Application for Military Service Members and Veterans. (2016). Clinician's Guide to Cognitive Rehabilitation in Mild Traumatic Brain Injury: Application for Military Service Members and Veterans. Rockville, MD: American Speech-Language-Hearing Association. URL: http://www.asha.org/uploadedFiles/ASHA/Practice_Portal/Clinical_Topics/Trau.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2022 р.

ЛОКАЛІЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ВИКЛИКАНОЇ АКТИВНОСТІ КОРИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ В СПОРТСМЕНІВ-ФУТБОЛІСТІВ ТА ЛЕГКОАТЛЕТІВ

Тетяна Шевчук¹, Альона Романюк¹, Людмила Апончук¹, Ангеліна Шевчук¹

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, tetyana_shevchuk_2013@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-79-85>

Анотації

Актуальність. В основу будь-якої діяльності, у тому числі спортивної, покладено процес формування нових функціональних систем, які забезпечують пристосування до цієї діяльності. Ефективність таких функціональних систем, з одного боку, залежить від уроджених нейродинамічних властивостей організму, а з іншого – від особливостей тренувального процесу. Дослідження особливостей нейрофізіологічних процесів у спортсменів має важливе значення для спортивного відбору і є основним підґрунтям управління системою підготовки спортсменів до змагального періоду. Для досягнення високих результатів у спорті потрібно мати не лише хороші фізичні якості, але й спеціальні особливості перцептивних функцій, зокрема в тих видах спорту, які вимагають швидкої реакції під час нестандартних умов гри, переключення з одного моменту на інший і правильного вибору рішення під час поставленої мети. **Метою дослідження** є вивчення та аналіз особливостей просторової локалізації джерел викликаної активності кори головного мозку в спортсменів – футболістів та легкоатлетів. Відповідно до мети поставлено такі завдання: проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми дослідження викликаних потенціалів у спортсменів; вивчити й проаналізувати просторову локалізацію джерел викликаної активності кори головного мозку в спортсменів – футболістів та легкоатлетів. **Методи досліджень.** У дослідженні використано метод електроенцефалографії, ІСА-аналіз, методи математичної статистики. **У результаті дослідження** в обох групах спортсменів виявлено джерела викликаної активності в передньоасоціативних відділах кори головного мозку. У футболістів під час сприйняття та обробки значимого об'єкта встановлено джерела активності в тім'яній ділянці кори, у легкоатлетів – передньолобовових і скроневих. Неспортсмени характеризувалися джерелами викликаної активності в таламусі та парагіпокампі. **Висновки.** Лобова ділянка бере участь в оцінці смислового значення стимулу. Таламус через свої таламокортикальні й кортикальноталамічні зв'язки впливає на кору півкуль великого мозку, а кора – на нього. Установлено позитивний вплив спортивної діяльності на процеси сприйняття та обробки значимої інформації в корі головного мозку.

Ключові слова: футболісти, легкоатлети, викликані потенціали, кора головного мозку, просторова локалізація джерел.

Tatiana Shevchuk, Aliona Romaniuk, Liudmyla Aponchuk, Anhelina Shevchuk. Localization of Evoked Cortical Activity in Athletes and Football Players. Topicality. A core of any activity, including sports, is the process of new functional programs that provide adaptation to this activity. The effectiveness of these functional programs, on the one hand, depends on the innate neurodynamic properties of the body, and on the other, on the characteristics of the training process. The study of athletes' neurophysiological processes is important for sports selection and is the main basis for managing the athletes' trainings for the competitive period. Achieving high results in sports requires not only excellent physical qualities, but also special features of perceptual functions, in particular in those sports that require fast response in non-standard game conditions, and choosing the right decision during set goal. **The Purpose of the Research** is to study and analyze the features of the localization of evoked cortical activity in athletes and football players. In accordance with the purpose, the following tasks were set: to analyze the scientific and methodological literature on the issue of study the evoked potentials of athletes; to study and analyze the spatial localization of evoked cortical activity in athletes and football players. **Research Methods.** The electroencephalography (EEG), Independent component analysis (ICA) and mathematical methods of statistics were used in the research. As a **Result** of the research in both groups of athletes revealed sources of induced activity in the anterior associative parts of the cerebral cortex. In football players, during the perception and processing of a significant object, sources of activity in the parietal lobe have been identified, and in athletes – frontal and temporal cortices. Others were characterized by sources of induced activity in the thalamus and parahypocampus. **Conclusions.** The frontal lobe is involved in assessing the semantic meaning of the stimulus. The thalamus, through its thalamocortical and cortical thalamic connections, affects the cerebral cortex and the cortex affects it. The positive influence of sports activities on the processes of perception and processing of significant information in the cerebral cortex has been established.

Key words: football players, athletes, evoked potentials, cortex, visual localization of sources.

Вступ. Дослідження локалізації джерел викликаної активності є важливим завданням вивчення мозкових механізмів психічної діяльності, в активності яких відображено різні етапи виконання людиною поставленого завдання. Використовують різні методи топографічного картування, а саме метод локалізації еквівалентних точкових диполів і максимумів тривимірної щільності розподілу еквівалентних струмів у корі головного мозку. Згідно із сучасними уявленнями, потенціали, що реєструються зі скальпа, являють собою суперпозицію полів від різних мозкових джерел, що значною мірою ускладнює їх локалізацію традиційними методами. Відносно нещодавно розроблено метод незалежних компонент (Independent components analysis, ICA) [2; 8]. На сьогодні не існує достатньої кількості наукових даних викликаної активності кори в спортсменів різної спрямованості під час класифікації стимулів, що пов'язані з локалізацією та формою об'єкта. Потрібно зауважити, що в основу вдосконалення майстерності спортсменів покладено здатність швидко приймати рішення в ігрових ситуаціях чи спортивних змаганнях [5; 11]. Спортсмени ігрових видів спорту повинні володіти вмінням концентрувати свою увагу й швидко реагувати на зміну ігрових ситуацій і приймати рішення, а легкоатлети мусять чітко реагувати на «Старт» як пускову реакцію для виконання поставленого завдання. Тому застосування методів дослідження електричної активності кори головного мозку є досить актуальними в галузі спортивної фізіології.

Мета дослідження – вивчення просторової локалізації джерел викликаної активності кори головного мозку в спортсменів – футболістів та легкоатлетів.

Матеріали й методи дослідження. Роботу виконано на базі лабораторії вікової нейрофізіології кафедри фізіології людини і тварин факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки. У дослідженні взяли участь 45 осіб чоловічої статі віком 17–25 років. Згідно зі спортивною спеціалізацією досліджуваних поділено на дві групи: I – футболісти (15 осіб); II – легкоатлети (спринтери (15 осіб)). Вони мали спортивну кваліфікацію майстра спорту (МС) та спортивні розряди (від I дорослого розряду до кандидата в майстри спорту – КМС). Контрольну групу (III) становило 15 осіб, які спортом не займалися. Дослідження спортсменів проводили протягом підготовчого періоду. На момент обстеження всі респонденти були здоровими, за даними соматичного здоров'я, та праворукими. Дослідження проводили вранці з 9.00 до 12.00 год й одне обстеження становило не більше ніж 30–40 хв. Для дослідження електричної активності кори головного мозку використовували електроенцефалографічний комплекс «НейроКом», розроблений НАУР «ХАІ-МЕДІКА». Перед дослідженням обстежуваному накладали чашечкові електроди на скальпі голови за міжнародною системою 10/20. Для вивчення особливостей викликаних потенціалів та виділення відповідей на ендogenous події ми застосовували методику когнітивних ВП, або P300. Стимульний матеріал для обстежуваного розроблено у вигляді двох серій. На екран монітора подано дві серії стимулів (значимі й незначимі). Перша серія – «Що» – складалася зі 100 стимулів (50 значимих/50 незначимих). Досліджувані повинні були реагувати на появу зеленого м'яча. Друга серія – «Де» – це 100 стимулів. Обстежувані повинні були реагувати на зелений м'яч лише в тому випадку, якщо він розмістився в лівому верхньому куті екрана монітора.

Стимули подавали у випадковому порядку. Час їх появи тривав 840 с, передстимульний інтервал – 300 мс, міжстимульний період – 2–3 с. Під час подачі стимулів досліджувані перебували на відстані 1 м від екрана в сидячому положенні. Для мінімізації м'язових артефактів респонденту давали інструкцію (розслабитись і не рухатися). Задля зменшення руху очей, а також придушення потужності альфа-ритму досліджуваного просили фіксувати погляд у центрі монітора екрана, де горів червоний світлодіод.

Для аналізу викликаних потенціалів урахували компоненти P2, P3, N2, N3, P2–N2, P3–N3 викликаних потенціалів кори головного мозку. Ефективність виконання завдання під час реєстрації ВП – 99 %, кількість помилок, які допускалися, – одна. Записи ВП, які містили багато помилкових відповідей, не враховували.

За даними багатоканальної реєстрації біопотенціалів мозку розраховували тривимірне положення, потужність і вектор диполів, що створюють на скальпі людини розподіл потенціалів, які найкраще збігаються з експериментальними. Для локалізації джерел та представлення отриманих результатів застосовували декартову систему координат – X, Y, Z, наближену до тих основних точок, які використовуються під час розміщення електродів за міжнародною системою «10–20 %». Вісь X – по лінії ініон-назіон; вісь Y – паралельно до лінії, яка сполучає слухові проходи; вісь Z – від основи до вертексу. Локалізацію джерела викликаної активності здійснювали в програмі «НейроКом» із застосуванням алгоритму багатодипольної локалізації джерел електричної активності [2; 4; 8].

Просторові координати джерел викликаної активності кори головного мозку визначали за допомогою програми «Talairach Client», а трьохвимірне зображення – програми «Brain Voyager».

Статистичну обробку даних здійснювали, застосовуючи статистичний пакет MedStat; розрахунок обсягу вибірки виконували за допомогою модуля «Планування експерименту» в цьому ж пакеті [7]. Залежно від розподілу даних, що піддаються нормальному чи відмінному від нормального розподілу значень, використовували описову статистику, критерій Стьюдента, критерій Вілкоксона.

Результати дослідження. Провівши аналіз отриманих результатів у футболістів і легкоатлетів, ми отримали такі координати локалізації джерел викликаної активності (табл. 1–2). Під час реагування на значимий стимул як об'єкт (серія «Що») виявлено по три джерела викликаної активності у футболістів, легкоатлетів та в групі неспортсменів. Під час серії стимулів «Де» виявлено також по три джерела викликаної активності кори головного мозку в досліджуваних (табл. 1–2).

Таблиця 1

Просторові координати джерела викликаної активності у футболістів і легкоатлетів під час серії стимулів «Що»

№ диполя	Група обстежуваних	Talairach		
		X	Y	Z
1	Футболісти	35 ± 1,5 (10; 67)	-49 ± 2,5 (-94; -10)	38 ± 1,8 (10; 75)
	Легкоатлети	20 ± 1,5 (7; 37)	63 ± 1,6 (27; 67)	-3 ± 1,0 (-21; 1)
	Неспортсмени	-4 ± 2,6 (-9; -1)	-34 ± 13,2 (-67; -13)	7 ± 6,6 (0; 28)
2	Футболісти	-34 ± 1,4 (-58; -10)	35 ± 1,4 (10; 55)	37 ± 1,6 (10; 67)
	Легкоатлети	-35 ± 1,9 (-57; -10)	38 ± 1,6 (17; 61)	39 ± 1,9 (12; 63)
	Неспортсмени	-33 ± 7 (-44; -22)	-39 ± 14,6 (-58; -15)	33 ± 17,3 (10; 55)
3	Футболісти	-37 ± 2,0 (-68; -4)	-54 ± 2,8 (-99; -12)	1 ± 0,4 (-9; 9)
	Легкоатлети	38 ± 1,5 (10; 68)	-61 ± 2,5 (-99; -10)	-6 ± 0,6 (-28; 6)
	Неспортсмени	32 ± 11 (17; 59)	-37 ± 19,1 (-93; -14)	-16 ± 6,3 (-34; -10)

Примітка. Показано середні значення координат (мінімальні, максимальні).

Таблиця 2

Просторові координати джерела викликаної активності у футболістів і легкоатлетів під час серії стимулів «Де»

№ диполя	Групи обстежуваних	Talairach		
		X	Y	Z
1	Футболісти	2 ± 1,1 (-9; 23)	-52 ± 4,9 (-99; -10)	39 ± 4,3 (2; 76)
	Легкоатлети	3 ± 1,1 (-9; 16)	-60 ± 3,6 (-87; -13)	39 ± 3,4 (10; 59)
	Неспортсмени	-25 ± 5,4 (-37; -18)	-32 ± 12,5 (-66; -11)	0 ± 3,6 (-5; 8)
2	Футболісти	-38 ± 1,8 (-60; -10)	37 ± 1,6 (11; 62)	36 ± 1,8 (11; 58)
	Легкоатлети	-35 ± 1,8 (-62; -11)	-44 ± 3,0 (-98; -10)	33 ± 2,3 (10; 76)
	Неспортсмени	-6 ± 3,1 (-11; -2)	-10 ± 6 (-21; -1)	6 ± 4,6 (0; 14)
3	Футболісти	-36 ± 2,3 (-65; -11)	44 ± 2,7 (10; 98)	-1 ± 0,5 (-9; 9)
	Легкоатлети	36 ± 1,7 (10; 68)	-51 ± 2,8 (-99; -10)	2 ± 0,4 (-11; 18)
	Неспортсмени	-7 ± 4,1 (-15; -1)	-38 ± 11,8 (-56; -20)	5 ± 4,9 (-3; 15)

Примітка. Показано середні значення координат (мінімальні, максимальні).

Аналіз локалізації джерел викликаної активності кори головного мозку виявив, що більшість із виявлених джерел локалізовані в передньоасоціативних, скроневих, тім'яних ділянках кори головного мозку та в таламусі й парагіпокампульній звивині. Дослідження локалізації фіксованих диполів у спортсменів дало підставу встановити, що аналіз джерел пізніх компонентів ВП показує участь різноманітних структур мозку (скроневих, тім'яних, лобових часток) у розпізнаванні, диференціюванні та утриманні в пам'яті значимих стимулів.

У футболістів відзначено джерела активності під час серії «Що» в лівій півкулі кори головного мозку в надкрайовій звивині (рис. 1). Під час серії «Де» – у тім'яній частці (верхня тім'яна часточка), функціональне значення яких полягає в здійсненні всіх цілеспрямованих рухів, до яких належать і професійні, і спортивні (рис. 1).

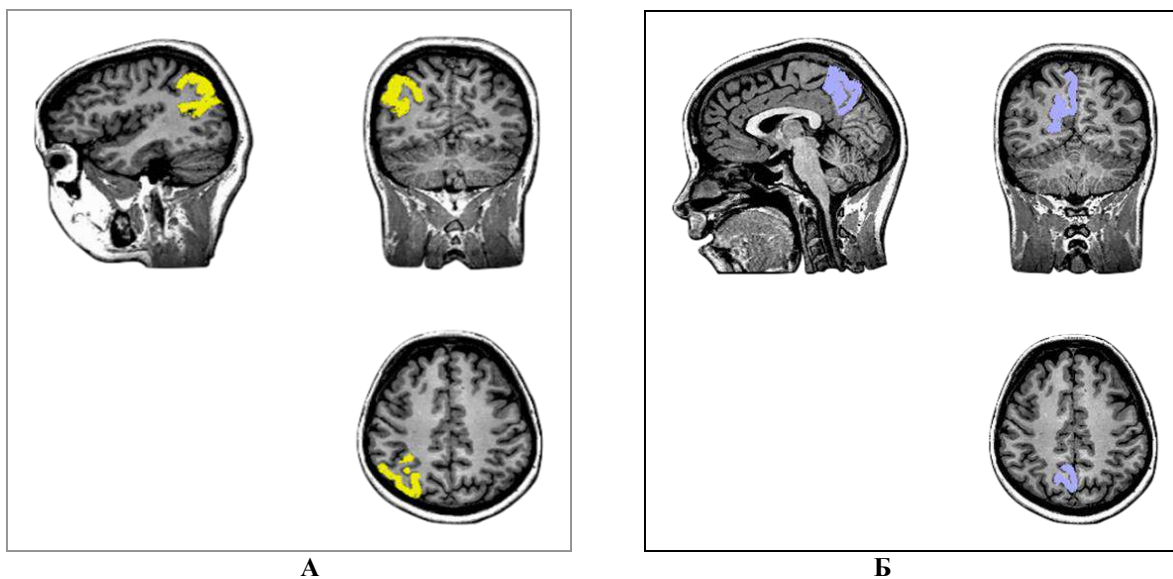

Рис. 1. Просторова локалізація джерел викликаної активності у футболістів під час серії стимулів «Що» (А) та під час серії стимулів «Де» (Б)

Також у цій групі спортсменів виявлено джерело активності в полі за Бродманом 40, кора якого організовує багатоланкову функціональну систему й бере участь в обробці сенсорно-специфічного сигналу.

У легкоатлетів серія «Що» характеризувалася локалізацією джерел активності у правій півкулі в передньолобовій зоні кори головного мозку, зокрема у верхній скроневій звивині; під час серії «Де» – у правій тім'яній частці та передкліні (рис. 2).

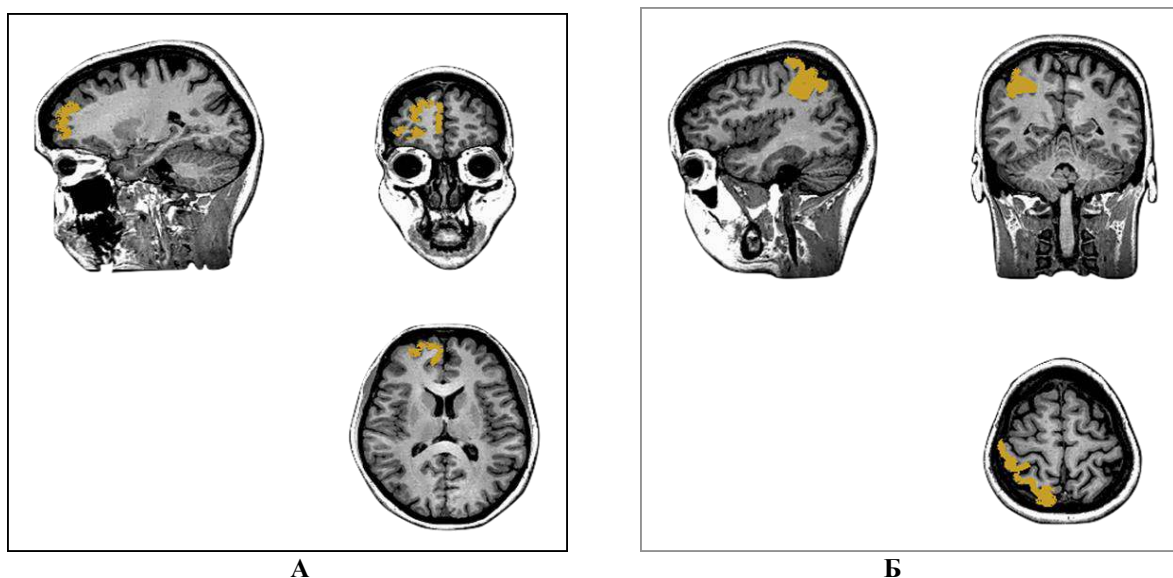

Рис. 2. Просторова локалізація джерел викликаної активності в легкоатлетів під час серії стимулів «Що» (А) та під час серії стимулів «Де» (Б)

У неспортсменів зареєстровано джерела викликаної активності в таламусі (серія «Що») та в лівій півкулі в сірій речовині парагіпокампальної звивини (серія «Де») (рис. 3).

Джерела викликаної активності в таламусі беруть участь у генерації викликаних потенціалів (зокрема компонента Р300).

За даними наукових джерел [3; 6; 9; 10], відзначають саме лобові ділянки, оскільки їх роль полягає в процесі обробки зорових стимулів, пов'язаних з уключенням механізмів високого рівня інтеграції.

Також ця ділянка бере участь в оцінці смислового значення стимулу. Таламус через свої таламокортикальні та кортикальноталамічні зв'язки впливає на кору півкуль великого мозку, а кора – на нього.

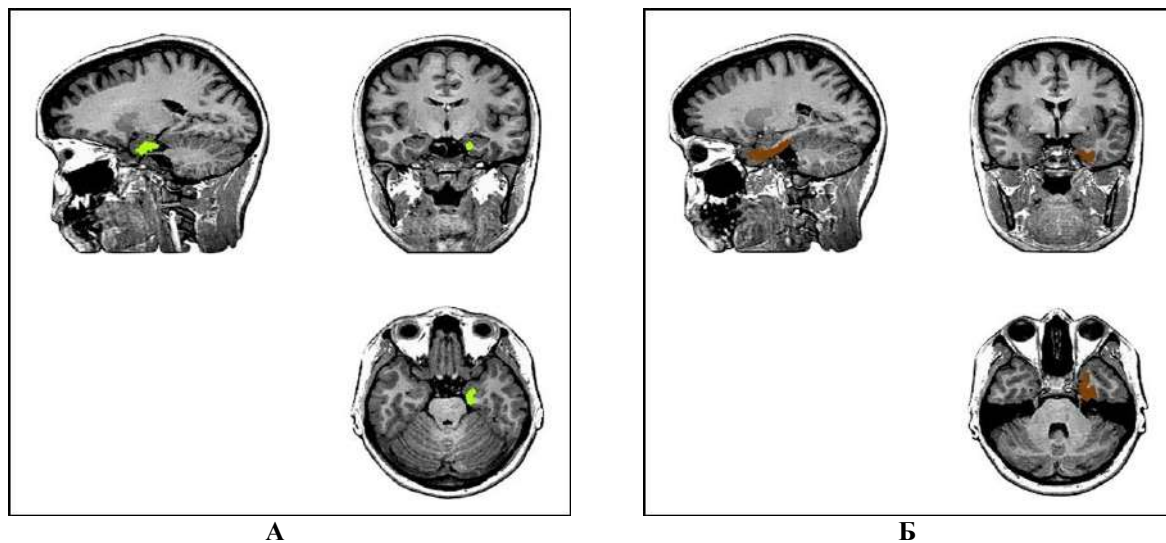

Рис. 3. Просторова локалізація джерел викликаної активності в неспортсменів під час серії стимулів «Що» (А) та під час серії стимулів «Де» (Б)

Також у футболістів відзначено джерела активності в надкрайовій звивині, функціональне значення яких полягає в здійсненні всіх цілеспрямованих рухів, до яких належать професійні та спортивні рухи. Також у цій групі спортсменів виявлено джерело викликаної активності, локалізоване в полі за Бродманом 40, яке за структурними особливостями цього поля аналогічне асоціативним полям лобових часток та є матеріальним субстратом найскладніших форм людського сприйняття й пізнання. Фронтальна кора, як відомо, організовує багатоланкову функціональну систему та бере участь в обробці сенсорно-специфічного сигналу. Потрібно відзначити саме ліву лобову ділянку, оскільки її роль полягає в процесі обробки зорових стимулів, пов'язаної з уключенням механізмів високого рівня інтеграції. Також ця ділянка бере участь в оцінці смислового значення стимулу.

У групі футболістів і спринтерів виявлено джерело активності в мозочку. Мозочок, частина моторної системи, що відповідає за координацію рухів, моторне навчання (відіграє важливу роль в адаптації й налаштуванні моторних програм, щоб зробити рух точним через процес проб та помилок), пізнавальні (когнітивні) процеси, підтримка рівноваги й постави та ін.

У спортсменів обох груп виявлено диполі в полі 8, 9, 40 за Бродманом, які прямо стосуються формування задуму й організації самого руху, що є важливим у спортивній діяльності. Зокрема, лобова асоціативна ділянка (поля 8, 9), беручи участь у реалізації психічних процесів, водночас є місцем організації цілеспрямованої діяльності, у тому числі за рахунок прийняття рішення й формування програми дії.

Отримані результати показують потенційні можливості для методу картування та трьохмірної локалізації ендогенних ВП для просторово-часового аналізу складних когнітивних процесів у спортсменів різної спортивної спеціалізації.

Дискусія. Сьогодні в наукових джерелах трапляється інформація, що в спортсменів високої кваліфікації, залежно від характеру діяльності, виявлено низку особливостей латентного періоду та амплітуди [3; 8; 9]. Нині вже досліджено особливості зорових, слухових і когнітивних викликаних потенціалів кори головного мозку в спортсменів [6], охарактеризовано особливості викликаних потенціалів кори головного мозку в початківців і більш кваліфікованих спортсменів. Зокрема, встановлено, що на другому році тренувань амплітуда достовірно збільшувалася, а латентність знижувалася [2; 4]. Запропоновано психофізіологічні методи діагностики стану та підвищення результативності в спорті [6; 12]. Науковці у своїх працях наголошують на тому, що успішність спортсмена залежить не лише від його фізичних якостей, а й від когнітивних здібностей [1; 8].

Отже, саме спрямованість тренувального процесу є головним чинником, який визначає організацію функції нейрофізіологічних процесів і принцип переважаючого структурного забезпечення систем, що домінують у процесі адаптації [9; 13]. На сьогодні в окремих роботах [3; 6; 14] висвітлено результати вивчення нейрофізіологічних особливостей осіб, які займаються фізичними вправами

різного характеру. Проте практично відсутні наукові дослідження стосовно властивостей викликаних потенціалів у спортсменів-футболістів і легкоатлетів, тому й постала потреба їх вивчення. Саме дослідження особливостей нейрофізіологічних процесів у спортсменів має важливе значення для спортивного відбору і є основним підґрунтям управління системою підготовки спортсменів до змагального періоду.

Отримані результати просторової локалізації джерел викликаної активності у футболістів та легкоатлетів узгоджуються з уже відомими на сьогодні даними, які отримані за допомогою методик виявлення локалізації дипольних джерел, а також позитронно-емісійної томографії, імовірні джерела генерації середніх компонентів ВП містяться у вентральних і латеральних відділах кори скроневої й тім'яної часток кори головного мозку [13]. Це вказує на стріарне [4] й екстрастріарне [12] походження зазначених компонентів.

Зафіксовані джерела викликаної активності в лобових відділах кори головного мозку, очевидно, беруть участь у формуванні пізніх компонент ВП. Доведено, що пізні компоненти мають відносно низьку індивідуальну варіабельність і характеризуються досить високою відтворюваністю в різних експериментальних завданнях [14]. Особливо важливо, що в мозку людини показано збіг оцінок локалізації джерел викликаної активності й середніх та пізніх компонент ВП.

У наших дослідженнях результати [6; 8; 12; 14] узгоджуються з тим, що спостерігаємо активацію мозкових ділянок у фронтальних відділах кори під час виконання завдання, де потрібно реагувати на значимий стимул і приймати рішення щодо поставленого завдання. Збільшення активаційних процесів у задньоскроневих ділянках та потиличних, під час реагування стимулів як об'єкта в спринтерів, ми пояснюємо утворенням тимчасового зв'язку в корі головного мозку між зазначеними відділами кори.

Отже, метод покрової локалізації струмових диполів хвиль ВП описує динамічну топографію зміщення зони активації всередині кори мозку, яка визначає розподіл потенціалу по корі та його зміну в часі. У сукупності з методами картування цей метод дає змогу отримати цінну інформацію про роботу мозку, розподіл його функцій у часі й просторі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження встановлено, що в обох групах спортсменів виявлено джерела викликаної активності в передньоасоціативних відділах кори головного мозку. У футболістів активні тім'яні ділянки кори під час сприйняття та обробки значимого об'єкта, у легкоатлетів активні – передньолобові та скроневі. Неспортсмени характеризувалися джерелами викликаної активності в таламусі й парагіпокампі. Отже, встановлено позитивний вплив спортивної діяльності на процеси сприйняття та обробки значимої інформації в корі головного мозку.

Джерела та література

1. Алиева Т. А., Ейсмонт Е. В., & Павленко В. Б. Онтогенетические изменения вызванной ЭЭГ-активности у детей и подростков 6–16 лет. *Нейрофизиология*. 2012. № 44 (6). С. 546–554.
2. Ганин И. П., Шишкин С. Л., & Кочетова А. Г. Интерфейс мозг-компьютер «на волне P300»: исследование эффекта номера стимулов в последовательности их предъявления. *Физиология человека*. 2012. № 38 (2). С. 5–13.
3. Ковалева О. А., Квитчастый А. В., Бочавер К. А., & Касаткин В. Н. Психофизиологические методы диагностики состояния и повышения результативности в спорте. *Инновационные технологии в подготовке спортсменов*. 2013. С. 46–48.
4. Коробейніков Г., Коробейнікова Л., Вольський Д., & Го Ш. Функціональна асиметрія мозку і когнітивні стратегії у спортивних єдиноборствах. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 2. С. 73–77.
5. Коробейніков Г. В., Коробейнікова Л. Г., Коробейнікова І. Г., Воронцов О. В., & Кириченко В. М. Особливості варіабельності ритму серця у борців високої кваліфікації із різним домінуванням півкуль мозку. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. № 5, 2 (24). С. 229–234.
6. Лизогуб В. С., Пустовалов В., Супрунович В., & Гречуха С. Сучасні підходи до реалізації відбору футболістів високої кваліфікації за показниками нейродинамічних властивостей вищих відділів центральної нервової системи. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. № 2. С. 47–52.
7. Лях Ю. Е., Гурьянов В. Г., Хоменко В. Е., & Панченко О. А. Основы компьютерной биостатистики: анализ информации в биологии, медицине и фармации статистическим пакетом MedStat. Донецк, 2006. 211 с.
8. Мітова О., & Івченко О. Контроль впливу навантаження різної спрямованості на показники параметрів уваги у баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Молода спортивна наука України*. 2015. № 1. С. 139–144.
9. Романюк А. П. Аналіз латентності P300 у спортсменів ігрових видів спорту та легкоатлетів. *Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія «Біологічні науки»*. Луцьк, 2015. № 2 (302). С. 199–203.
10. Романюк В., Романюк А., & Овчарук Н. Церебральна та периферична гемодинаміка у спортсменів різних видів спорту. *Фізична культура, спорт і здоров'я людини*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. С. 105–106.

11. Сироватко З. В., Єфременко В. М. Вплив спортивних ігор на підвищення рухової активності у студентів закладів вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 3К (131). С. 370–373.
12. Шевчук Т. Я., Поручинська Т. Ф., Поручинський А. І., & Романиук А. П. Амплітуда та латентність викликаних потенціалів кори головного мозку у спортсменів ігровиків та легкоатлетів. *Вісник Львівського університету. Серія «Біологічні науки»*. Львів, 2015. № 70. С. 278–286.
13. Adrian K. C. Lee, Eric Larson, Ross K. Maddox, Barbara G. & Shinn-Cunningham. Using neuroimaging to understand the cortical mechanisms of auditory selective attention. *Hearing Research*. 2013. С. 1–10. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.hears.2013.06.010> (дата звернення: 08.09.2019).
14. Daniel C. Herman, Debi Jones, & Ashley Harrison. Conclusion may increase the risk of subsequent lower extremity musculoskeletal injury collegiate athletes. *Sports Medicine*. 2017. № 47 (5). С. 1003–1010.

References

1. Alieva, T. A., Eysmont, E. V., & Pavlenko, V. B. (2012). Ontogeneticheskie izmeneniya vyzvannoy EEG-aktivnosti u detey i podrostkov 6-16 let [Ontogenetic Changes in EEG Activity in Children and Adolescents 6-16 Years of Age]. *Neurofiziologiya*, 44 (6), 546–554.
2. Hanin, I. P., Shishkin, S. L., & Kochetova, A. G. (2012). Interfeys mozg-kompyuter `na volne R300`: issledovanie efekta nomera stimulov v posledovatelnosti ih pred'yavleniya [P300 Brain-Computer Interface: Study of the Effect of the Stimuli Number in the Sequence of their Presentation.]. *Fiziologiya cheloveka*, 38 (2), 5–13.
3. Kovaleva, O. A., Kvitchastyi, A. V., Bochaver, K. A., & Kasatkin, V. N. (2013). Psihofiziologicheskie metody diagnostiki sostoyaniya i povysheniya rezul'tativnosti v sporte [Psychophysiological Methods of Diagnosing the Sports Status and Improving Performance]. *Innovatsionnye tehnologii v podgotovke sportsmenov*, 46–48.
4. Korobeinikov, H., Korobeinikova, L., Volskyi, D., & Ho, Sh. (2018). Funktsionalna asimetriia mozku i kohnityvni stratehii u sportyvnykh yedynoborstvakh [Functional Asymmetry of the Brain and Cognitive Strategies in Martial Arts]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, (2), 73–77.
5. Korobeinikov, H. V., Korobeinikova, L. H., Korobeinikova, I. H., Vorontsov, O. V., & Kyrychenko, V. M. (2020). Osoblyvosti varabelnosti rytmu sertsia u bortsiv vysokoi kvalifikatsii iz riznym dominuvanniam pivkul mozku [Features of Heart Rate Variability in Highly Skilled Wrestlers with Different Dominance of the Cerebral Hemispheres]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu*, 5, 2 (24), 229–234.
6. Lyzohub, V. S., Pustovalov, V., Suprunovych, V., & Hrechukha, S. (2017). Suchasni pidkhody do realizatsii vidboru futbolistiv vysokoi kvalifikatsii za pokaznykamy neirodynamichnykh vlastyvostei vyshchykh viddiliv tsentralnoi nervovoi systemy [Modern Approaches to the Implementation of the Selection of Highly Qualified Football Players on the Indicators of Neurodynamic Properties of the Higher Central Nervous System]. *Slobozhanskyi naukovy-sportyvnyi visnyk*, 2, 47–52.
7. Liah, Yu. E., Hurianov, V. G., Homenko, V. E., & Panchenko, O. A. (2006). Osnovy kompyuternoy biostatistiki: analiz informatsii v biologii, meditsyni i farmatsii statisticheskim paketom MedStat [Fundamentals of Computer Biostatistics: Analysis of Information in Biology, Medicine and Pharmacy by the MedStat]. Donetsk, 211.
8. Mitova, O., & Ivchenko, O. (2015). Kontrol vplyvu navantazhennia riznoi spriamovanosti na pokaznyky parametriv uvahy u basketbolistiv na etapi poperednoi bazovoi pidhotovky [Control of the Influence of Different Loads on the Indicators of Basketball Players` Attention Parameters at the Stage of Preliminary Basic Training]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*, 139–144.
9. Romaniuk, A. P. (2015). Analiz latentnosti R300 u sportsmeniv ihrovykh vydiv sportu ta lehkoatletiv [P300 Latency Analysis in Players and Athletes]. *Naukovyi visnyk SNU imeni Lesi Ukrainky. Seriiia `Biolohichni nauky`*. Lutsk, 2 (302), 199–203.
10. Romaniuk, V., Romaniuk, A., & Ovcharuk, N. (2021). Tserebralna ta peryferychna hemodynamika u sportsmeniv riznykh vydiv sportu [Cerebral and Peripheral Hemodynamics in Athletes of Different Sports.]. *Fizychna kultura, sport i zdorovia liudyny*. VNU imeni Lesi Ukrainky, 105–106.
11. Syrovatko, Z. V., & Yefremenko, V. M. (2021). Vplyv sportyvnykh ihor na pidvyshchennia rukhovoi aktyvnosti u studentiv zakladiv vyshchoi osvity [The Influence of Sports Games on the Students` Motor Activity Increase of Higher Education Institutions]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 3K (131), 370–373.
12. Shevchuk, T. Ya., Poruchynska, T. F., Poruchynskyi, A. I., & Romaniuk, A. P. (2015). Amplituda ta latentnist vyklykanykh potentsialiv kory holovnoho mozku u sportsmeniv ihrovykiv ta lehkoatletiv [Amplitude and Latency of Evoked Potentials of the Cerebral Cortex in Athletes and Players]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia `Biolohichni nauky`*. Lviv, 70, 278–286.
13. Adrian, K. C. Lee, Eric Larson, Ross, K. Maddox, Barbara G. & Shinn-Cunningham. (2013). Using Neuroimaging to Understand the Cortical Mechanisms of Auditory Selective Attention. *Hearing Research*, 1–10. <http://dx.doi.org/10.1016/j.hears.2013.06.010>.
14. Daniel, C. Herman, Debi, Jones, & Ashley, Harrison. (2017). Conclusion may increase the risk of subsequent lower extremity musculoskeletal injury collegiate athletes. *Sports Medicine*, 47 (5), 1003–1010.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2022 р.

Рецензії, хроніки та персоналії

**Волинський національний університет імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)
Природничо-гуманітарний університет імені Яна Длугоша
в Ченстохові (Польща)**

Шановні пані і панове!

**Запрошуємо Вас до участі
в V-МУ МІЖНАРОДНОМУ НАУКОВОМУ КОНГРЕСІ
ІСТОРИКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
«ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НАРОДІВ ЄВРОПИ»,
який відбудеться 27 *ВЕРЕСНЯ* 2022 *РОКУ* в онлайн-форматі**

Місія конгресу – активізація наукових досліджень у галузі фізичної культури й спорту, презентація та співпраця європейських наукових шкіл.

Напрями роботи конгресу:

- ✓ Філософські, політичні та соціально-економічні чинники розвитку фізичної культури й спорту.
- ✓ Становлення та розвиток фізичної культури в Стародавньому світі.
- ✓ Фізична культура й спорт в епоху Середньовіччя.
- ✓ Розвиток фізичної культури та спорту в період Нової історії.
- ✓ Новітня історія та сучасні тенденції розвитку фізичної культури й спорту в країнах Європи.
- ✓ Тенденції розвитку фізичної культури та спорту в Європі XIX–XX ст.
- ✓ Генезис і розвиток сучасного олімпізму.
- ✓ Розвиток активного туризму в Європі.
- ✓ Становлення й розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури та спорту.

У програмі конгресу: пленарні та секційні засідання, обговорення доповідей.

Умови участі в конгресі:

До 20 вересня 2022 р. зареєструватися й подати тези доповідей (українською, англійською, польською мовами) на сайт за адресою <http://conferences.vnu.edu.ua> або надіслати ці документи на електронну скриньку vaschuk.liuda@vnu.edu.ua (зразок додано). Ім'я файлу повинно включати прізвище автора та порядковий номер бажаного напряму конгресу (Приклад: Шевченко_3).

До 22 вересня 2022 р. перерахувати організаційний внесок у розмірі 200 гривень та надіслати квитанцію або скріншот про сплату організаційного внеску та тему доповіді на електронну скриньку vaschuk.liuda@vnu.edu.ua

Робочі мови конгресу – європейські мови.

Видання праць конгресу

Тези наукових доповідей будуть опубліковані в електронному збірнику матеріалів, що буде розміщений за адресою: <http://conferences.vnu.edu.ua>

Обсяг – 2 повних сторінки (4000–5000 друкованих знаків без пробілів). Текст набирати в редакторі Microsoft Word for Windows; шрифт тексту – Times New Roman, 12 pt, інтервал – 1. Параметри сторінки: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Структура: перший рядок – назва (великими літерами, шрифт – жирний, вирівнювання по центру); другий рядок – ім'я та прізвище автора (авторів) (шрифт – жирний, вирівнювання по центру); третій рядок – науковий ступінь, учене звання, посада, повна назва вищого навчального закладу (наукової установи), у якому працює (навчається) учасник конференції, електронна адреса (шрифт – курсив, вирівнювання по ширині сторінки). Далі йде текст, вирівняний по ширині сторінки (абзац – 0,75 см), який повинен містити такі необхідні елементи: *вступ, методи дослідження, результати дослідження, висновки, джерела та література.*

Бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки тез (не більше 5–7 джерел), повинен бути виконаний мовою оригіналу та оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015: Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання (<http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Відповідальність за зміст поданих матеріалів несуть автори.

Оргкомітет залишає за собою право відхиляти тези, що не відповідають зазначеним вимогам.

Редакція журналу «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» <http://sport.vnu.edu.ua> (Україна), який включено до Переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** (Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.), приймає статті авторів за тематикою й напрямами роботи конгресу. Статті можна надсилати мовою оригіналу на електронну скриньку sport@vnu.edu.ua.

Вимоги до статей (керівництво для авторів) подано на сайті журналу <http://sport.vnu.edu.ua>

Після рецензування статей повідомлення про прийняття до друку (чи відхилення) будуть надіслані авторові *лише на електронну адресу.*

За результатами конгресу всім учасникам будуть надіслані в електронному вигляді: сертифікат про участь у заході, програма конгресу та збірник тез доповідей.

Реквізити для оплати реєстраційного внеску:

Для громадян України: поповнення карткового рахунку Приват Банку за номером 5168745608707177, (одержувач Ващук Людмила Миколаївна), обов'язково зазначити призначення платежу: за участь у конгресі ПІБ учасника.

З будь яких питань ви можете звертатися до представників Організаційного комітету на e-mail: vaschuk.liuda@vnu.edu.ua або за телефонами:

Ващук Людмила +38(050)4382805

Світлана Індіка +38(066)4830600;

Конгрес буде проведений із застосуванням онлайн-платформи Zoom.

Чекаємо на Вас online 27.09.2022 року об 12.00 (за київським часом)

за посиланням:

<https://us02web.zoom.us/j/81754639759?pwd=ZGZFZFBkWDlQcWRJWWFoc3I2Z0d0Zz09>

Ідентифікатор конференції: 817 5463 9759

Код доступу: 11111

ЗАЯВКА

**на участь у V -му міжнародному науковому Конгресі істориків фізичної культури
«Історія фізичної культури і спорту народів Європи»**

Країна, _____

Повна назва вищого навчального закладу _____

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання _____

Рік навчання (для магістрів, аспірантів) _____

Назва доповіді _____

Напрямок (секція) _____

Контактні телефони _____

E-mail (**ОБОВ'ЯЗКОВО**): _____

Оргкомітет конгресу бажає творчих успіхів!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Наукове видання «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» містить такі рубрики:

- ✓ Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту.
- ✓ Технології навчання фізичної культури.
- ✓ Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.
- ✓ Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація.
- ✓ Олімпійський і професійний спорт.

Щоб мати можливість подавати рукописи в журнал та перевіряти їх поточний статус, потрібно зареєструватися на сайті (<http://sport.eenu.edu.ua>) або надіслати матеріали на e-mail: sport@eenu.edu.ua. Матеріал публікації повинен відповідати тематиці журналу.

Журнал приймає до розгляду наукові статті за умови, якщо робота:

- не була опублікована раніше в іншому журналі;
- не перебуває на розгляді в іншому журналі;
- усі співавтори погоджуються з публікацією статті.

Статті приймаються лише з оригінальним авторським текстом, запозичення в обсязі не більше ніж 10 % повинні бути оформлені із зазначенням посилань на джерела.

Подаючи статтю в журнал, автор тим самим:

- висловлює згоду на розміщення повного її тексту в мережі «Інтернет»;
- погоджується з рекомендаціями Всесвітньої асоціації медичних редакторів і стандартів COPE

відповідно до принципів етики наукових публікацій (https://publicationethics.org/files/International%20standards_authors_for%20website_11_Nov_2011.pdf).

Автори дають згоду на збір й обробку персональних даних із метою їх уключення в базу даних згідно із Законом України № 2297-VI «Про захист персональних даних» від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього видання, використовуватимуться винятково для виконання внутрішніх технічних завдань; вони не поширюватимуться та не передаватимуться стороннім особам.

Мови рукопису – українська, англійська, польська.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Стаття повинна супроводжуватись анотацією, ключовими словами й містити пристатейний список використаних джерел.

Файл рукопису повинен містити:

- ✓ індекс УДК статті (верхній лівий кут);
- ✓ назву статті (до 12 слів прописними літерами);
- ✓ прізвище, ім'я автора (-ів), афіліацію (науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи або навчання, місто, країна);

✓ e-mail контактного автора;

✓ анотацію (230–250 слів), структуровану таким чином (із виділенням підзаголовків напівжирним шрифтом): актуальність теми дослідження, мета й методи або методологія дослідження, результати роботи та висновки; ключові слова (5–6 слів або стійких словосполучень, за якими надалі виконуватиметься пошук статті), що відображають специфіку теми, об'єкт і результати дослідження та жодне з яких не дублює слова з назви статті;

✓ текст статті;

✓ висловлення вдячності (за необхідності);

✓ джерела та літературу.

Метадані (анотації) подаються мовою оригіналу статті та англійською (якщо мова статті англійська, то метадані – англійською й українською/російською).

Використання комп'ютерного перекладу не допускається.

Неприпустимим є застосування нерозшифрованих абревіатур і вперше введених термінів. Усі абревіатури повинні бути розшифровані під час першого вживання. Якщо абревіатур багато, то можна зробити список із розшифровкою кожної з них перед текстом статті.

Текст статті повинен відповідати формату IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion), тобто потрібно виділити такі розділи, як вступ; мета дослідження; матеріал і методи дослідження; результати дослідження; висновки.

Вступ (постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз досліджень, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор; виокремлення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми, які розкриває означена стаття).

Мета дослідження (метою повинно бути розв'язання проблеми або отримання знань щодо неї. Мета дослідження орієнтує на його кінцевий результат, завдання формулюють питання, на які потрібно отримати відповідь для реалізації мети дослідження. Для формулювання мети бажано використовувати слова **встановити, виявити, розробити, довести** та ін.)

Матеріал і методи дослідження. Цей розділ повинен бути коротким, але достатнім, щоб дати змогу іншим науковцям повторити дослідження, та містити три підрозділи (можна додати інші підрозділи, якщо є така потреба):

(1) Учасники

Указати кількість учасників, вік, спортивну кваліфікацію досліджуваних. Відзначити, що від усіх учасників отримано інформовану згоду на участь у цьому експерименті.

(2) Організація дослідження

Ця частина повинна бути короткою, точною й логічною (коротка інформація про кожен крок виконання досліджень, тривалість і послідовність проведення експерименту). Указати використувані прилади, обладнання, тести.

(3) Статистичний аналіз

У підзаголовку «Статистичний аналіз» автори повинні пояснити, які статистичні методи використано під час аналізу представлених даних у розділі «Результати дослідження», та обґрунтувати їх застосування. Статистичні методи повинні бути описані детально, щоб забезпечити перевірку представлених результатів. Статистичні значення мають бути показані разом із даними в тексті, а також у таблицях і малюнках. У кінці статистичного аналізу автори повинні вказувати на рівень значущості та використані статистичні програми.

Звертаємо увагу авторів, що просте перерахування використаних методів дослідження редакцією не приймається.

Протокол збору даних, процедури, досліджувані параметри, методи вимірювань й апаратура повинні бути описані досить докладно, щоб дати змогу іншим ученим відтворити результати. Мають бути представлені посилання на використовувані методи. Маловідомі та істотно модифіковані методи повинні бути описані докладно, назви використаних пристроїв – супроводжуватись інформацією про виробника (назва, місто й країна), зазначеного в дужках.

Надання інформації про учасників експериментів (пацієнтів) вимагає наявності їхньої офіційної згоди. Дослідження пацієнтів і добровольців вимагають усвідомленої згоди, документованої в тексті рукопису. За участі дітей в експериментах потрібно мати отриману письмову згоду їхніх батьків, про що зазначаємо в цьому розділі. У звітах щодо експериментів на людях потрібно зазначити, чи проводилася процедура відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав (експериментів або інституційного регіонального) чи Гельсінської декларації 2008 р.

Редакція залишає за собою право затребувати будь-які вихідні дані від авторів на будь-якій стадії в процесі розгляду або публікації, у тому числі після публікації. Відмова надання запитуваної інформації може призвести до затримки публікації або скасування прийому праці.

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (результати досліджень з обов'язковою статистичною обробкою даних потрібно подавати у вигляді таблиць, графіків, діаграм. Дані, які відображаються в таблицях, мають бути суттєвими, повними, достовірними. Заголовок таблиці, назва графіка або діаграми повинні відповідати їхньому змісту. Переказувати словами дані таблиць і графіків неприпустимо. Результати дослідження мають бути обов'язково проаналізовані. Варто провести паралелі з даними, отриманими іншими вітчизняними й закордонними вченими.

Дискусія. Цей розділ повинен містити інтерпретацію результатів дослідження, а також результати, розглянуті в контексті підсумків в інших дослідженнях науковців, котрі займаються вивченням цієї проблеми. Потрібно включити в дискусію питання, що впливають із висновків, а також зазначити, яким чином дослідження інших авторів підтверджують правомірність дослідження. Треба виокремити новизну отриманих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У цій частині подається коротке формулювання результатів дослідження, осмислення та узагальнення теми, а також перспективи для майбутніх досліджень. (*Висновки повинні бути лаконічними, конкретними, обґрунтованими, відповідати меті дослідження та впливати з основного змісту роботи*).

Після тексту статті повинен міститися пристатейний список використаних джерел.

Усі джерела зі списку літератури повинні бути процитовані в тексті статті, в іншому випадку відповідний елемент потрібно вилучити. Якщо стаття, на яку є посилання, має цифровий ідентифікатор doi (<http://www.doi.org/index.html>), його обов'язково потрібно вказувати.

Список літератури повинен містити достатню кількість сучасних (за останні п'ять років) джерел за проблемою дослідження.

До списку потрібно включати наукові статті українських і зарубіжних авторів.

Допускається посилання на власні роботи авторів статті (самоцитовання), але не більше ніж 25 % від загальної кількості джерел.

Якщо текст статті українською мовою, то **список літератури повинен складатися з двох частин: «Джерела та література» і «References».**

Перелік посилань **«Джерела та література»** – це бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки статті, виконаний мовою оригіналу та оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015: Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання (<http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>).

При цьому, якщо в переліку використано джерела іноземною мовою, їх не потрібно перекладати українською.

«References» – це дубльований перелік посилань **«Джерела та література»**, оформлений за стандартом APA (<http://www.apastyle.org/>), англійською мовою та/або із застосуванням транслітерації.

Назви кирилических джерел транслітеруються, далі у квадратних дужках розміщується переклад.

Онлайн-конвертер: <http://translit.kh.ua/#passport> (Паспортний КМУ 2010).

Для створення бібліографічних записів посилань для переліку **«References»** скористайтесь ресурсом:

Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: метод. рек. / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Українська бібліотечна асоціація. Київ: УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 117 с. ISBN 978-966-97569-2-3.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

1. Обсяг основного тексту статті – 8–15 сторінок.

2. Текстові матеріали повинні бути підготовлені в редакторі MS Word (*.doc).

3. Параметри сторінки:

формат – А4, поля – зліва – 3 см, справа – 1 см, зверху й знизу – 2 см, без колонтитулів та нумерації сторінок.

4. Шрифт основного тексту – Times New Roman, розмір символу (кегель) – 14, звичайний, рядки без переносів.

5. Параметри абзацу:

– вирівнювання – за шириною;

– міжрядковий інтервал – 1,5;

– відступ першого рядка – 1 см;

– інтервал між абзацами – 0 мм.

6. Таблиці й малюнки.

Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається в таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад: *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині жирним шрифтом, наприклад: **Розподіл студентів за рівнем фізичної активності**). Текст таблиці подається шрифтом Times New Roman, кегль 12, інтервал 1. Формат таблиць – лише книжковий.

Рисунок повинен бути єдиним графічним об'єктом (тобто згрупованим). Для рисунків, виконаних у програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (97-2003).

Ілюстрації також потрібно нумерувати; вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об'єктом (наприклад: **Рис. 1. Динаміка фізичної працездатності**). Ілюстративний матеріал обов'язково повинен бути контрастним чорно-білим, спосіб заливки в діаграмах – штриховий).

Формули (зі стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул мають бути доступні для редагування. Усі графічні об'єкти не повинні бути сканованими.

Вимоги до статей, останні випуски журналу, архів номерів, різна інформація – на сайті видання: <http://sport.eenu.edu.ua>.

Якщо стаття не відповідає вищезазначеним вимогам або її науковий рівень недостатній, то редакційна рада не приймає працю для публікації.

Стосовно інших питань за консультацією просимо звертатися до відповідального секретаря Індики Світлани Ярославівни (сл. тел. 0332-24-21-78; моб. тел. (066)-48-30-600).

Для своєчасної інформації просимо Вас надсилати авторську довідку (див. нижче).

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Назва статті _____

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь та вчене звання, посада автора (-ів)
(українською та англійською мовами) _____

ORCID (цифровий ідентифікатор автора, що відрізняє Вас від будь-якого іншого дослідника, підтримує зв'язок між Вами й Вашою професійною діяльністю. Отримати свій унікальний ідентифікатор ORCID можна зареєструвавшись <http://about.orcid.org>, <https://orcid.org/register>) _____

Місце роботи, навчання, поштова адреса, індекс, службовий телефон (установи чи організації) (українською та англійською мовами) _____

Поштова адреса Нової пошти, № відділення, на яке редколегія надсилає друкований примірник збірника _____

Телефон _____ . E-mail _____

ЗМІСТ

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

Тетяна Гоголь, Вадим Кіндрат

Теоретико-методологічне обґрунтування моделі формування логістичної компетентності майбутніх тренерів-викладачів3

Мирослава Данилевич, Ольга Романчук, Ірина Турчик, Ростислав Коваль, Лілія Свищ, Анна Від

Історичні аспекти розвитку спорту для осіб з інвалідністю у Франції14

Наталія Сороколіт

Розвиток професійних компетентностей учителів фізичної культури в умовах нової української школи22

Володимир Яловик, Антон Яловик

Зародження спортивного товариства «Динамо» на Волині та його тенденції розвитку29

Технології навчання фізичної культури

Артур Одерев, Сергій Романчук, Володимир Климович, Олег Небожук, Мар'ян Островський, Ярослав Свищ, Іван Пилипчак

Педагогічна технологія професійної та фізичної підготовки військовослужбовців артилерійської розвідки до виконання бойових завдань35

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Євген Анохін, Артур Одерев, Максим Кузнецов, Андрій Петрук, Тетяна Дух, Сергій Барашевський, Наталія Музика

Аналіз динаміки фізичної підготовленості вступників до закладів вищої військової освіти різних років вступу43

Іван Глухов, Мар'ян Пітин, Катерина Дробот

Суб'єктивні чинники впливу на ставлення студентів Херсонського державного університету до навчання плавання52

Тетяна Гнітецька, Надія Ковальчук, Лідія Завацька, Світлана Савчук, Ангеліна Панасюк

Заняття хортингом як фактор стримування передчасного старіння чоловіків України60

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

Артур Одерев, Оксана Матвейко, Сергій Романчук, Олександр Зонов, Олег Небожук, Іван Пилипчак, Андрій Мельніков

Особливості способу життя військовослужбовців, що мали контузію, як чинник, що впливає на бойову готовність67

Тетяна Шевчук, Альона Романюк, Людмила Апончук, Ангеліна Шевчук

Локалізація джерел викликанної активності кори головного мозку в спортсменів-футболістів та легкоатлетів79

Рецензії, хроніки та персоналії

Інформація про V Міжнародний науковий конгрес істориків «ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НАРОДІВ ЄВРОПИ»86

Інформація для авторів89

Наукове видання

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

№ 2 (58)

2022

Редактор і коректор: *Г. О. Дробот*
Верстка *І. С. Савицької*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19773-9573ПР від 15.03.2013 р.
Сайт журналу: <http://sport.vnu.edu.ua>

Засновник і видавець – Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Формат 60×84¹/₈. Папір офсетний. Гарн. Таймс. Друк цифровий.

Обсяг 10,92 ум. друк. арк., 10,14 обл.-вид. арк. Зам. 31.

Виготовлювач – Вежа-Друк

(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

